

Vieśarhelyi Vera: Kessü Babér

Vásárhelyi Vera

KESERŰ BABÉR

KATOLIKUS SZEMLE
RÓMA
1962

A borítólap Prokop Péter rajza

Copyright by Vásárhelyi Vera, Róma.

« *Az ember már önmaga is elég ok a szomorúságra...* »

Menander.

« *Sok félelmetes nagyság létezik, de nagyságában semmi sem mérhető az emberhez.* »

Sophokles.

A csizma

A CSIZMA

Misi furulyát faragott fűzfavesszőből. Az első három lyukkal már elkészült, a legutolsó volt csak hátra. Bicskájával óvatosan fúrta az ujjvastagságú vesszőt, nagy igyekezetében még a nyelve hegyét is kidugta. A rábizott dísznók, szerteszéjjel a szérűskert füvét túrták, egynéhány a lucernásig merészkedett.

A kövesutról nagyot zökkenve fordult be az ispán kétkerekű kocsija.

— Te Misi! Holnap hajnali ötkor nálam légy! Szórádra megyünk a vásárra. A konvenciós csizmád miatt. — Megrántotta a gyeplőt, s mielőtt befordult volna a dülőre, még visszakiáltotta öblös hangján: — Ha a lucernásba megy a disznó, letöröm a derekadat.

Misi ostorához kapott. — Dugó, Dugó! Eredj csak! Eredj! — uszította a kutyát s csak úgy ültőhelyiből cserdített egyet. Előbb kifaragja a furulyát, csak aztán mozdul, határozta el magában. De türelmével együtt szerencséje is elhagyta. Az utolsó lyuknál hosszában végigrepedt a vessző.

Bosszúsan elhajította az elrontott fűzfavesszőt. Most ujra kezdheti! Pedig mennyire szeretett volna egy furulyát. Olyan szépen elfújná rajta: « Nyiregyházi kaszárnya, — az egyesbe magam vagyok bezárva... » Ha pénze volna rögtön venne egyet. Már holnap. A vásáron.

Hirtelen eszébe jutott a csizma. A konvenciós csizma, amit már megrendelt a Király bácsinál. Amikor felfogadták urasági kanásznak, az ispán úr előre megmondta mi lesz az évi konvenció. Egy pár csizma, s egy süldőmalac. Szép bér. Misi büszke volt rá. Mióta idesapja meghalt, idesanyjával ketten ők voltak a családfenntartok. Öt testvérre kellett keresni. A süldőmalac

megnő, disznó lesz belőle, abból meg szalonna. Misinek összeszalad szájában a nyál.

A konvenciós csizma! Életének első csizmája. Amikor az ispánúrral megkötötték az egyességet, rögtön elszaladt Király bácsihoz s azonnal megrendelte. Szép, fényes fekete bőrt választott magának. Király bácsi gyors ügyes ujjakkal dolgozott, ő meg csak ült és szimatolta, szippantgatta a kis szoba erős, csipős bőrszagát. — Olyan csizmát verek neked, hogy minden leány te utánnad fordul majd az utcán, — tréfálkozott az öreg. — Jó bőrből, kopogós talppal. Ilyen konvenciós csizmája senkinek sem lesz.

Boldogsága teljes volt. Napokig úgy járt, mint akinek királyságot igértek. Még idesanyjának sem szólt. Amikor meglesz a csizma, lábára húzza, s szó nélkül bemegy a konyhába. Leül a tűzhely mellé s nagy pöckösen kinyújtja a lábát, ahogy idesapjától látta. Ragyogni, csillogni fog a fekete bőr! S most nem azt akarja az ispán úr, hogy holnap Szórádon vegyék meg a csizmát!

— Dugó! Dugó! Gyer ide! — A kutya lihegve húzódott lábához. Csapzott, piszkos szőrét összegubancolták a beleragadt bogáncsok. Apró, fájdalmas kis nyisszanásokkal vakaródzott. Misi gondterhesen vakarta az állat fülét. — Este megmondom idesanyámnak, — mélázott, — szóljon ő az ispán úrnak.

Ettől a gondolattól felvidult. Fütyörészve talpra ugrott s terelgetni kezdte a disznókat. A dülőúton lasan, fáradtan ballagtak hazafelé az ökrös szekerek. Esteledett. A szérűskert határán feketén hajladoztak a nyárfák. Csipős, fanyar őszi illatokat kergetett a szél.

Anyját a mosóteknő mellett találta. Testvérei már aludtak. Alacsony béllel égett a lámpa. Így kevesebb petróleum fogy. Szappanszagú gőz töltötte meg az alacsony konyhát.

— Még meleg az étel — bökött állával az asszony a tűzhely felé. Fejkendője hátracsúszott, haja csapzottan hullott az arcába.

Misi széket húzott a tűzhely mellé, s ölébe vette a lábost. Krumplikása pirított hagymával! Igaz, kevéske

zsír volt a kásán, s a hagymaszeletek feketére égtek, de Misi nem volt válogatós. A krumplikását különben is kedvelte. Különösen a fazék aljára égett részt. Ez alkalommal azonban csak úgy ímmel-ámmal evett.

— Tán bajod van, hogy turkálsz az ételben? — kérdezte az asszony.

Misi töprengve nézett anyjára. Hogyan mondja meg neki a csizmát.

— Hajnalban Szórádra megyünk az intéző úrral. A csizmáért.

Az asszony fáradtan egyenesedett fel a teknő mellől. Karjával kisimította szemébe hulló haját. — Rávasalok a fehér ingedre! Apád bakancsát vedd fel reggel, s az ünnepi gunyádat.

Hallgattak. Az asszony az urára gondolt, akit a múlt télen vitt el a szárazbetegség. Vékony, beteges ember volt mindig, mint akit születésétől fogva eljegyzett a halál. Misinek a csizma járt eszében. Mit fog szólni az ispán úr, ha megtudja az igazat? Talán elcsapják, s nem lehet többé urasági kanász.

— Idesanyám... — kezdte s elhallgatott.

— Eredj mán aludni! Mit gubbasztasz ott a széken. Huszonöt friss tojást készítek reggel a szakajtóba, elviszed az ispánné ténsasszonynak. Megkéred adja el az övéivel a vásáron. De agyonütlek, ha egyet is összetörsz!

Misinek a kuckóban, a kemence oldalában volt a fekhelye. Mindig kivételezettnek érezte magát, hogy nem kellett a többiekkel egy ágyban aludnia. Szerette a kemence száraz, égett mész szagát. Télen, amikor esténként kifagyva jött haza, a kemence langyos oldalán melengette gémberedett hideg lábát. Idén télen már csizmában fog járni, nem fog fázni a lába. — Idesanyám! — kiáltott ki a konyhába, vetkőzés közben.

Az asszony nem felelt. Éppen a ruhát öblítette, nem hallotta a hívást.

— Majd reggel, — biztatta magát Misi, s lefeküdt — Majd reggel megmondom neki, hogy már megrendeltem a csizmát.

Nehéz, nyugtalan éjszakája volt. Tűző napon gyalogolt, mezítláb. Hegyesszarvú kaján kis ördög szaladt előtte, kezében a Király bácsi féle csizmával. — Ha megfogsz, tiéd a csizma, — incselkedett. Misi izzadva kergette. De az ördög mindig fürgébb volt nála. Később csizmákká változtak az országút jelzőkövei, s akármerre nézett, mindenütt csizmák nőttek. Egyre nagyobbak lettek, egyre sűrűbbek, a végén úgy tünt, mintha évszázados csizmaerdőben gyalogolna. Dideregve ébredt.

Kinn még sötét éjszaka volt. Ősszel későn világosodik. Anyja egy darab kenyeret s egy tál pimpós túrót hagyott az asztalon. Fázósan csipegetett a túróból. Apja nehéz bakancsa, mint valami kolonc úgy húzta a lábát.

— Siess mán, mert elkésel. Mondd meg a tekintetes asszonynak, hogy frissek a tojások. Ne adja oda olcsón. S tisztességtudó légy, megértetted!

Tehetetlenül toporgott az ajtóban. Most, most, biztatta önmagát... Idesanyám, — mondta nagynehezen, — adjon valamit a fejemre.

— No nézd mán, elfeledkeztem a posztósapkádról! Túrót tartottam benne mostanáig, mert jól szűrte a vizet. Várj mán, hozom is. — A posztósapka fehérre fakult a sok savós víztől, s egészen megkeményedett.

Meleg, kenyérszagú volt az ispánék konyhája. A tekintetes asszony egy bögre meleg tejet nyomott Misi kezébe, s nevetve megkopogtatta a fejét: — Te Misi, mi ez a fejeden? Bádogkanna?

A ház előtt várakozó szekér meg volt rakva zöldséges ládákkal, szakajtókkal, zsákokkal. Misi a bakra ült, a kocsis mellé.

— Aki csizmát kap, az nálunk már legénynek számít, — mondta Gyuri bácsi, a kocsis, s harcsa bajusza alatt mosolyra húzódott a szája. — Mától fogva osztán megbecsüld magad. — Misi fázósan összegömbölyödött s nem felelt.

Szórád piactere állatok bőgésétől, gyerekek sivalkodásától, alkusok türelmetlen hangjától zengett. A tér két oldalán felállított sátrak előtt kíváncsi tömeg hullámzott. Az ispánné a baromfipiacnál kászmálódott le a kocsiról.

Gyuri bácsi egyenként adogatta le az összekötött lábú szárnyasokat. A tojással teli szakajtót Misi kezébe nyomta. — Dél felé a csizmasátraknál találkozunk, — kiáltotta az ispán, mielőtt elhajtottak.

— Ni csak, itt a legújabb kalapdivat, — kiáltott egy pattanásos siheder s Misi sapkájára mutatott. — Menynyiért adnád el komám? Megvesszük jó pénzért, — villogtatta csufondárosan a fogát.

Egy-kettőre elkapkodták a friss tojásokat. Az ispánné két ezüstöt, s néhány aprót számolt Misi markába. — Ez édesanyádat illeti. Tedd el. Neked meg itt egy tizes, amiért szépen segítettél. Eredj vegyél magadnak valamit. De aztán el ne maradj!

Misi zsebkendőjébe kötötte a pénzt, csak a tizest tartotta meg magának. Elhatározta, furulyát fog venni. Olyat, amelyik négy hangon szól.

Mennyi, mennyi látnivaló! Fényes gyöngyök, szines pántlikák, selyem fejkendők. Ha egy szép, fényes keszkenőt vehetne idesanyjának, hogy ne mindig azt a kopott feketét hordaná! De ahhoz sok pénz kell. Annyi soha sem lesz neki!

— Ide, ide emberek! Aki megéhezett ne menjen tovább! Fokhagymás kolbász, friss zsirban sült lepény, nyárson sült rablóhús! Ide, ide! — Misi nagyot szippantott a langyos, zsírszagú levegőből. Éhesen kordult gyomra. Forró zsírtól csöpögő fokhagymás kolbász, nagy karaj kenyérrel! Szinte felnyögött, ahogy gondolatban belélharapott!

Feszes, fekete selyemruhában testes asszonyság csapkodott két cintányérral. — Gyertek, gyertek emberek! Itt látható a híres fakír. Tüzet, üveget, szöget, vasat, mindent megeszik. Tíz krajcár. Csak tíz krajcár! — Misi hitetlenkedve hallgatta. Olyan ember nincs, aki tüzet eszik, meg vasat, meg szöget... A sátorból nevetés, kiáltás harsogott. Mégis megenné a vasat? Csak tíz krajcár. A furulya ára. A tömeg közé fúrta magát, legalább messziről szerette volna látni a szögevő embert. Nagy testű, csizmás paraszt mordult rája. Misi behúzta fejét és elkotródott.

A csizma! Most aztán igazán nem mondhatja meg, hogy már megrendelte. Hisz mit keres akkor itt? Az ispán úr hirtelenharagú ember. Ha megtudja az igazságot, elcsapja. S akkor se csizma, se disznó.

Könnyes szemmel furakodott előre a tömegben. Zsír, por, izzadtság, trágyaszaga nehezítette a levegőt. A tömeg kiabált, énekelt veszekedett, alkudozott. Egyedül volt a sok ember között.

A nagytemplom ajtaja nyitva állott. Elhasznált levegő, tömjén, hervadó virágillat fogadta. A hátsó padokban néhány öregasszony imádkozott. Eszébe jutott az az idő, amikor még iskolába járt. Apja halála után már nem járhatta ki az ötödik osztályt. Kanász lett belőle. Kenyérkereső ember. De jól emlékszik, amikor áldozásra készült, a plébános úr azt mesélte, hogy a hazug embert utolérik, mint a sánta kutyát. Ime őt is utolérték. Ha az igazság kitudódik, talán börtönbe csukják, mint valami közönséges rablógyilkost. Mit fog szólni idesanyja? Talán bele is hal bánatába.

A csizma! Hogy utálta egyszerre azt a csizmát, ami annyi bajt okozott egyszerre. Évek összesűrüsödött álma, vágya, kívánsága dühös, kétségbeesett utálattá változott. Ha visszaforgathatná az időt, s megint iskolás gyerek lehetne! Iskolás, aki mezítláb jár még októberben is, s bokáig gázol a sárban. Milyen jó érzés volt mezítelen. lábujjai között érezni a sűrű, hideg sár buggyanását. Minek neki csizma. Furulya sem kell. A börtönben úgy sem fogják megengedni, hogy furulyázzon!

Segélykérően nézett az oltárra. Fenn a falon, fehér szakállú, bozontos szemöldökű, szigorú Atyaúristen hajol a földgolyóra. Misi különösen kicsinek érezte magát az előtt a szigorú tekintet előtt. Szégyenkezve hajtotta le fejét. A tizkrajcárost a perselybe csúsztatta s kisomfordált a templomból.

Esteledett amikor visszaérkeztek a tanyára. Szótlanúl számolta le anyjának a tojáspénzt. Az asszony a csizmát vizsgálta figyelmesen. Forgatta, nézegette, a talpát tapogatta. — Osztán szét ne rúgd mindjárt, — mondta Misinek feddő hangon.

Éjszaka volt, amikor fuldokolva, zokogva ébredt: — Idesanyám... idesanyám...

A sötétben ijedten csendült az asszony hangja: — Mi kell fiam?

— A csizmát... a konvenciós csizmát már megrendeltem a Király bácsinál — hüppögött Misi. — Régen. Idesanyám nem tudott róla. Se az ispán úr... S most megvették nekem ezt itt ni... a vásáron. Ha megtudják az igazat, nem lehetek többé urasági kanász... — elfulladt a hangja.

Az asszony szemrehányó hangjába egy csepp melegség is vegyült:

— Mindig a saját fejed után mész, ezt mán észrevettem... Király bácsi szólt nekem a csizmáról, amikor apád bakancsát vittem hozzá talpalni. Megmondtam neki akkor. A konvenciós csizma az ispán úrra tartozik. Te azt nem rendelheted meg saját fejed után.

A csöndben Misi fel-felcsukló lélegzete hallatszott csak. Majd megint megszólalt az asszony. Szelíden, valami fájdalmas kis hangsúllyal hangjában: — Eredj aludni Misi! A csizmára pedig vigyázz. Idesapád, az Isten nyugosztalja a lelkét, büszke volna rád, ha tudná, hogy megkerested a béredet.

Nyitott szemmel, álmatlanul feküdt a sötétben. A nagy ágy felől anyja szuszogó lélegzete hallatszott, s egy-egy testvérének moccanása. Halkan kimászott a kuckóból s tapogatózva megkereste a csizmát. Magához ölelte, s párnája mellé fektette. Erős, fanyar, bőrszaga csípte az orrát, — alig fért el mellette a keskeny fekhelyen. Jó kopogós talpa van, — mélázott magában, — s kemény fényes bőre. De jól is fog állni a lábán. Becsukta a szemét. Holnap kimegy a füzesbe s keres egy jó erős fűzfavesszőt. Mégis meg kellene faragni azt a furulyát!

(1951)

A KERESZT

Homályos kék fénnyel világít az ajtó felett az éjjeli villanylámpa. Az egymásmellé állított vaságyak hosszú sorai belevesznek a kékes derengésbe. A belső ablakszárnyak — az enyhe őszi éjszakában — nyitva állanak, csak a becsukott zsaluk négyszögletes, fekete táblái sötétednek komoran.

A legutolsó sor, ablakfelé eső, szélső ágyban, Andris nyitott szemmel bámul bele a villanykörte kékes fényébe. Mereven kinyújtott testtel fekszik, feje mögött összekulcsolt kézzel. Szőke haja lágyan világít a párna fehérségén; sápadt arcában tágranyílt szeme sötétedik. A szobát harminc fiú egyenletes lélegzete tölti meg. Egyik másik időnként felnyög, hogy azután megint minden eggyé olvadjon össze az álom nehéz takarója alatt.

Andris mereven bámulja a kék villanykörtét. A lámpa árnyéka, mint valami óriási, megnyúlt mákfej, ferdén rajzolódik el a szürke falon. A villanykörtét tartó rézrúd gubbasztó, öreg madárként kapaszkodik a falba.

— Trillinek, a papagálynak, ilyen sárga a hasaalja — gondolja Andris s beleharap alsó ajkába. Trilli és Péter Pán, az elválaszthatatlan papagálypár, voltak az utolsók akiktől elbúcsúzott, mielőtt kimentek volna az állomásra. Már lent álltak mind a kapu előtt, hogy beszálljanak az autóba, amikor valami kifogással visszakéredzkedett a lakásba. Apa ugyan türelmetlenül intett, hogy indulni kell, de Mamóka kezébe nyomta a lakáskulcsot s ő felszaladt a lépcsőn.

— Mamóka kulcstartóján egy picike csontváz lóg. Fehér, kemény anyagból van finoman kifaragva. Egyik lábaszára valamikor letört. Mindig sajnálkozva nézte a megcsonkított csontvázat. Érdekes, Mamóka mennyire

ragaszkodik hozzá, akármennyire is sápítoztak az ismerős nénik, amikor meglátták. Hirtelen eszébe jut az a furcsa, fájdalmas kis mosoly, amivel Mamóka egyszer beszélgetés közben azt mondta neki: — Andris! nem kell félni a haláltól!

Visszafojtott könnyek égetik a torkát. Feljebb csúszik az ágyban, s belekapaszkodik a hideg vasrácsba.

— Még három hónap. Három teljes hónap, mielőtt hazamehet. Kilencvenegy nap. Holnap kiszámítja pontosan, hány óra és hány perc van még karácsonyig. Milyen idegen, ellenséges ez a ház! Csak az ebédlőnek van ismerős szaga. Az az egyetlen hely, ami az otthonra emlékezteti. Talán a szag miatt. Talán a sok felszeletelt kenyérnek olyan illatos, meleg a szaga. Baloldali szomszédja, kövér, undok gyerek, hangosan nyafogott, hogy neki kevesebb befőtt jutott, mint a többinek. A jobboldali viszont nem szólt semmit. Enni is alig evett. Épp csak egy kis kenyeret tört magának. A vacsora végével feléje fordult és odasúgta: Holnap elszököm innen. Ha akarod, tiéd lehet a baracklekvárom... Vékonyarcú, szeplős fiú a jobboldali szomszéd. Mintha valami riadt kérdés bujkálna a szemében. Mint aki fél is, meg nem is egyszerre!

A vonaton még nem érezte ezt az új, gyomorrontásra emlékeztető nyomást a gyomrában. Apa egyik ismerőse kisérte el egészen idáig. Új pénztárcát kapott s egy átlátszó, négyszögletes kis tokot, amibe beletették az útlevelét. A vasúti jegyét is abba a tokba tette be neki Apa. Miska újságot ajándékozott neki, Apa zsebpénzt, Mamóka egy táska útravalót. Nem tudott mindent megenni, maradt a táskában néhány vékonyra szeletelt sonkás kenyér. Most sem fogja megenni — túlságosan kellemetlenül szorít a gyomra. De kidobni sem bírja. Az valahogy olyan lenne, mintha Mamókát ütné meg. Elteszi karácsonyig.

Kissé felül az ágyban s várakozóan szomszédja felé hajol. Barna hajtincs sötétedik a fehér párnán, vékony gyermekkéz markolja az álom öntudatlanságában a takarót. Az ágyak egyforma során túl, a mosdófülkék nyílásai sötétednek. Jobbról a legszélső az övé.

Sóhajtva dűl vissza párnájára. Valami ismeretlen, belső remegés nem hagyja aludni. Minden olyan idegen itt. Ez a kékesen derengő fény, az ágyak hideg keménysége, a hosszú terem, amelyből, mint barlangok, úgy sötétednek a fülkék. Idegen a ház, a rosszul világított folyosók, a tantermek barátságtalan egyformasága, a papok suhanó, nesztelen léptei, idegenek ezek a gyerekek itt, akikhez semmi köze!

Tizenkét óráig tartott az út idáig. A vonat úgy rohant, mintha ki akart volna rázni belőle minden idegességet, félelmet. Zio Carlo egész idő alatt olvasott, időnként felemelte a fejét, gépiesen ráhúnyorított, s megkérdezte: kell valami? — majd visszatemetkezett az ujságba. Az intézet látogató-szobájában átadta őt az Igazgató Úrnak, miközben hangosan nevettek valamin, azután barackot nyomott a fejére s eltünt. Az Igazgató Úr szórakozottan megveregette a vállát s felküldte az osztályba, a második emeletre. Nem emlékszik, hogyan tévedt el, de az emelet, ahova felérkezett, nem az volt, ahova mennie kellett. Üres volt, szürkére festett, magas ajtókkal. Benyitott az egyikbe, sötét szoba ásított feléje, s mintha hatalmas szekrények sorakoztak volna végig a fal mellett. Állott levegő s szappan-szag áramlott kifelé. Leült az ajtó mellé a kőre és sírni kezdett. Hangtalanúl, szinte könnyedén folytak könnyei. Nem emlékszik, meddig ült ott a félhomályban, a folyosó hideg kövén. Később egy arrajáró, sovány, szemüveges paptanár észrevette s levezette a második emeletre. Alig, hogy beért az osztályba, máris vitték őket vacsorázni.

Végigtörli arcát, mert könnyei, szinte észrevétlenül, megint csak megindultak. — Az állomáson nem sírt. Izgatott volt. Ideges. Teli várakozással. Mintha kalandra készülne. A külföldi utazás, egyedül, ismeretlen várakozással töltötte meg. Böröndjére ráégették intézeti számát. Külön kis kézikofferben vitte futball cipőjét, amit Mamókától kapott. Miska, mint valami kölyökkutya, körülötte ugrált. Apa csendesen beszélgetett Zio Carloval. Mamóka pedig csak állt, állt, kissé előrehajló vállal, furcsán összehúzott arccal. Többször egymásután végigsímította

haját, s összefüggéstelenül ilyeneket mondott: A fogkefédet a fésüddel együtt a koffer legtetejére csomagoltam... Ki ne essél a vonatból... Irj! Főleg írj!...

— Nem! Nem szabad most Mamókára gondolni... Mindenkire, csak nem rá! — Könnyei végigfolynak arcán, be pizsamájának gallérjába. Kilencvenegy nap, vajjon mennyi? Tízezer óra! Százezer óra! Egy millió perc! Az ablak felé fordul, magához ölelve az idegen érintésű párnát.

— Mi ez az ismeretlen, idegen bizonytalanság? Mamóka mellett soha nem érezte! Mielőtt elment otthonról, Miskának ajándékozta mackóját, s fületlen zebráját. Ha most valamelyik itt volna vele az ágyban, nem érezné magát ilyen félelmetesen egyedül.

A sötétbarnára festett zsalut, négyfelé vágja az ablakráma fekete vonala. Mint valami hatalmas, fekete kereszt sötétedik a kékes szürkeségben. Andris álomtól nehéz pillákkal, mereven, könnyes szemmel nézi ezt a számára ismeretlen jelet, amely most először magasodik fel életében.

(1952)

ILUS

Andris felébredt s az ablak felé fordult. A félig leeresztett redőny keskeny sárga csíkokra szaggatta a napsugarakat. Apró, fényes porszemek táncoltak a hosszúra nyúlt fénypásztákban. Betévedt méh zümmögött a csendben s időnként tompán meg-megkopogtatta az ablaküveget, amint bódult röptében nekiütközött.

Andris kihajolt az ágyból s fejét ernyedten lógatta lefelé. Igy maradt néhány pillanatig. Meg akarta tapasztalni, mit érezhet a légy, amikor fejjel lefelé a mennyezetre tapad. De hamarosan beleunt ebbe a játékba. Szédülni kezdett s fülében dobolva zúgott a vér. Csalódottan húzódzkodott vissza ágyába. — Dadus, Dadus! — kiáltotta s unatkozva rugdosni kezdte az ágy rézrácsozatát.

Dadus bevetett ágya a kék teritővel olyan megnyugtató volt, mint Dadus maga. Andrist, megmagyarázhatatlan biztonságérzet fogta el, valahányszor Dadus ágyára nézett. A szoba másik sarkában, az övével egyvonalban, Ilus ágya állott. Kellemetlen, fájó érzés szorította össze a gyomrát. Mióta Ilus eltünt az életéből, ez a furcsa, érthetetlen fájdalom gyakran elővette.

Kibújt takarója alól s az ablakhoz szaladt. Tudatos engedetlensége csendes örömmel töltötte el. Dadus szigorúan megtiltotta neki, hogy mezítláb lépjen a hideg padlóra. De Andris harcos természet volt, nem egykönnyen adta meg magát.

Az ablakredőny két keskeny csíkján keresztül kilátott a kertbe. A símára gereblyézett kertiúton néhány fehér kavics csillogott. Olyan erővel fogta el a vágy utánuk, hogy orrát laposra nyomta az üvegen. A redőny csíkjain keresztül látni szerette volna a kerti házat. A Jóskát. —

Vajjon mit csinálhat most a Jóska? — gondolta sóvárogva.

Jóska, a kertészlegény, volt Andris legjobb barátja. A « kiválasztottak » közé tartozott. Mert Andris két táborra osztotta az emberiséget: az érdektelenekébe s a kiválasztottakéba. Az utóbbiak kevesen voltak: Ilus, Jóska, Mamóka, néha - néha Dadus, Bekény bácsi, a kocsis, s az öreg koldus, akivel a hátsó konyhaajtónál barátkozott össze. De senki sem tartozott olyan igazán a kiválasztottak közé, mint Ilus. Még Mamóka sem.

Andris elfordult az ablaktól, s lecsúszott a földre. A fájó, émelyítő érzés újra jelentkezett. Olyan erősen szorította, mint egyszer Zénó bácsi a karját, amikor hirtelen át akart szaladni az úttesten.

Ilus sohasem hazudott, mélázott tovább Andris és hasra feküdt a földön. A felnőttek hazudnak! Andris Dadust is rajtakapta, csak nem szólt semmit. Mamóka nem hazudott, legfeljebb annyit mondott: « Ha nagyobb leszel Andris, majd megmagyarázom ezt neked ». Andris biztosan tudta, hogy Ilus nem jószántából utazott el, ahogy Apa és Dadus állították. Mamóka nem szólt semmit, amikor Andris Ilus távozása után érdeklődött, csak felkelt, kiment a szobából s becsukta az ajtót. Valami titokzatos, érthetetlen volt abban, hogy úgy eltünt, egyik napról a másikra...

Visszaemlékezett Ilus hiányára az első napokban. Akármilyen nyűgös, szeszélyes volt is, Mamóka, Dadus mindent megbocsájtottak neki. Egy délelőtt, amikor Dadussal Domonkos nénihez mentek tojásért, Révész fűszeres ajtajában megpillantott egy kislányt. Háttal állott s fehér szalaggal átkötött hosszú, barna hajfonata a derekát érte. Andris még ma is emlékszik arra a kétségbeesett, hirtelen, vad örömre, ami elfogta. De a kislány nem Ilus volt. Egy idegen. Andris a csalódás fájó szorításától még ott az ajtóban rosszul lett. Dadus a karjában vitte haza.

Hirtelen elhatározással öltözni kezdett. Kissé nehezen ment, még sohasem öltözött egyedül. De sikerült. Igaz, hogy csíkos trikóját fordítva vette fel s a vászonnadrágjának kantárja összesodródott, de mindezzel most

nem törődött. Szandáljába bújt s csendesen kinyitotta az ajtót. — Dadus hibája, miért nincs itt — gondolta durcásan.

A ház szokatlanul csöndes volt. A lépcső tölgyfa-korlátját vörösesbarnára fényesítette a napsugár. Andris belekapaszkodott s átvetette a lábát. Hirtelen Mamóka jutott eszébe. Napok óta nem látta. Dadus azt mondta, beteg.

Ajtó csapódott. Apa, fekete ruhában, ismeretlen embert kisért a folyoson. Idegen volt Apa arca s furcsa, rekedt hangon beszélt. Észre sem vette Andrist.

A konyha barátságtalansága megijesztette. Biri néni a hideg tűzhely mellett ült, arcát kötényébe rejtette, válla furcsán rázkódott. Andris bizonytalansága fokozódott. — Dadus? Hol van Dadus? — kérdezte s türelmetlenül toppantott lábával. Biri néniből hangosan tört ki a sírás. — Szépséges virágom, szegény kis csillagom — zokogta s Andris arca egész vizes lett Biri néni könnyeitől. Maga sem tudta miért, neki is sírnia kellett. Szipogva tólta el magától az öregasszonyt. — Úgy, úgy lelkem, ríjjon csak, ríjjon — ismételgette a szakácsné.

— Mi dolog ez Biri néni! — Jóska hangja szemrehányóan csengett. Hirtelen csend lett a konyhában, csak Biri néni szipákolása hallatszott.

— Magammal viszem Andrist, Biri néni, — szólalt meg ismét Jóska — Matyi bácsival paradicsomot viszünk a piacra. A Bagót már befogtam. Adjon egy kis tízórait Andriskának, azután megyünk.

— Reggelit kérek, nem tízórait — mondta Andris komolyan s Jóskára nézett. — Dadus ma rossz volt, elment, s még nem kaptam reggelit.

Biri néni szipákolva kente a kenyérre a vajat. Egy meg tisztított keménytojást is nyomott Andris kezébe. — Egyék lelkem, egyék — sóhajtotta s vaskos testét elfojtott zokogáshullám rázta meg. Andris beleharapott a vajaskenyérbe, s arcához szorította a tojást. Hűvös volt és síma, akárcsak egy kavics. — Menjünk — mondta Jóskának.

Dadus lépett a konyhába. Andris nagyot ugrott örömében, de azután eszébe jutott, hogy Dadus rossz volt ma hozzá s durcásan elfordult — Andriska, Apa hivatja — mondta Dadus, s olyan volt a hangja, mint Apának fent a lépcsőn. Idegen, rekedt. Andris mérgesen toppantott.

— Most a piacra megyek — mondta s Jóska mellé húzódott.

Biri néni ismét sírni kezdett. — Én is felmehetek? Megnézhetném?

— Most nem — mondta Dadus csendesen — Húsz évet öregedett az úr ma éjszaka!

— Istenem, Istenem — suttogta Biri néni.

Dadus szó nélkül megfogta Andris kezét. Az ajtóból még visszafordult. — Maradj itt Jóska. Ha visszajöttünk, kiviszed Andriskát a kertbe.

Mamóka szobájában sötét volt, csak két nagy gyertya világitott az ágy lábánál. Mamóka aludt, takarója teli s de tele volt szórva virágokkal. Andris észrevette kezében azt a barna kis feszületet, ami mindig az éjjeli szekrényén feküdt. Dadus letérdelt. Apa megfogta Andris kezét és közelebb vitte az ágyhoz. Halkan beszélt, mintha félt volna, hogy felébreszti Mamókát. — Te már nagy fiú vagy Andris. Nézd meg jól anyádat s ne felejtsd el őt soha. — Andris kényelmetlenül feszengett. Furcsa volt neki, hogy Apa « anyának » nevezi Mamókát. Szerette volna, ha Mamóka szólt volna hozzá, ha együtt nevethettek volna, mint máskor, így olyan idegen volt, hideg. — Majd később, — gondolta — majd később. Előbb a piacra megyek a Jóskával.

Szinte elrepült a délelőtt. Jóska leleményesebb volt, mint valaha. A Bagó hátára ültette Andrist, úgy mentek végig a falun. Az asszonyok sorra meg akarták simogatni Andris fejét, de Jóska nem engedte. Türelmetlenül elzavarta őket.

Délután Dadus az istállóba engedte Andrist. Bekény bácsi a lovakat tisztogatta, Andris egy padról nézte. Szerette a jó meleg istállószagot. Fejből tudta valamennyi lónak a nevét.

— Bekény bácsi, tudja, hogy elutazom? — kérdezte hirtelen. Egy hosszú szalmaszállal hangyákat piszkált ki az istálló kövei közül.

— Hová Andriska?

— Ilushoz.

A kocsis nyílt, barna arca megzavarodott.

— Miket beszél Andriska — mondta nehézkesen.

A nyitott ajtón keresztül egy fecske villámgyorsan csapott le a fészkére. Andris gyorsan, szinte hadarva beszélt. — De igen. Megkeresem Ilust és hazahozom. Mamóka fogja nekem megmondani hol van. Még ha a hétfejű sárkánnyal kellene is megvívnom, akkor is hazahozom. Bekény bácsi ismeri a hétfejű sárkány meséjét?

Bekény bácsi csak bólintott s egy vastag pokróccal egymásután többször végigtörölte az egyik pej tomporát. Csillagnak hívták a lovat. Szép fehér csillag volt a homlokán. — Jó volna, ha Ilus itt lenne — gondolta Andris, s gyomra megint fájdalmasan összeszorult. — Együtt nézhetnénk Bekény bácsit. — Mamóka is eszébe jutott, úgy, ahogy reggel látta. Elszenderülve, virágok között, kezében a kis barna fakereszttel. Nyugtalanul fészkelődött; maga sem tudta miért, de sírni lett volna kedve.

Később Dadus érte jött s hazavitte. A ház tele volt feketeruhás emberekkel, akik megsimogatták fejét és nedves csókot nyomtak arcára. Andris egyre kényelmetlenebbül érezte magát. Apa olyan erősen fogta a kezét, hogy nem tudott elszökni. — Hol van Mamóka? — kérdezte suttogva. Apa lehajolt és mosolyogni igyekezett, de Andris látta, hogy teleszalad könnyel a szeme. Andris tekintete egyre Dadust kereste, szerette volna megmondani neki, hogy fáradt, vigye aludni, de Dadus nem volt sehol.

Lovaskocsi állt meg a ház előtt. Virágokkal feldiszített ládát tettek fel rá, azután lassan megindult. Bogdány tisztelendő bácsi imádkozva lépkedett utána, Apa Andris kezét fogva követte. Fekete volt a kocsi, meg a pap palástja is.

Hosszan kígyózott a feketeruhás emberek sora. Andris hamar észrevette, hogy a temetőbe mennek. Különös

borzongás járta át. Félt a temetőtől. Tudta, hogy oda azok kerülnek, akik meghaltak. De mi az meghalni? Nyugtalanul vissza-visszapillantott. Jóskát kereste. Észrevette legháiul a sorban. De Jóska nem nézett Andrisra. Lehajtotta a fejét.

Bogdány bácsi vontatottan énekelt, azután beszélt. Andris egészen elálmosódott. Arra figyelt fel, hogy két ember hosszú vasrúdakkal felfeszíti egy négyszögletű kőépítmény fedőlapját. Andris ismerte a két embert. A tanyáról valók voltak. A virágokkal borított ládára kötelet erősitettek s lecsúsztatták a mélybe.

Néma csend lett. Valahol a faluban megkötött kutya vonított, sírósan nyúlt el a hangja. A temető fái mereven nyujtogatták sötét ágaikat. Károgva szállt a falú felé egy varjúcsapat.

Andris Apával együtt előrelépett. Lenn a gödörben fehéren világítottak a nagy, fekete ládára tűzött virágok. Andris egy kisebb ládát is észrevett mellette.

Valaki virágcsokrot nyomott a kezébe, s Apa lefelé mutatott: — Dobd le, Andris — mondta rekedten.

Andris lenézett a mélybe. A kis fehér deszkaláda homályosan lapult a kőfalak között. Kicsinek, védetlennek tűnt ott, a nagy virággal borított fekete láda mellett.

Andris keze ökölbe szorult. Valami felszakadt benne s hatalmas hullámként kérlelhetetlenül elöntötte. Mint akit kiver a láz, hideglelősen összekoccantak fogai. Tépő fájdalommal hasadt fel benne valami zavaros, homályos felismerés, ahogy megfeszült kis testével egészen előrehajolt.

— Ilus, Ilus, — kiáltotta — gyere ki!

(1954)

BAJTÁRSAK

— Ha lány volnál megkérdeznélek, félsz-e egyedül aludni. De így...! Nincs igazam, Dániel?

A magas, zöld vadászruhába öltözött férfi félig leplezett szigorral néz az előtte álló gyerek arcába. Kissé kényelmetlenül érzi magát ez előtt a zavartalan tekintet előtt. Mintha ez a tiszta, sugárzó gyermekszem beléje látna.

Összevonja szemöldökét és keményen szól a gyerekre.

— Azonnal feküdj le, Dániel! Lehet, hogy vihar lesz ma éjszaka. Ha még nem aludnál, ne törődj vele. Csukd be a szemed, fordulj a falfelé... Megnyugtatásodra mondom: még soha nem csapott villám ebbe a házba!

De alig hogy kimondta, máris megbánta ezeket a szavakat. Érezte: a szülők nélkül vendégségbe érkezett hétéves rokongyerek idegenkedését csak fokozni fogják. A szavak ijesztő értelme, akár a közelgő vihar fülledtsége, megtöltik a szobát. A gyerek mozdulatlanul áll előtte, fürkésző, kutató tekintettel. — Vajjon mit néz így rajtam — feszeng kényelmetlenül a férfi s szeretné valamivel feloldani a kényszeredett hangulatot.

Ideges, gyors pillantása körülfogja a szobát. Tekintete megakad az ágyon.

— Remélem Pimpi nem alszik veled? — kérdezi szigorúan.

— Klári néni megengedte !— A vékony gyermekhangban visszautasíthatatlan kérés bújik.

A férfi vállat von.

— Na jó — biccent engedékenyen. — Aludj jól, Dániel!

Az ajtó barátságtalanul csapódik.

Az éjszaka, mint valami nedves, fekete rongy, rátapad az ablaktáblákra. Akaszott emberként lógnak rudjukon a nehéz, barna bársonyfüggönyök. Mozdulatlanul állnak őrt a súlyos tölgyfabútorok. A hatalmas, menyezetes ágy bástyaként magasodik a sarokban. Dániel szőkesége úgy világít a szoba homályában, mint egy kibontott, fehér zászló.

— Pimpikém!

Visszafojtott, ösztönös félelem buggyan föl ebből a szóból. Az ágyon fekvő öreg dakszli fölemeli a fejét. Vaksi szemével hunyorogva néz bele a gyermek színtelen arcába. Barátságos farkcsóválása olyan, mint egy megnyugtató kézszorítás. A gyerek ideges sietséggel kapaszkodik fel az ágyra.

— Pimpikém! — nyúlik el hangjában a visszafojtott sírás.

A kutya vastag teste megnyugtatóan lendül feléje. Orra bizalmas szimatolással fúródik a gyerek kinyújtott tenyerébe.

Hamis, alattomos a csend. Csaták rombolást igérő, előzetes csendje. A bútorok merev vigyázz-állásban várják a kitörni készülő rohamot. Se reccsenés, se roppanás nem hoz enyhülést ebbe a várakozásba.

Mozdulatlanul ülnek. A kutya rendíthetetlen egykedvűséggel, a fiú idegeibe fojtott, ösztönös félelemmel. Dániel vékony teste a kutya meleg, száraz-szagú testére tapad, mintha magába akarná olvasztani az állat megzavarhatatlan, ősi nyugalmát. A dakszli lelógó bársonyos füle melegen símul tenyerébe, kiszáradt, kemény emlői térdét szúrják. S akkor hirtelen, mint rohamot előkészítő tüzérségi tűz, eldörren az első villám kemény csattanása.

A szoba — rosszul álcázott, gyenge fedezék — felvillan egy pillanatra. Az első ellenséges fény keresztül cikkázik a sötét éjszakán s felébreszti a kert alvó fáit. A csukott ablakon keresztül is hallani a megbolygatott ágak vad csapkodását, amint harcra kelnek a feltámadt széllel. A gyerek feltartott, fehér arccal hallgatózik. Megindult az ütközet!

Fokozatosan erősödő roham indul a sötétbe borult szoba ellen. A bútorok elkeseredett nyögéssel, recsegéssel tartják állásaikat. Nehéz harckocsik dübörögnek láthatatlanul az éjszakában. A feldúlt kertben egymásba kapaszkodva védekeznek a megtámadott fák. Szakadó reccsenéssel esik áldozatul egy-egy halálra sebzett ág. Az eső — őrületbe hajszolt, féktelen dobos — vad ritmussal veri indulóját. Valahol most szakadt ketté az ég, reng, ropog a hatalmas boltozat, oszlopai ingadoznak a szünet nélküli tűzrohamban. A ház fala remeg, inog, akár a hullám hátára dobott papírcsónak. Dániel hátában érzi a kő nehéz mozdulását. Meg kell adnunk magunkat — villan át agyán a rémület egy közeli villámcsapásra. Felugrik az ágyról, szinte kiszakítja magát a kutya védő melegségéből. Pár pillanatig felmagasodva áll a szoba közepén, mintha céltáblaként nyújtaná magát az ellenség tűzének. Valószínűtlenül megnő ebben a kétségbeesett, egyenlőtlen küzdelemben. Azután mintha egyszerre esne össze vékony fiúteste, erejének utolsó lendületével, felrántja a nehéz szekrényajtót.

A hatalmas tölgyfaszekrény erős falai megnyugtatóan tárulnak feléje. A fiú behúzott nyakkal ugrik fedezékébe. A széles ajtószárnyak elfedik előle az ablakok meztelen üvegjét, ahonnan tűzkigyóként siklik le a becsapódó lövedékek fénye. Dobogó szívvel lapul a száraz-szagú falak között. Mintha enyhülne a szobára nehezedő nyomás... a nehéz harckocsik is mintha messzebbről dübörögnének. De nem! mégsem. Ez a csattanás telitalálatot jelzett. Félelmének ködén keresztül hirtelen eszébe jut Pimpi. Meg kell mentenie egyetlen barátját, akit azóta már halálos találat érhetett. Fogait kétségbeesett elhatározással ajkába vájja s kiugrik a fedezékből. Hasoncsúszva kúszik előre. Tenyere nyirkosan tapad a szőnyegre, térde óvatosan keresi a szabad útat. Előre! még, még. Az ostromlott szobában, mint bevehetetlen bástya, feketedik a hatalmas ágy. Gránátként csapkodnak körülötte a tüzes villámok, dübörögve hajtja rohamra hadosztályát egy láthatatlan erő. Két kézzel kapaszkodik a kemény, oszlopszerű ágy-lábba, feljebb, egyre feljebb. Már fenn

kúszik a takarón s vakon tapogatózva keresi Pimpi szét-tépett testét. Keze valami melegbe ütközik, borzadva húzódik vissza. Vér! Gyomra émelyegve összeszorul. De nem, mégsem! Pimpi halk nyűszítéssel tólja orrát a gyerek nedves tenyerébe. — Gyere! Gyorsan! — suttogja s magához húzza a kutyát. A visszavonulás már nehezebb. A bútorok mintha összezavarodtak volna, fegyelmezetlenül útját állják a menekülőknek. Pimpi fájdalmasan vinnyog, ahogy Dániel ideges kezekkel húzza, cibálja a védelmet igérő szekrény felé. Na most, egy utolsó ugrás, s benn vannak a fedezékben!

Kimerülten rogy le a szekrény aljába. Halántékán lüktetve ver az ütőér, homlokán a félelem és a fáradtság izzadtsága keveredik.

Ekkor azonban egy pillanatnyi tűzszünetben, gyenge hápogás üti meg a fülét. Segélykérően hangzik az éjszakában.

Dániel ismét felugrik. Istenem! Féllábú és Félszárnyú kiáltása ez. A csukott éjjeliszekrényből jön, mint két sebesült segélyhívása. Teljesen megfeledkezett róluk. Károly bácsi szigorú tekintete elől zárta őket az éjjeliszekrénybe. Ők is — mint Pimpi — bajtársak, ki kell értük menni a tűzvonalba. Kell! A becsület kegyetlen marokkal szórítja Dániel szivét. Még mindig tüzelnek az ágyúk, még tart a motoros erők ijesztő dübörgése, a fák tovább birkóznak a láthatatlan ellenséggel, s ő ismét ott kúszik merészen az első tűzvonalban, elszántan, s ugyanakkor óvatosan, centiméterenként előre, egyre előre, egészen az éjjeliszekrényig, ahonnan ijedt gágogással követelik megmentésüket a vadkacsák. Csak néhány napja hozta fel őket a vadőr. Egyiknek a lábát, másiknak a szárnyát érte a vadorzó sörétje. Dániel valahogy nem tudta megérteni, hogy Féllábú miért nem repült el, s Félszárnyú miért nem szaladt akkor világgá... Most feledékenységének bűnös tudatában, megkettőzött erővel siet segítségükre.

Nagynehezen eléri a foglyok börtönét. A két kacsa tátogva verdesi a szűk szekrényajtót. Az éjjeliszekrény levegőtlenségében utolsó erejükkel hápogták ki maguk-

nak a szabadságot. Dániel elszánt mozdulattal ingébe gyömöszöli őket, s megadással nekivág az újabb visszavonulásnak.

Kint a harc enyhülőben van. A bevetett harci ezredek tovarobogtak. Egyre ritkábban ontják tüzüket a gyilkos ágyuk; a szoba ellentállt a borzalmas ostromnak. A falak újra rendíthetetlen nyugalommal tartják vállukon a házat; vigyázz-állásba merevednek a bútorok s bámulnak bele a semmibe.

A szekrény mélyén Pimpi a legyőzhetetlenek rendíthetetlen nyugalmával nyalogatja Dániel erőtlen kezét...

(1954)

A SIKLÓ

Péter, a nyitott ablak függönye mögé húzódva, ideges várakozással les át a szomszédos kertbe. Szelíden színes a nyárutói korareggel. A rövidrenyírt, síma gyepen szikrázva csillog a harmat.

Immár harmadik napja, hogy így titokban, izgatott várakozással lesi Kornél bácsiék kertjét. Ilyen időtájt szokott megjelenni, reggeli tornájára a Sikló.

Maga sem érti, hogyan jutott eszébe ez az elnevezés. A leány fehérbőrű, vékony, izmosan karcsú teste, a hosszú, fekete trikónadrágban, ösztönösen arra a siklóra emlékezteti, amelyre egy kirándulás közben, véletlenül rálépett. A hosszú, fényes csúszómászó, rugalmas, lágy mozdulatokkal kúszott keresztül az uton. Visszataszító, de ugyanakkor lenyügöző is volt feketén csillogó, kemény, izmos teste. Feltartott, hegyesen metszett, szép feje, szinte hasította a levegőt.

A tizenhatéves szomszéd vendéglány éppen ilyen lenyügöző s visszataszító Péter számára. A fekete trikótornanadrág, a magasnyakú fekete felsőrésszel hártyaként simul a szinte csonttalan testre. Háromszögletű arca, fakó, szőke hajától keretezve éppen olyan öntudatlan önérzettel hegyesedik, akár a siklóé. Amikor pedig tornászni kezdve a harmatos füvön, előre-hátra hajlik hosszú, rugalmas derekával s könnyedén felemeli trikóba bujtatott lábát, meztelen karját, Péternek a sikló lágy s mégis izmos hullámzása jut az eszébe.

A fiú marokra fogja a függönyszárnyat s feszülten előrehajol. Gyomra émelyegve mozdul, s ugyanakkor soha nem érzett izgalom kúszik szét ereiben. Tizenöt évének öntudatlan nyugalma s békéje foszlik benne szét észrevétlenül. Ahogy nagy szárazságban lassan meg-

reped, meghasad a kemény, kiszikkadt föld, ugy töredezik szét benne gyermekkorának zavartalan békéje és harmóniája.

Nem is olyan régen, még elég volt önmagának, — teljes volt, zárt, akár egy kör. Ami beteljesülésre várt benne, azt megtalálta anyjánál, akinek meleg, szerető gondoskodása fenntartás nélkül megtöltötte a lelkét. Egy idő óta azonban valami hiányt érez, aminek se nevet, se magyarázatot nem tud adni. Csak ösztönei mélyén gyötri valami émelyitő éhség, s ez a felismerés undorral s egyben nyugtalansággal tölti el. Keresni, kutatni próbálja azt a titkot, amelynek körvonalai már lassan, szinte észrevétlenül bontakoznak benne — de ugyanakkor ösztönös öntudatlansággal szeretné még visszatartani az egyre foszladozó, távolodó gyermeki biztonságot.

Reggeli után a ház előtti padra ül, s francia könyve felett át-átles a szomszédos kertbe. A ribizli bokrokkal szegélyezett keritésnél váratlanul megjelenik a lány. Kékcsíkos rakott szoknyájában, szoros kék felsőjében, szőkés, fakó hajával, sápadt arcával, az erős napfényben semmi sincs benne a sikló veszélyesen rugalmas lágyságából. Olyan mint egy akármilyen tizenhatéves kamaszlány.

— Lemegyek a postára — szól át a fiúhoz, furcsa kis fintorral — Zsófi néninek kell néhány levelezőlap. Elkisérsz?

Péter fehér arcbőrét vérhullám pirosítja.

— Itt ez a nyomorult francia... — bök visszafojtott, szégyenkező dühhel a nyitott könyvre.

— Na és... — vonja meg vállát a leány — tíz perc mulva folytadhatod — s merész, hosszú léptekkel elindul az úton.

A fiút taszító és vonzó erők rángatják belülről láthatatlanul. Arca lángban ég, keze remegve forgatja a könyv lapját, miközben tekintete vakon siklik át a fekete betűkön. A faluba vezető út fordulójában akkor tünt el a leány csíkos szoknyája. Péter néhány percnyi kinlódás után dühösen összecsapja könyvét s felpattan kerékpárjára.

A nyaraló villanegyedének útján összefutnak.

— Lemegyek a Kiserdőig. Velem jössz?... kérdezi a lány elfogulatlan közvetlenséggel.

A fiú fulladtan bólint s leugrik gépjéről. Síma, hosszúra nőtt, szőke haja arcába hullik, egyenes orra alatt, kissé, duzzadt, még gyermeki szája fölött már barnállik pelyhező bajusza. Szemöldökének erős, sötét vonala elüt szőke hajától, míg tekintetének csendes, lágy borongása kiáltó ellentétben áll harsogó, nyers fiatalságával.

Az országút fehéren poros, kacskaringós vonala belevész a kétoldalt sárgáló tarlótáblákba. Messzebb, a nap égető vörösében a Kiserdő magas fái sötétednek.

— Nem unod magad halálra, egész évben, ebben a kis fészekben? — A sápadt, hegyes leányarc összehúzott szemmel bámul bele a nyárutó tüzelő színeibe.

— Nem! — vonja meg vállát a fiú, de belsejét hirtelen elönti az eseménynélküli napok egyformasága...

— Én megszöknék innen, az biztos... Nekem változatosság kell. Változatosság! — A kimondott szavak mögött a fiú ijesztő, határtalan nyugtalanságot érez. A lány szemén, mintha forró hullám csapna keresztül... Pár percig szótlanul lépkednek egymás mellett.

— Szerencsére sok rokonom, ismerősöm van — szólal meg a lány ismét nyugodt, színtelen hangon — így egész évben nem csinálok mást, mint egyik helyről a másikra utazom.

— S az iskola?

A lány megvetően lebiggyeszti vékony, finomvonalú ajkát.

— Iskola... Azt már úgy-ahogy, befejeztem. Most táncolni szeretnék tanulni. Azért még egy ilyen unalmas helyen is hajlandó volnék megülni...

A fiú nem válaszol. A Siklóra gondol, ahogy reggelenként a harmatos füvön puhán s mégis izmosan hajladozik, fekete-fehér szineiben. Egyik percben úgy érzi, ennek a leánynak semmi köze ahhoz a reggeli jelenséghez, a másik percben viszont kényelmetlen biztonsággal tudja, hogy ez a sápadt, közömbösséget szinlelő arc csak megtévesztés; a lány igazi arca — ismeretlen.

— Nem tudom, te is úgy vagy-e, mint én — beszél tovább természetes egyszerűséggel a lány, s egyenes, hosszú léptekkel halad a fiú mellett, — de olyan biztosan tudom, mi az, ami nekem kell! Mi az, amit ki akarok harcolni az életben. Te is?

A fiú az út szürkés-fehér porát bámulja s zavartan válaszol.

— Apám mérnöknek szeretne adni...

A lány türelmetlenül belevág szavába.

— Most nem apádra gondoltam, hanem rád. Azt kérdeztem, te mi szeretnél lenni. Vagy annyira gyerek vagy még, hogy nem tudod...

A gúnyosan odavetett megjegyzés, pofonként csattan a fiú önérzetén. Barna szemének sötét borongása lehúzódik árnyékos szeme-aljára s szétterjed kiálló arccsontjain. De gyerekes szája önérzetes vonalba rándul, ahogy visszaadja a választ.

— Miért nem várod meg, hogy befejezzem, amit mondani akarok! Szóval: apám mérnöknek szeretne adni — én viszont atomkutató leszek. Nem hiszem, hogy annál érdekesebb dolog volna a világon!

— Add ide egy kicsit a gépet. Most én tőlom — nyújtja kezét a lány. — Számtan, magasabb matematika! Már ez a szó is elég, hogy világgá kergessenek... Tánc, mozgás, ritmus. Ha ezeket megkapom, felőlem akár felrobbanthatjátok a világot!

A fiú elfordítja fejét s belebámul a tűző napfénybe.

— Ha pénzem lesz, veszek magamnak egy versenyautót. Matematika — és gyorsaság. Csak ez a kettő érdekel. Néha úgy érzem, valahol csillagászati fokon, a kettő egy és ugyanazt jelenti.

A lány fürkészve tekint a fiú arcába.

— Érdekes... Sokszor az az érzésem, érettebb vagy a korodnál. Máskor viszont nevetségesen nagy gyerek vagy....

Benn járnak már a Kiserdőben. Jóleső hűvösséggel boltozódnak fejük felett a tölgyek. Vastag, húsos, bíborherétől pettyezett fűben taposnak. Lábuk nyomán két keskeny ösvény.

A lány egy fatörzshöz támasztja a kerékpárt s hangos sóhajtással leveti magát a fűbe. Hajlékony, vékony testét szinte körültapadja a dúsan nőtt fű. A fiú egy pillanatig tanácstalanul áll előtte, majd kissé távolabb, ő is hanyatfekszik.

A sűrű tölgyfaágak összevisszaságán keresztül valószínűtlenül kék az augusztusi ég. Egy-egy elvillanó fecske, s nagy, aranyosan fénylő nyári legyek zavarják csak ezt a zöldszínű nyári csendet. A lány széttárja két karját, mintha magához akarná ölelni mind ezt a ragyogást.

— Voltál már boldog életedben, Péter? — kérdezi álmosan. Mielőtt azonban a fiú felelni tudna, hevesen folytatja.

— Nem! Nem erre voltam kíváncsi. Másra felelj nekem, Péter. Mondd: voltál már szerelmes életedben?

A fiú kinyújtott, pihenő keze, önkéntelen mozdulattal belemarkol a húsos fűbe. Halkan nehézkesen válaszolja.

— Nem... még nem.

— Én mióta emlékezni tudok, mindig szerelmes vagyok valakibe. Négy vagy ötéves lehettem, amikor azt kívántam a tejestől, aki reggelenként kihordta nekünk a teli üvegeket, hogy csókoljon meg... Gondolhatod mit szóltak otthon... Később az elemiben, belebolondultam a tanítómba, — azután egy nálam sokkal idősebb unokabátyámba... Mindez ártatlan dolog volt persze, de valahogy tartalmat adott az életemnek. E nélkül az érzés nélkül élni sem tudnék...

A fiúban fájdalmas erőszakkal tódul fel egy kérdés, amit hiába igyekszik visszafojtani.

— És most... — olyan halkan ejti ki a két szót, hogy önkinzó kegyetlenséggel azt reméli, a lány meg sem hallotta. Fájó reszketéssel hunyja le szemét, hogy kevésbé sebezze a nyers valóság.

A lány halkan felnevet.

— Most olyan vagy, mint a többiek... akik mindig azt akarják tudni, mi van bennem. Miért szavakban keresitek a választ?...

A fiú nem felel. Szíve olyan erővel dobog, hogy attól tart, a karhossznyira fekvő lány meghallhatja. Testét fájdalmasan édes ernyedés nehezíti, csukott szeme előtt nagy, örvénylő karikák sötétednek. Kétségbeesett, boldog erőtlenségben fekszik a puha, friss lóherében, s szeretné, ha örök maradna a pillanat.

S akkor közel, egészen közel valami melegséget érez, s a következő pillanatban hűvös, vékony száj tapad az övére. Először csak leheletnyi finoman, majd követelő, forró erőszakossággal. Valami felcsap benne, ami borzongatóan édes és fájdalmas egyszerre. Felemeli két karját, hogy visszatartsa a pillanatot. De szája is, karja is csak hűvös levegőt érint.

Mint aki váratlan ütést kapott, hirtelen felugrik a fűből. A lány már az erdő szélén szalad. Mielőtt a kerékpárra lendülne, gúnyosan vidám hangon visszakiált.

— Majd helyére állítom a paripádat...

Porosan, kimelegedve ér haza. Délben szótlanul, ímmel-ámmal eszik. Anyja néhányszor rápillant mélyrelátó tekintetével s evésre noszogatja. Öccse, a hétévesek verhetetlen szemtelenségével és biztonságával teli szájjal megállapítja.

— Hagyni kell Pétert! Belebolondult a szomszéd lányba.

— Hülye! — robban ki a fiúból a tehetetlen düh s szinte vicsorogva tekint öccse szemtelenül csillogó fekete szemébe.

— Ha nem volna igaz, nem izgulnál ennyire! — jön a megdönthetetlen érv a vidám gúnnyal nevető gyermekszájból. Péter döbbenten érzi, hogy jobban kell fegyelmeznie magát, ha azt akarja, otthon ne vegyenek észre semmit.

Lassan telnek az órák. Egyszerre minden cselekedete, terve értelmetlen, színtelen, mintha kényszer alatt élne. Olvasást színlelve kiül a kertbe, s félig húnyt pillái alól Kornél bácsiék kertjét lesi. A rövidrenyírt, gondozott gyepen, semmi sem mozdul. Lehúzott redőnyökkel védekeznek az ablakok a délutáni meleg ellen. Száját rossz íz keseríti, fáradtnak, összetörtnek érzi magát. Ide-

ges megismétlődő mozdulatokkal túr bele hajába. Amikor már végkép nem tudja mivel eltölteni a múlni nem akaró időt, előkeresi kerékpárját, s tehetetlen, vad türelmetlenséggel nekivág az országútnak.

Esteledik, amikor megnyugodva, idegeiben, testében az egészséges fáradtság zsibbadásával tér haza. Mintha vad, célnélküli száguldozásában kidolgozott volna magából minden nyugtalanságot, könnyebbnek, felszabadultabbnak érzi magát. Öccse ujságolva fogadja a kapuban.

— Te! Kornél bácsiéknál vendégség van...

— Na és...? — rántja meg a vállát, de ez a néhány szó elég volt ahhoz, hogy visszazuhanjon nyugtalanságába.

Vacsora után fejfájására hivatkozva, szobájába menekül. Anyja esti csókjában néma aggodalmat érez. Valami elfullad benne... Szeretné fejét anyja vállára hajtani, hogy megértésében feloldódjék — mint régen. De belülről valami nem engedi — visszalöki, mint valami láthatatlan rugó. Csodálkozva tapasztalja, hogy teste szövetségese s ellensége lett egyszerre!

Égő szemmel bámul ki ablakából a kertbe. Vajjon csak három napja, hogy a Sikló tornáját lesi? Mintha hónapok, évek múltak volna el, üresnek, fáradtnak érzi magát. Ennél az ablaknál számolta ki lázasan a csillagok fény-távolságát? Milyen érthetetlenné zsugorodott össze benne minden...

Árnyak mozdulnak a szomszéd kertben, nevetés, kiáltás hangzik, s egy nyitott ajtón fojtottan kiszűrődő muzsika. A fiú arcán ideges rándulás fut végig, ahogy előrehajolva kutatja a sötétséget. A háztető fölött — olcsó színházi díszlet — sárgás-zöld hold kúszik fölfelé. A nevetés, viháncolás egyszerre elhallgat, csak a tánczene fojtottan vad üteme lüktet az éjszakában. Valaki felkiált: — Gyerekek, nézzétek a holdat! — majd ujra csendes, titokzatos a kert. A ribizli-bokrokkal szegélyezett keritésnél szentjánosbogárként világít két cigaretta parazsa. A ket alak mozdulatlanul áll, félig egymásfelé fordulva. A lány színtelen hajára, háromszögletű arcára

rásüt a hold zöldes-sárga fénye. Társa feketén magasodik mellette. A lány fehéren csillogó meztelen karjával felnyúl a hold felé, lágyan, kérően — majd könnyű, kettétört kis mozdulattal átfonja a férfi nyakát. A két megvilágított arc pár pillanatig farkasszemet néz egymással, — majd az egyik kioltja a másik fényét...

Fenn a szobában, az ablakfélfába kapaszkodva, mozdulatlanul, égő szemmel bámul az éjszakába a fiú...

(1955)

Az öngyilkos

AZ ÖNGYILKOS

Óriásokkal keltem birokra.

Az első a tó szelleme volt.

Hosszú, kék-eres karját nyálkás hinár fedte, dús szakállán ezer szikrázó vízcsepp csillogott, s zöldes-barna tavifű haja bozontos szemöldökére hullott. Apró, szürke kagylókkal kivarrt ruha fedte testét, lábán sásból font papucs, teknősbéka csattal. Átölelt, magához vont, s a fülembe súgta:

— Gyere! Nálam tudsz legjobban megpihenni... Puha és mély a tó hináros alja, ahová majd lefektetlek. lágy a selymesen hullámzó víztakaró. Ott, ahol én lakom, nincs gond, örlő munka-tempó, dobhártyát repesztő lárma. Csigák laknak majd a füledben, s foszforeszkáló halacskák uszkálnak ki-be nyitott szájadon. Ujjaidat összeszövi a hinár, s széjjelbomló hajadban vicsiborok tanyáznak. Még a kő is lágy a mohától, amelyre fektetni foglak. Gyere a karomba te fáradt, álmos gyerek!

Az óriás húzott, egyre húzott. Fejem vízcsepp-szakállára borult, derekamat könyörtelenül szorította hosszú, kék-eres, hináros karja. Birkózni kezdtem vele, mint aki az életéért harcol. Ujjaim megcsúsztak nyálkás, szőrös karján, tekintetem elhomályosult a szemembe hulló vízcseppektől, fövény szagától kínosan fulladoztam. Amikor már-már azt hittem, hogy elragad mélységébe, hirtelen egyedül találtam magam.

A második óriás fiatal volt és izmos. Fahánc ruhája gyanta szagot árasztott, derekát vastag, durván font kötél szorította. Tollak, fenyőtoboz pikkelyek, tűlevelek fedték a fejét, szőrös füléből jégcsapok csüngtek le. Feketére égett arcát, mintha sziklából metszették volna, tekintete jegesen tiszta volt, mint valami hegyipatak vize.

Csizmája mázsányi súllyal döngette a földet, s amikor felemelte a kezét, elsötétedett a nap.

— Csak egy pillanat az egész, míg szétroppantom a gerincedet, — mosolygott le rám szikrázóan fehér fogaival, — utána olyan hajlékony leszel, mint a szomorúfűz tavasszal hajtott, zsenge ága. Nem jobb csonttalanul, súlytalanul élni, mint magaddal hordozni ezt a természetrajzterembe való borda-kalitkát? Nézd! felemellek s átdoblak a másik hegy csúcsára. Zuhanásodban megismered a gyönyör teljességét. (Hisz a gyönyörben sem keresel mást, mint zuhanást!) Izmaim, mint az ostorszíjak, kezem gránit, ágyékom márványsímára csiszolt, lejtős völgykatlan, két térdem magasba szökkenő hegycsúcs. Rád hullatom az erdő gyümölcseit, a rét virágait. S amikor szertelen, vad szerelmem után belezuhansz az álom éjszakájába, frissen hullott hóval takarom be a tested. Légy az enyém, te szegény, szomorú asszony.

Kettőt lépett felém, s gránit tenyerébe vette két törékeny vállam. Csak annyira szorított, amennyire az ember megérint egy ajtókilincset. De hirtelen pattanó feszülést éreztem csontjaimban, halántékomon duzzadva lüktetett egy ér, s fülemben, mintha ezer tücsök ciripelte volna megvadult muzsikáját. Csak annyi erőm maradt, hogy szürkés hideg szemébe nyomjam az öklöm. Csontjaim mélyén a szorítás lassan enyhült, verejtékben uszó halántékomon nem lüktetett többé az ér, s hirtelen elhallgattak a megbolondult tücskök is...

Ez az óriás a hegyek szelleme volt.

S akkor várni kezdtem a harmadik óriást!

A tó csillogó kékségbe burkolodzott, komoran bámultak az égre a hideg hegyek, s a csönd, mint valami magányos pillangó nesztelenül leereszkedett a tájra.

Hirtelen előttem termett a semmiből egy törpe. Ellenszenves, mozgékony, csúf jószág volt. Szürke vaspáncél fedte apró testét, de ez a vasruha, mint halakon a pikkely, a bőréhez volt nőve. Csak a háta közepén, a jobb lapocka alatt tátongott egy kerek nyilás, ahonnan előcsillant meztelen húsának rózsaszínje. Fejéresímuló, szűk páncélsisakot viselt, akár egy kereszteslovag.

Megállt előttem csípőre tett kézzel s hetykén felvágta a fejét. Ravaszul csillogó, fekete szeme kérlelhetetlen józansággal siklott végig rajtam. Akaratlanul elpirultam.

— Mintha megváltoztál volna, mióta utoljára láttalak, — állapította meg hűvösen kritikus hangon, s fürkésző tekintete megállt az arcomon.

— Lehet! — válaszoltam színlelt egykedvűséggel. — a múló idő senkit sem tesz fiatalabbá.

— Tudod jól, hogy nem azt a ráncot értem ott a szemed alatt! A te változásod nem a bőröd felületén történt.

Kényelmetlenül feszengtem. Az óriást vártam, a harmadikat, akivel még napnyugta előtt birokra kell hogy keljek.

— Hagyj! — szóltam rosszkedvűen, — nincs most időm veled foglalkozni. Különben is: ki vagy te?

A páncélos törpe gúnyosan felkacagott s villámgyors mozdulattal forogni kezdett maga körül. Mint amikor játszó gyermek facsigát pörget ostorral, úgy surrogott melodikus zümmögéssel körbe, körbe. Azután amilyen váratlanul elkezdte, olyan hirtelen abba is hagyta szédítő táncát.

— Nem hiába állapította meg évezredek bölcsessége, hogy a nő a leghálátlanabb jószág a földön, — morogta bosszús gúnnyal.

Hallgattunk. Én sértődötten, ő kutató figyelemmel. Sokára szólalt s mintha kissé rekedten csendült volna a hangja.

— Szóval nem emlékszel rám? — kérdezte, miközben páncélos fejét úgy lóbálta ide-oda, mintha csonttalan lett volna a nyaka.

— Nem! — feleltem dacosan s túlnéztem a feje felett a sötétzöld színben csillogó tóra.

— Pedig jobban ismerlek, mint bárki más ezen a földön.

Némán néztük a vizet. A nap már a hegygerinc mögé bukott, sejtelmes árnyak kúsztak elő az erdőkből, s hálózták be sötét fonalaikkal a tájat. Talán mégsem jön el a harmadik óriás, gondoltam reménykedve, de

ugyanakkor a sötétséggel együtt gyötrő szomorúság húzódott le a szívemre. Sírni szerettem volna...

Egészen megfeledkeztem a törpéről. Csak amikor már besötétedett, s ujra megszólalt, akkor eszméltem rá a jelenlétére.

— Miért mondtál le a legtitkosabb álmodról? — kérdezte halkan, s szokatlan szelídség bújt a hangjába.

— Az ember legtöbbször eladja a legértékesebbet önmagából!

— Talán feladja...

— Mindegy! Egyremegy — válaszoltam csüggedten.

— Gyáva vagy! — csattant fel váratlanul a sötétben.

Nem válaszoltam neki. Arra a legtitkosabb álmomra gondoltam, amelyet úgy öltem meg magamban, ahogy az ember vízbefojt egy ártatlan, vak macskakölyköt.

Hirtelen a vállamra ugrott, onnan kiabálta mérges hangon a fülembe:

— Mindenki elől elmenekülhetsz, csak önmagad elől nem! Még ezt sem tanultad meg a hosszú évek alatt...

Valami elpattant benem. Az óriásokkal átélt nap fojtogató izgalma után egyszerre elviselhetetlennek éreztem ennek a csúf törpének gyilkos csipkelődését.

— Takarodj le rólam, te undok, csúf féreg! — robbant ki belőlem az indulat s durván megrántottam a vállam.

Elébem lódult a földre, de macskaügyességgel a talpára esett. A kikötő kigyulladt lámpája, mint véres seb vöröslött a fekete vizen. Vörös fénybe burkolt be minket is.

— Hiába akarsz elhallgattatni... te meg én, szembe kell nézzünk egyszer egymással.

Magam sem tudom hogyan történt: vad, esztelen méregtől elvakítva, kirántottam zsebemből finoman hajlott, vékony körömollómat, s szinte öntudatlanul beledöftem a hátába. Éppen annak a kerek, rózsaszín nyilásnak a közepébe. Puhán, szinte lágyan csúszott az olló az eleven húsba.

A váratlan orvtámadás térdre lökte. Úgy maradt mozdulatlanúl néhány pillanatig. Majd lassan erőlködve

visszafordult s a szemembe nézett. Mosolya a szívemig hatolt.

— Ostoba! — mondta lassan. — Rajtam keresztül magadat ölted meg!

Azzal eltünt a sötétben.

Későn eszméltem rá, hogy mégis ismerem!....

Életösztönöm szelleme volt!

(1956)

LÁZÁR FELTÁMAD

Amint maga mögött hagyja a falu utolsó, lapostetejű házát s kifordul a tengerpartra, a szél, — mint lesben álló, mérges kuvasz — nekiront s tépi, cibálja vékony felöltőjét.

Nehéz, ólomszínű hullámok sulykolják fenyegetően a sziklapartot. Sirályok gubbasztanak egy púpos sziklán; némelyik időnként kitárja füstös szárnyát, nekivágja magát a szélnek, s hosszú, mély körözés után visszaereszkedik társa mellé.

A sziklás part lejtős oldalába — pálmák, oleanderek sűrűjében — színes nyaralók kapaszkodnak. Félvállukkal a lejtőt támasztják, míg a viharos napokon térdig áznak a sós vízben.

Szembefordul a tengerrel. Fuldokolva szívja magába a sós, fanyar levegőt. Rövid, göndör haja halántékán erősen fehéredik, lesoványodott kezén, a kidagadt, kék erek közt, sárgás, száraz a bőre. Szeme beesett, gödrös. Kopott bő ingéből hosszan nyúlik kiráncos nyaka.

Mióta várt erre a találkozásra? Hányszor állt itt gondolatban, szemközt a háborgó vízzel, csontjaiban a szél kegyetlen markolásával, szinte szürcsölve a csípős levegőt.

Tenyerével végigsimít őszülő haján. Száraz, akár a téli fű, száraz a bőre és a körme is. Húsz év alatt kiszikkadt belőle az élet, akár a gyökereiben elmetszett fából.

Nekivág a sziklába vájt lépcsőkön emelkedő útnak. Az éjszaka nesztelenül kúszik elő a szárazföld felől. Engedelmesen hozzásötétednek a sziklák.

Puhán, hangtalanul mozog, akár a macska. Csukott szemmel is tudná a járást. Ami távollétében megváltozott: érdektelen emberi munka. A természet továbbra

is olyan, mint amilyennek ő ismerte: szikláival, fáival, bokraival. Időnként megáll. Sárga, sovány ujjai ráfonódnak egy fatörzsre, végigsímogatnak egy kinyúló galyat, mintha vak volna, s csak tapogatódzó ujjain keresztül tudna összekötetést találni az élettel.

Visszatérte az emberek közé váratlan volt. A börtön úgy lökte ki magából, mint valami elnyűtt, szemétrevaló rongyot. Épp akkor, amikor már belefáradt a reménykedésbe, amikor ez a tenger mozgásával, színével, ízével majdnem megszünt létezni benne. Mielőtt lelkében meghalt volna, a sors, egy váratlan amnesztián keresztül, visszadobta az életbe, az emberek közé.

A keskeny utat egyre sűrűbben fojtogatják a sziklába gyökerező, széltől csavart bokrok. Szárazon zörögnek a pálmafák éles kardlevelei. Lent a part köves lábánál zúgva csapkodnak a hullámok.

Megáll. Támaszt keres egy fatörzsnél. Megtörték az évek. Ott bent kettesével kell számítani őket, nem úgy mint kint a világban... Akár a háborúban eltöltött esztendőket!

...Mintha sajnálkozva búcsúztak volna tőle, mintha fékezni szerették volna türelmetlenségét... A börtönigazgató szobájában szinte kábultan írta alá az elbocsájtási iratokat. Mindene megvolt. Húsz éve nem hordott karikagyűrűje, kopott borjúbőr pénztárcája, foszlottszélű, érvényétvesztett személyi igazolványa, még az apjától örökölt, fénytelen ezüstórája is, mindene úgy, ahogy húsz év előtt letette arra az asztalra. Zavartan feszengett rosszul szabott, ijesztően bő ruhájában. Ennyire megfogyott volna? Igyekezett visszagondolni arra a fiatalemberre, aki volt, de hirtelen nem jutott eszébe róla semmi. Bűne is elhalványult benne, mintha egy idegen lett volna, aki azt elkövette. Minden eltompult, elfáradt benne. Csak a tenger nem. A tengerre jobban emlékezett mint önmagára...

Azért Elisára még valahogy emlékszik. Öt év előtt látta, olajos tésztát hozott neki az asszony, fonott kosárban, s apró, egészben kisütött szardellákat. De a börtön a városban volt. Messze a tengertől. S Elisa nem tudott

írni. Igy leperegtek az évek, anélkül, hogy azóta látták volna egymást.

Ujra megindult, puha, nesztelen lépésekkel. Börtöntársai sokszor mondták: a járásán látszik, hogy a tenger fia. S a tekintetén. Azon a ruganyos, térdben kissé megroggyant járáson, amellyel az imbolygó halászbárkán is megtalálta az egyensúlyt. S a nedves börtönfalakon túlszálló tekinteten. A városiak tekintete lesiklott a falról, mint valami szárnyszegett madár. S merev térddel jártak.

A halászat lesz ujra az élete. Lassan, lassan megerősödnek elsatnyult izmai. A szél, a víz, a friss tengeri levegő kimossák lelkéből a börtön keserű ízét. Első éjszaka végignyúlik majd a csónakban, s csak bámulni fogja a csillagokat. Húsz éve nem látta őket... Csak a lelkében égtek, szikráztak, amikor egy-egy éjszaka emléke feltámadt benne. Szelet sem érzett ennyi idő alatt. A börtön udvarát fojtogató falak elzárták előle. Szinte jól esik, hogy most tépi, cibálja, mint ugrándozó, neveletlen kölyökkutya egy várva várt vendéget. A sziklába vájt út, hirtelen meredek eséssel ereszkedik a partnak. Már csak félmérföldnyire van az otthona. Gyomrát elszorítja az izgalom. Megáll, lihegve kapkod levegőért.

Az elmosódott, szinte elfelejtett otthon képe fojtogató erővel tör fel belőle. Nyálában régen nem érzett, otthoni ízek keveredtek. Orrát ismerős szagok facsarják. A friss vérkeringés mintha egyszerre visszahozta volna minden elhalványult emlékét.

A tapasztott tűzhely fölött fényes rézüst sárgállott. Karácsony vigiliáján és nagyszombaton főzték csak benne a hallevest. A szűk, sötét konyha megtelt a gőzölgő, fűszeres lében fortyogó halak szagával. Elisa ecetes olajba eltett articsokát készitett egy zöld cseréptányérra. Melléje háncshasú üvegbe vörösbort, s vastagon felszeletelt, barnahéjú házikenyeret. A falra akasztott feszület mögött száraz olajág szürkéllett. Az ágynak frissen tömött derékalj-illata volt...

Miért is ölte meg azt a legényt....? A tenger miatt vesztek össze. Igen, tudja, emlékezik: féltékeny volt a tengerre. Arra a sziklába mélyedő, kerek öbölre, ahová

ívásra gyültek össze tavasszal a fehérhasú, duzzadt anyahalak. Úgy csillogott, szikrázott a tenger, amint ficánkolva tódulva vonultak a sekély, naptól meleg, homokos öböl felé mintha egy ezüstös hálót húztak volna a part felé. Csónakját magával ragadta az a mozgó, nyüzsgő haltömeg, s őt is sodorta, lökte az öböl felé. Csak a kezét kellett volna kinyújtania, hogy megérintse a kékes, barnahátú anyahalakat, vagy a szivárványszínű, pirosszemű hímeket. Éveken keresztül, minden alkalommal, csónakjába húzódva figyelte a halak és a tenger titkos kapcsolatát. Ilyenkor soha nem eresztette a mélybe hálóját. Sokszor napokig, hetekig nem halászott, pedig Elisa dohogott, hogy csak polenta vagy kenyérleves az ebédelük.

Egy nap az a legény, váratlanul, durván belezavart ebbe az áhitatba. Mintha szentségtörésen kapta volna, úgy érte ez a felfedezés. Makacsok, keményfejűek voltak mindketten. Egyikük sem akart engedni. Egy este azután, a falu ivójában, a kelleténél több pohár után, birokra keltek. Érezte: nem a jogaiért, az önérzetéért, hanem valami megmagyarázhatatlan titokért harcol. Azokért a szivárványszínű, ikrás halakért, amelyek titkos ösztöntől űzve, a tenger langyos ölébe rejtették életnedvüket, hogy a következő év új termést, új aratást hozzon csirájukból. Talán azért csúszott kése olyan könnyedén a legény hasába, hogy szinte észre sem vette. Mire észbekapott, már megbilincselve vitték a városba.

A sziklás parton szinte rázúdulnak a hullámok. A tenger zúg, jajong: sirat valakit! Önkínzó kegyetlenséggel veri szét magát a hegyes köveken, szertefröcskölve sós vizcseppjeit. Mintha esőben botorkálna, szempillantás alatt átnedvesedik. Itt, itt kell állnia házának, — nyúl ki a fövényszagú sötétben. Botladozva tapogatódzik a kövek között. Síma, meszelt falba ütközik keze. Milyen magas, mintha a csillagokig érne... Valahogy az ajtaja sem olyan, mint amilyennek ismerte. S hány fénytelen ablak néz farkasszemet a sötétséggel? Megáll. Mint valami kutya, szimatolva, szaglászva igyekszik tájékozódni. Igen. Ez az ő háza! itt az ajtó. A küszöb. Vakon is felis-

mernék. Lehajol, hogy megsímogassa. Hogyan? Mégis tévedett? Ösztöne némán erősködik, mint valami finom műszer, amelyet nem lehet megcsalni, de bőre ellenséges, idegen anyagot tapint, s fürkésző szeme előtt, a csillagok halvány fényében, idegen falak árulkodnak a változásról.

Reszkető kézzel kutat zsebében gyufa után. A szél hátúlról nekiront, s alattomosan az ajtónak taszítja. Szétnyitja kabátja szárnyát, s száraz, letöredezett körmei közé csipve a gyufaszálat, végighúzza a doboz oldalán. A szél felgyultában kapja el a gyenge lángot. Újra... újra... reszketve, ügyetlenül, míg végre sikerül felfedeznie a titkot. Kék betűk merednek feléje a símára meszelt falról: « Étterem a Fehér Sirályhoz. Májustól-októberig nyitva ».

A sötétség tapintatosan eltakar mindent. Csak a tenger jajong változatlanul. Megtámasztott háta nyirkosan tapad az idegen falhoz. Milyen hidegen, ellenségesen világítanak a csillagok.

Az éjszaka, mint nyitott, nagy sírgödör, feketén tátong előtte. Dermedten, vakon belebámul.

Mit kezdjen el visszakapott életével...?

(1959)

A PÓRULJÁRT SZENT

(Történt Dél-Olaszországban, 1961-ben)

Több mint kéthónapos szárazság után, zendülés robbant ki a faluban. Még a legjámborabb parasztgazda is, az öreg Mario Capucci, aki perselyező a vasárnapi nagymisén, egy reggel ököllel fenyegette meg a felhőtlen tavaszi eget: — No megállj! majd megtanítunk mi tisztességre...!

A fenyegetés Keresztelő Szent Jánosnak, a falu védőszentjének szólt. Mario Capucci elkeseredett kitörése után, nem volt férfi, akit a Szent hívének tudhatott volna. Egységes, tömör front alakult ki ellene, olyan őszinte gyülölettel, mint amikor a visszavonuló, megvert német hadsereg ellen fordult a falu. Keresztelő Szent János veresége csak idő kérdése volt...

Egyedül a falú plébánosának, Don Giulionak álláspontja nem volt egészen világos. Bár az öreg, reumás pap legbelsőbb barátai azt híresztelték széltében, hosszában, hogy látták a plébános urat, amint ujjait összecsucsorítva, tiszteletlen mozdulattal hadonászott egy reggel a Szent orra előtt, — de ez ostoba fecsegés, felelőtlen beszéd is lehetett... A valóság Don Giulio szokottnál is vörösebb, komorabb arcán kívül mást nem mutatott.

A göröngyös, szürke földben, csírájában száradt el a mag. Porosan szürkéllettek a tikkadt olajfák, — gyér árnyukban elfonnyadt, koravén articsókák feketéllettek. A szőlő frissen hajtott levelén kiütött a ragya, — nem bírt vele a legerősebb permetezőszer. A kiszáradt, meggyötört természet tikkadtan szomjazott esőért.

Vasárnap, az énekes nagymisén, üresen ásított a férfiak helye. A felbomlás első jelei megkezdődtek. Kisírt szemű asszonyok morzsolták a rózsafűzért, — az első

padokban a szokottnál is nyugtalanabbul mozgolódtak az iskolásgyerekek.

Don Giulio ideges, szaggatott mozdulatokkal misézett. Önkényesen elhagyta a megszokott szentbeszédet, s a Lavabo után, amikor a gomolyaggá gyűrt törlőkendőt a szipogó Felli gyerek kezébe hajította s eldörögte az Orate fratres-t, álmatlanságtól gyulladt szeme fenyegetően villant a Szent üvegkalitkája felé. Az asszonyok jelentősen összenéztek. Igen! valami megkezdődött, amit most már nem lehet megállítani. Amikor pedig a mise végeztével nem mondta el a könyörgést esőért, amit pedig immár hat hete imádkoztak szűnös szüntelen, hanem birétumát fejébe csapva, indulatosan kivonult az iszkoló, pusmogó ministránshad mögött, — a falu tudta, hogy elérkezett a cselekvés órája!

A hetek alatt felgyülemlett feszültség elviselhetőbb lett egyszerre. A férfiak halkabbra fogták szavukat a söntés előtt, mozdulatuk is, mintha csöndesült volna; — az asszonyok szabadon engedték a mise idejére bezárt lábasjószágot, s egyik-másik engesztelően odatartotta mellét a bölcsőben síró, éhes gyermeknek.

Délután ötkor megszólalt a lélekharang. Hidegen, reménytelenül verte a félütemeket, éppen úgy, mint amikor egy halott fekszik kiterítve a gyertyák fényében a templom román ívei alatt. De annyit még az elemista gyerek is megtanult, hogy vasárnap tilos a gyászszertartás. Valami készül. A férfiak ingerülten rántottak egyet a nadrágszíjjukon, kabátot dobtak izzadt hátukra, — az asszonyok állukra csomózták a kendőt, indultukban még töröltek egyet a porban játszó gyerek orrán, s mentek a lélekharang hívása után.

A lekopasztott oltáron sápadtan lobbantak a hosszú, sárga gyertyák. Hiányoztak a fonnyadt olajágak, a nagymisére kirakott ezüst oltárdíszek. A ministránsokon fekete szoknya, kezükben égő gyertya. Don Giulio kövér arca szokatlanul sápadt. Fehér karinge fölött fekete stóla.

A csend súlyos és tömör, akárcsak kétoldalt a vastag középkori kőfalak. A sárga Mária-üvegen átszűrődő ara-

nyos fényben komoran feketéllik a kis csoport. Don Giulio észrevétlenül int, mire az öreg Mario, egy fiatal legény segítségével az üvegkalitkába zárt, feldiszített, felöltöztetett Szent szobrát az oltár lépcsőjére helyezi.

A kóruson, organakiséret nélkül a Mindenszentek litániájába kezd az énekkar. Keményen, dallamtalanul hullanak a csöndbe a latin szavak: *Sancte Gabriel, ora pro nobis... Sancte Raphael, ora pro nobis...* Don Giulio tömpe, reszketős ujjai között picinyke kulccsal bizonytalanul nyitja az üvegkalitkát. A kórus vésztjósló hangon jajdul: *Sancte Joannes Baptista...* Néma csönd rá a válasz, miközben a plébános elszánt, határozott mozdulattal leemeli a Szent fejéről az aranykoronát.

A padsorokban a falusiak láthatóan megremegnek. A korona nem csak a Szent, hanem az egész környék ékessége. Több száz éves művészi darab, amit egy ismert délolasz hercegi család hagyott a Szentre, egy kolerajárvány alatt. Finoman kidolgozott ötvösmunka, arany liliomokkal, négyszögletes foglalatú, sárga gyémántokkal. Valamikor messziről érkezett, mátkának eligért germán hercegkisasszony homlokát övezte, amikor ezek között a hideg, tömör falak között, elfogódottan elismételte a latin eskű cifra szavait. Az arany korona keményen koppan a ministráns tálcáján, — Don Giulio lázas sietséggel fosztja meg a Szentet láncra fűzött ékköves gyűrűitől, arany függőitől, címeres talléraitól.

A tálcán halomban tornyosul a lefosztott ékszer, hercegnők és polgárkisasszonyok, idegenből idekerült, honvágytól gyötört nagyasszonyok ajándékozó kedvének, ájtatos kérésének záloga. A Szent festett, barna faszeme egykedvűen bámul a lobbanó gyertyafénybe, míg fent a magasban fájdalmasan felsír a kar: *Omnes sancti Monachi et Eremitae... orate pro nobis.* Don Giulio sápadt arcán két piros folt fénylik, mellkasa nehézkesen zilál a felindulástól a fehér csipke ing alatt. A falusiak megigézve figyelik a jelenetet, borzongó bűntudat s haragos bosszú keveredésével. Az asszonyok soraiból néhányan hangosan felzokognak, a férfiak arca elszánt, kemény, még az örökké mozgolodó, hancurozó gyermekek is meg-

szeppenten hallgatnak. *Ab ira tua, libera nos Domine...* zúgja a kar, a lassan szürkülő falak között. Don Giulio már az arannyal hímzett, gyöngyös csattos palástot kapcsolja le a Szentről, oldja a velencei csipkéből vert inget, vastag, aranyzsinóros övet, s gondosan összehajtogatva egy kosárba helyezi. Az egydarabból faragott, középkori faszobor mezítelenül világít a gyertyafényes félhomályban. Piros ágyékkendőjének színe megfakult, göndör hajának, hosszú szakállának barnaságát kiszívták az évek. Magasra emelt kezében egyszerű fakereszt, felsőtestén szúrágta sebek. *Ut nobis parcas... Ut nobis indulgeas...* A megszégyenítés végső jelenete következik. A templomban még az ének is elhallgat. Néma, döbbentes a csönd. Don Giulio lassanként rongyokba öltözteti a Szent lemeztelenített testét. Madárijesztőről levett zsákdarabok, szakadt, piszkos ruhák csüngenek le róla, úgy, ahogy évszázadokkal ezelőtt egy nyilvános bűnösről csünghettek, amikor az egyházból kiközösítették.

A lélekharang ismét megszólal azon a törött, félelmetes hangon, miközben a falusiak felsorakoznak a körmenethez. Elől a feketeszoknyás ministránsok, gyertyával, fakerepelővel. Mögöttük két legény, vállukon a rongyokba öltöztetett Szent szobra. Utánuk, fekete stólával, Don Giulio, kezében nyitott imakönyv. Félhangosan mormolja a könyörgés szavait: *pluvium nobis tribue congruentem...* végül a falu asszonyai, s a férfiak zárják be a különös menetet.

Az ég haragosan vöröslik az alkony fényében. Feketén rajzolódik ki belőle az olajfák meggyötört, görbe törzse. Keleten felvillan az esthajnal csillag, — a falu szegényes házaira lassan ráborul a sötétség.

A körmenet kerepelve vonul az olajfás felé, hosszú fekete sorban kígyózva, elől a magasra emelt imbolygó, rongyos szoborral. *Opportunum nobis tribue pluviae sufficientis auxilium...* mormogja fáradtan Don Giulio. Időnként felhangzik egy-egy elnyújtott, hosszú sikoltás: Esőt! Adj esőt!... miközben a fakerepelők durván belekattognak, a langyos, esti csöndbe. Már a göröngyös szántáson, a szürkés-kék olajfák között, a feketére aszott, mér-

ges gombaként püffedő articsókák között botladoznak. A keserűség úgy fojtogatja a szíveket, mint a csillámló olajfákat s a hasított, éles leveleket a fullasztó por.

A sötétség könyörületesen betakarja a tájat. A kerepelők hirtelen elhallgatnak. A gyertyák tövig égtek. Don Giulio kimerülten lehúnyja szemét. Szótlan, fáradt embertömeg csoportosul egy fehér kőoszlop köré.

Keserű, néma csöndben helyezik el Keresztelő Szent Jánost száműzetésének utolsó stációjára. Kitaszított csavargóként áll fönt, fehér oszlopán, az est sűrű homályában, magasan, ítélkezőinek feje fölött. Mintha a falu szegénységének testetöltött szimboluma lenne, amelynek végzetszerűsége ellen, évszázadok óta, minden hiábavalónak bizonyult. Don Giulio szívét fáradt reménytelenség szorítja össze, ahogy nehéz, botladozó léptekkel ballag hazafelé. Úgy érzi, tehetetlen dühükben azon ütöttek, aki közöttük az egyedüli ártatlan...

Keresztelő Szent János magára maradt a poros, langyos éjszakában. Egykedvű szomorúsággal bámul bele a sötétségbe, mint aki átadta magát megváltozhatatlan, örök sorsának. Keresztet tartó keze a ragyogó csillagok felé mutat. Megbújva a száraz fűben, magányos tücsök ciripel vigasztalóan...

(1961)

KARÁCSONY

Délutánra elállt a havazás s metsző, hideg szél támadt kelet felől.

Már sötétedett, amikor a teherautó megállt az országúton, s leszálltak a befagyott, behavazott folyó partján.

— Okosabb volna visszafordulni, — dünnyögte a teherautó vezetője s fázósan topogott a fagyott hóban.

— Nekivágunk, Isten nevében, — válaszolt halkan az asszony s leemelte kockás kendőbe kötött csomagját az ülésről.

— Istenkísértés, — erősködött a vezető. — Forduljunk vissza, Marcsa. Láthatod: éjjelre fagyni fog!

— Annál jobb, Gyuri bácsi. Annál jobb. Ember, állat a melegbe húzódik ilyenkor.

— A Jóska sem engedné, ha tudná...

— Dehogyis nem! Ő üzente: karácsony éjjelén jöjjünk! Ma senki sem fogja utunkat keresztezni... — mosolyodott el lágyan s elindult a hóban szegényes bugyrával a kezében.

— Istenkisértés! — szívta a fogát rosszalóan a vezető, s felrántotta a teherautó ajtaját. — Mostantól fogva, az Úristenen kívül, csak te vigyázol rá, Menyus! — kiáltott le a legénynek, s a pöfögő, dohogó teherautót lassan elnyelte az éjszaka.

Szótlanul siettek. A fagyott hó — mint a rosszul talpalt cipő, — minden lépésükre csikordult egyet. Hátuknak feszült a jeges, keleti szél s tólta, taszította őket nyugat felé.

Elöl az asszony. Fekete, bő malaclopóban, csizmában, kendővel a fején. Az egymásfölé kapcsolt, bő, húzott szoknyák harangként tartották szét a fekete köpönye-

get. A fiú báránybekecsben, süvegben, csizmában. Mintha éjféli misére mentek volna a hideg, csillagos ég alatt.

— Húzódjunk le a folyó medrébe — szólt hirtelen a fiú s két-három ugrással fent termett a töltésen. — Add a kezed, — nyúlt az asszony után.

— Húzz, Menyus, húzz! Ne sajnálj!... — nevetett jókedvűen az asszony, s nekivetette lábát a fagyos hónak.

— Meg ne rántsd magad — aggodalmaskodott a fiú, — gondod legyen a gyermekre...

— Ma az angyalok vigyáznak ránk, meg a Jóska, aki már vár bennünket!...

— Előbb érjünk oda, azután majd örülhetsz...

Óvatos léptekkel, kézenfogva ereszkedtek le a meredek folyóparton.

— Csizmaszárig fogunk süppedni, de erre könnyebb, mint az erdőn keresztül! Szólj, ha fáradt vagy, Marcsa! Hajnalig van időnk.

— Hajnalra már megszületett a kicsi Jézus — szólt álmodozva az asszony, s halkan, szinte magában, énekelni kezdett:

A szép Szűz Mária szent Fiának,
Imígyen énekelt kis Jézusnak:
Örömest ringatlak,
Szívemből óhajtlak,
Aludj, aludj!...

— De csuda jó kedved van, — zsörtölődött a fiú s kivette az asszony kezéből összekötött, szegényes bugyrát.

— Ma ne neheztelj rám, Menyus, — kérlelte az asszony a fiút. — Ma karácsony éjjele van! Érted! — s tovább dúdolt vékony, gyermeki hangján:

...Örömest ringatlak,
Szívemből óhajtlak,
Aludj, aludj!...

A folyó medrébe gyűlt hótömeg vékony, fagyott kérge minden lépésükre roppanva szakadt be, akár a vékony

üveg. Az asszony boldog kis éneklése hamar elakadt, amint erőlködve iparkodott a fiú nyomába. Két lábaszára, a húzott harangos szoknyák alatt csizmaszárig süppedt, úgy rángatta, húzta ki őket, egyenként, marokra fogva.

A folyótól kétoldalt hótól púpos fák fehérlettek; felettük a decemberi ég gyémánt keménységű csillagai. A szél észrevétlenül elállt, de a fagy megfeszítette arcukon a bőrt, s pillájukra ragasztotta leheletüket...

— Bírod még? — szólt hátra a fiú.

— Bírom... — lihegte az asszony, — de azért jól esnék leülni...

— Meg ne próbáld! Ha most leülünk, többé nem tudunk felkelni. Igy fagyott meg az öreg Korcsmáros János bácsi, amikor részegen jött haza egy lakodalomból... Támaszkodj rám, amíg kifujjuk magunkat.

Lerakta a kendőbe kötött csomagot, s hagyta hogy rátámaszkodjék a kicsi asszony. Térdig süppedt csizmákkal, egymást megtámasztva, némán bámultak fel a csillagos égre. Az asszony fáradt lihegése lassan, lassan elcsendesedett. Vastag kötött keztyűbe bújtatott kezét a húzott szoknyák domborulata fölött szelíden összekulcsolta.

— Ha nekünk is — mint a betlehemi pásztoroknak — volna egy csillagunk! — suttogta fagytól merevedett szájjal

— Mindenkinek van csillaga. Neked is. Nekem is. A Jóskának is, aki már vár ránk odaát. S ennek a gyereknek is, a szíved alatt. Azok, akik nem értenek hozzá: sorsnak nevezik. De a sorsunk nem más, mint a csillagunk!

— S aki meghal?

— Annak lehull a csillaga...

— Te Menyus! Melyik ezek közül, az én csillagom?

— Azt csak az Úristen tudja, Marcsa.

— Tán az a páros, ott fent...

— Lehet...

— Menyus! Mit gondolsz... Nehéz lesz kint, idegenben?

— Nehéz!

— De jobb, mint itthon!?

— Jobb? Azt nem mondanám! Más lesz. Nem lesz félelem, nem lesz hazugság, nem lesz kín, mindennapos kín, azoknak a sírja láttán, akik meghaltak értünk... De jobb nem lesz! Mert a legnagyobb jó ezen a földön, mégis az anyaföld!

Elnémulva bámultak az éjszakába. Csizmájuk talpa ráfagyott a hazai talajra, arcukat szögletessé merevítette a decemberi éj kegyetlen fagya, de tekintetük ellágvulva kutatta az égbolt kusza rajzát, mintha sorsukat akarták volna a csillagok titkos irásából kiolvasni.

— Gyerünk! — mozdult meg elsőnek a fiú, s gyengéden megrázta az asszony vállát. Gyerünk Marcsa. Még jócskán van járnivalónk!

A szeszélyesen kanyargó folyómeder úgy vezette őket az opálos ragyogású éjszakában, mint egykor a pásztorokat a betlehemi csillag. Az asszony a felröppenő rakéta vöröses fényét karácsonyi csillagnak vélte, míg a gépfegyver, — mint jégeső a bádogtetőn — kopogni nem kezdett a csöndben.

Arcra vágódtak a hóban. Az asszony bő malaclopója szétterült a ráncos szoknyák fölött. Mozdulatlanul, dobogó szívvel feküdtek a tág folyómeder, a hólepte fák, a zuzmarás bokrok vöröses ragyogásában, míg a fény kihunytával együtt — akár a megriasztott vad — újra vissza nem kúszott az éjszaka.

— Valakit üldöznek — suttogta merev ajakkal a fiú, — ki kell hogy törjünk az erdő felé. Itt a folyómederben most már könnyen észrevehetnek minket.

Az asszony gyors, szaggatott lélegzete kerek kis lyukat olvasztott a fagyott hóba. — Nem merek, Menyus, — suttogta, — nem merek.

— Dehogyis nem! — erősködött a fiú. — Az erdőben meghuzódhatunk, míg a járőr el nem vonul. Már közel vagyunk a határhoz...

— De ha észrevesznek?...

— Nem fognak észrevenni! Ha pedig ujra rakétáznának, — hasra!

A második világító rakéta a töltés tetején érte őket. Annyi idejük maradt hogy, lebukjanak az első bokor mögé, máris megszólalt a gépfegyver.

Ez alkalommal őket vette célba. A szemben húzódó erdőszakasz havas fái közül osztogatta pattogva a halált. A fagyott galyak, csengő üveghanggal törtek ketté, finoman porzott a hó, s mint egy kemény ütés, annyi volt csak, ami a malaclopón egy kerek kis lyukat ütött.

A félperces jeges rémület után, újra símogatott a sötétség. A fiú az asszony meghajlott dereka alá nyúlt, félkarját átvetette a nyakán, s nekivágott az erdőnek, a fák mögötti fények felé

Az első világos ablaknál csizmatalppal rúgta be az ajtót.

Az istálló fülledt melege, az éjszakai fagy után, szinte szembevágta őket. Gerendára akasztott lámpa árnyéka nyúlt el hosszant a falon. A jászol mellett, letaposott trágyás szalmán, foltos nagycsontú tehén kérődzött. Az ajtó mellett sajtár s egy szögre akasztott, rongyos suba. A jászol másik végén, távol a csontos tehéntől, megkötött borjú. Amellé fektette az asszonyt a fiú.

Előbb a malaclopót hasította fel késével, majd egy vastag rojtos kendőt, végül egy rózsásvirágú, meleg flanellinget. A golyó az asszony mellén ütött sebet, s összeroncsolta a jobb lapockáját. Szívének ritmikus dobogásával buggyant ki a vére.

— Hozok valakit — szólt reszkető szájjal a fiú, s leaksztotta fej alá valónak a rongyos subát. — Keresek valakit! Egy asszonyt, aki bekötöz, aki orvost kerít...

— Ne menj el, Menyus, — sutogta az asszony s erőtlen kézzel kapaszkodott a fiú bekecsébe.

— Visszajövök, Marcsám, — erősködött az megkínzott arccal, — csak átszólok a házba segítségért.

A borjú nagy, barna szeme szomorúan fénylett a lámpa fáradt fényében. Kicsorduló tejes nyála lefolyt a trágyás szalmára. A jászol másik végén csendes egykedvűséggel kérődzött a nagycsontú tehén.

...Barmok közt jászolban, én gyermekem... aludj a szénában szép kisdedem... — suttogta erőtlen hangon az asszony; szemgödréből mély árnyék húzódott le arcára. Feltépett rózsásvirágú ingét egyre szélesedő, barna folt nedvesítette.

— *Örömest ringatlak... aludj... aludj...*

Elakadt a hangja.

Csönd volt. Az istállóban csak a nagycsontú tehénnek, s szomorú szemű borjának egyhangú kérődzése hallatszott.

(1959)

TEKNŐSTANYA

Alig pirkadt még, de a seregélyek már mozgolódtak, csiviteltek a nádasban. A hajnali levegő csipett, akár a hajlékony mogyoróvessző a meztelen lábszáron. Fejem felett elhalványultak a kései csillagok, az ég sötét kékje lassan, fokozatosan felhigult.

Fázósan gubbasztottam a csónakban. Öregapámat vártam; az éjszakára kitett varsákat készültünk összeszedni. Pipájával bajlódott az öreg. A nedves dohány nem akart meggyulladni.

— Hogy a ménkü csapjon a Tóth Pistába, milyen semmirevaló, szemét szívni valót adott..., — zsörtölődött az öreg, s nehézkesen bekászolódott a csónakba.

Alighogy a sekély vízben megtóltam az evezővel a csónakunkat, csörtetésre lettem figyelmes a nádasban. Barna árnyék mozdult, botladozott, törtetett előre. Amikor közelebb ért, láttam, hogy ember, s bukdácsol kifelé a partra.

Kiugrottam a csónakból a sekély vízbe, — futtomban kiáltottam vissza az öregnek.

Mire melléje értem, már elnyúlva feküdt, furcsa, ficamodott fekvésben. Derékig mocskosan az iszapos víztől. Mintha dühödt kanmacska karmolta volna végig a képét.

— A lábát emeld, Eszti... — szólalt meg mellettem az öreg, s már nyúlt is az ájult ember hóna alá.

Súlyosabb volt mint egy nagy kosár vizes homok. Az átnedvesedett ruha, a sáros iszapos csizma nyomott. Félig húztuk, félig emeltük az öreggel, hosszú, görbe csíkot kaparva a harmatos homokba.

Egyenként húztuk le róla a nedves ruhát, meghempergetve öregapám fekhelyén. Amikor mindent leha-

moztunk róla, s ott feküdt előttünk kékes pőreségében, — csodálkozva láttuk, milyen keszeg. Olyan korú legény lehetett, mint Jóska bátyám. Csak annak szélesebb a mellkasa, izmosabb a karja.

Az öreg ingujjra vetkőzött, kényelmesen, tempósan, s széket húzott az ágy mellé. Két ujjával szétsimította lecsüngő, ősz bajuszát, az asztalon álló butykosa után nyúlt, s nagyott húzott az italból. Az utolsó kortyot visszaköpte a tenyerébe, jól szétdörzsölte, ahogy a jószagú kakukfűvel teszik az asszonyok, azután lassan, egyenletes mozdulatokkal dörzsölni kezdte az ájult legényt.

A szíve tájékán kezdte. Repedezett bőrű, bütykös keze lassan, egyenletesen végigcsúszott a sovány bordák kiálló kalitkáján, vissza-visszatért a horpadt mellcsontig, erőszakos s mégis lágy simogatással, amely lassanként megszínesítette az ájult test agyagszínét. Körbekörbe matatott szárazkörmű, darabos kezével a hegyes csipőcsonton, a beesett, kékes-árnyalatú ágyékon, le egészen a vékony lábszárig. Időnként megállt, nagyot kortyolt a pálinkából, megforgatta a szájában, majd beleköpte száraz tenyerébe. Az alacsony szoba megtelt az erős szesz könnyfacsaró szagával.

— Mit bámulsz, mint borjú az újkaput — mordult rám, vissza sem fordulva az ágy mellől. — Gyujts a fazék alá, megetetjük a maradék levessel.

Az estéről maradt sovány paszujleves gőze fortyogva emelgette a födőt, amikor az öreg hangjába is mintha belebicsaklott volna az öröm.

— Nézd csak! Nyitja már a szemét!

Úgy hajoltunk föléje, ahogy a vízből kihúzott fölé hajlik az ember. Eszmélő tekintete meg-megrebbent, ujjai görcsösen markolták a durva pokrócot, — de lélegzete már mélyebbről jött, s összekarmolt, véres arcát áthevítette a pálinka éltető forrósága. Mielőtt magához tért volna, az öreg betakarta a subájával.

Megetettük, ahogy a beteget szokás, kanalanként, az előzőnapi paszujlevessel, amibe az öreg jócskán öntött még a pálinkából.

— Míg a tavat járjuk, aludni fog, mint a tej. Tedd még rá a nagy pokrócot, Eszti!

A nap már melegen sütött, mire sorra összeszedtük a varsákat. Szép tavaszi nappalba fordult a hajnal. A seregélyek fekete felhője cikázva csapott le a nádasba, vizityukok csipkedték a virágzó békalencsét, s hol itt, hol ott, halraéhes buvárkacsák dugták ki a csónak melletti váratlanul a fejüket.

Sovány fogást csináltunk aznap. Az öreg rosszkedvűen hallgatott, foga közé szorítva a kihűlt pipát. A semmirevaló növendék kárászok között, alig néhány nagyobb ponty vergődött.

Három éve jártam az öreggel a tavat, de minden alkalommal belém hasított ezeknek a vergődő halaknak a haldoklása. A tó mélyére gondoltam, a moszat, csillaghínár, süllőfű selymes hajladozására, a lágy hullámokban, arra az áttetsző zöldes-sárga világosságra, amely meleg fénnyel járja át azt az ismeretlen világot. Csiborok, piócák, furcsa vizicsigák, cseppnyi macskahalak, bajszos szörnyetegek élik ott titkos életüket. Gyakran eszembe jutott otthoni tanitókisasszonyunk, aki a természetrajzórán ezüstös repülőhalakról, sárgás-kék tengeri csillagokról, szivárványszínű meduzákról mesélt. A tenger úgy élt valahogy a képzeletemben, mint ez a tó, csak százszorta nagyobban, színesebben.

Kihúztuk a csónakot a partra, s kosárba válogattuk a pontyokat, s a kövérebb keszegeket. Az öreg szája sarkába tólta a kihűlt pipát, karjára vette a kosarat, s szó nélkül elcammogott a falu felé.

A legény kint nyújtózott a napon, a ház falának támaszkodva, s belehunyorgott a déli fénybe. Öregapám subáját terítette a csipője köré, felső teste mezítelen volt. A nádtól összevágott, összekarmolt arca láng vörösen égett.

Megálltam előtte, karomon a kosár selejt-fogással, úgy kérdeztem halkan, kissé szégyenlősen, nem nézve meztelen mellére.

— Fáj?

— Azt elhiszem! — biggyesztette le a száját. — Úgy éget, mintha parázzsal nyomkodnának.

Beszaladtam a házba, s előkerestem a zsíros-bögrét. Kikanyarítottam mutató ujjammal egy jó darabot, s visszasiettem a fiúhoz.

— Majd ez meggyógyít — mondtam, s nyújtottam ujjam hegyén a zsírt.

— Kend be te! Ezt ti jobban értitek...

Kissé félve, kissé szégyenlősen bekentem az arcát a puha zsírral. Fénylett, mint a megkent kalács. Ideges, bizsergő érzés reszketett ujjam végében, ahogy végighúztam a véres bőrön.

— Ne ülj a napon a gyulladt arcoddal!

— Hűvös még így az árnyék — mutatott meztelen felsőtestére. — A ruhám meg ott szárad valahol.

Öregapámra gondoltam, haragos hangjára, ahogy majd rámkiált, ha megtudja, hogy megkérdezése nélkül elővettem a vasárnapi ünneplőjét. Talán megver — a múltban már megtette... Összeszorítottam a szám, s beszaladtam a kamrába az öltönyért.

Hallevest főztem ebédre kondéban a ház előtt a napon. Csípte szememet a hagyma, ahogy aprítottam. Kicsordult a könnyem. Pedig, Isten tudja miért, furcsán, majdnem fájdalmasan boldog voltam. Ismeretlen, uj volt ez az érzés. Azóta, amióta itt élek az öreggel, nem igen volt részem benne. Belebámultam a csillámló tó fényeibe, a hosszan elterülő, sárgás nádasba, s a paprikás, hagymás hallébe belecsorogtak a könnyeim.

— Merről jöttél? — kérdeztem, amikor a legény az öreg totyakos, bőszárú nadrágjában, fehér ünneplő ingében előkerült. Háttal ült le a napnak egy csenevész akácfának támaszkodva. Arcára árnyék esett. Nem láttam vörös karmolásait, csak a tekintetét sejtettem, ahogy figyelt engem.

— Onnan, ahonnan te! — válaszolta egykedvűen.

Észre sem vettem, hogy beleszaladt a hagymát apritó bicska éle a kezembe. Csak álltam, álltam kitágult tekin-

tettel, s néztem ezt a madárijesztőnek felöltözött legényt, mint valami kísértetet.

— Belecsordul a véred... — szólt csufondáros hangon, — nem bánod?

— De igen — szóltam elhalóan s szájamba vettem sérült ujjamat. Vastagon buggyant ki a friss vér a mély vágáson. Szívtam, szívtam a lüktető sebet, csak akkor éreztem mennyire fáj.

— Te a Kormosék Esztije vagy — szólt komoly hangon a legény, s ő is elnézett a tó felett arra, amerre mindkettőnk gondolata járt. — Kormos Eszti, az árva. Akit a hálók alá bujtatva szöktettek ki a halászok. Igaz?

— Igaz, — feleltem halkan.

— Nem a te faludból vagyok. De ismerem a falubelijeidet. Mielőtt nekivágtam a tónak, ott is jártam.

— Jóska bátyám? — leheltem reszketve. — Mi van Jóska bátyámmal? Rajtam kívül már csak ő maradt.

Sokáig nem felelt. Amikor megszólalt szokatlanul lágy, símogató volt a hangja. Tudtam, most olyat készül mondani, ami nagyon fáj.

— Lásd, az emberek sorsát ma nem úgy mérjük, mint régen. Megszületett, élt, — jól vagy rosszul — s azután meghalt. Békében. Ma sem a születésünk, sem a halálunk nem békés. Legkevésbé pedig az életünk. Ismertem egy asszonyt a falunkban. Amikor vajúdott, akkor jöttek lefoglalni a házát, mert az ura nem iratkozott be a pártba, s háromszoros adót vetettek ki rá. Annyi időt sem adtak neki, hogy világra hozza a porontyát. Kidobták. A gyerek megszületett, s rögtön meg is halt. Kint az udvar végében. Ilyen mértékkel kell ma mérni!

— Jóska bátyám...?

— Elvitték! — Kemény, majdnem durva lett a hangja.

Hallgattunk. A halleves lassan fortyogott a mély, kormoshasú üstben, csípős szaga betöltötte a langyos, tavaszi levegőt. Jóska bátyámra gondoltam, akinek hasonló hangja, termete volt mint ennek a legénynek, s aki nincs többet. Csak én maradtam itt, az öreg mellett, egy idegen, megszokhatatlan országban.

— Sokan beszélnek rólad a faluban, Eszti! Például Boris néni, a Kovács Anti felesége. Meg a tanítókisasszony, az elemiből. Emlékszel még rá?

Megint teleszaladt a szemem könnyel. Ma reggel, éppen ma reggel gondoltam a csillogó, ezüstös-szárnyú halak meséjére, amellyel megszínesítette oly sok iskolai délelőttömet.

— Emlékszem, — válaszoltam fulladozva.

— Itt szeretnék maradni veletek — szólt elgondolkodva a legény, s zsírosan fénylő, összekarmolt arcával előrehajolt, úgy kutatta az arcomat. — Mit gondolsz, Eszti? Az öreg?... Lehet vele zöld ágra vergődni?

Öregapámra gondoltam, a mogorva, zsémbes, de alapjában jószívű emberre, aki soha nem volt megelégedve semmivel, de aki mindig mindennek megtalálta az az útját, módját. Ez a legény többet tudna segíteni neki, mint én. Eddig ketten együtt sem tettünk ki egy egész embert.

— Majd megpróbáljuk, — feleltem elszántan, s még egy kanál csípős paprikát szórtam a levesbe. — De csak ebéd után, ha már felöntött egy kicsit a garatra.

Az öreg megérkezett délidőre a faluból, pipára gyujtott, s az akácfa árnyékában ülve várta, hogy ehessék. Jól megpaprikáztam a levest, tudtam, így segíthetek a legényen. A polc tetejéről előkutattam egy üveg eldugott, kisüstön főtt szilvapálinkát, amit az öreg elől eddig rejtegettem. Könnyebben rámemelte a kezét, ha fütötte belülről az ital. De most tudtam, mit csinálok.

Kockás kendőt terítettem az akácfa alá, — a vastagon felszeletelt rozskenyeret, s a szilvapálinkás üveget a kendő közepére helyeztem.

— Tán ünnep van, hogy így kiteszel magadért; kendő, tányér, mint a lakodalmakon, — dörmögött az öreg s gyanakodva nézte a pálinkás üveget. — Hát ezt meg honnan a csudából kerítetted?

— Igyék! — biztattam s már fordultam is a bográcshoz. — Melegítse fel egy kicsit az üres bendőjét!

Az öreg nem kérette magát kétszer, nagyot húzott az üvegből, majd odanyujtotta a legénynek. Mindket-

ten hallgattak, mintha a torkukat égető forróság beléjük fojtotta volna a szót. Telemértem a sűrű, sötétvörös, zsíros lével a tányérokat, s mellékük kuporodtam a földre.

Pipagyujtás után szólalt csak meg az öreg. Kipirult, fénylett az erős levestől, s a még erősebb pálinkától az arca.

— Aztán odaátról mi rosszat tudsz mondani?

— Amit csak akar, bátyám, s még annál is többet. Szedik össze s viszik el a módosabb gazdákat.

Az öreg elnézett a napfényes tó fölött a messzibe, — minden egyes szippantás után bodros, fehér füstött eregetett ki a száján.

— Akit egyszer elvittek, az vagy nem kerül többé haza, — folytatta a fiú — vagy ha egyszer megérkezik, attól fogva úgy csinál mindent, ahogy parancsolják.

Rámpillantott, csendesen folytatta.

— A Kormos Jóskát is elvitték. Voltam a falujukban.

Az öreg piros-pozsgás arcán alig láthatóan megmerevedtek az izmok. Savó színű szeme kissé összeszűkült, úgy figyelte a hullámzó nádast...

— Pedig tudhatta volna az utat... mint te... — mondta lassan, nehézkesen.

— Nem csak a föld köt, — felelte csendesen a fiú. Köt a ház, amelyben születtünk, kötnek a sírok a temetőben, ahol titokban kisírhatjuk magunkat... köt az igéret, amit egyszer apánknak tettünk, köt a becsület, helytállni, amikor nehéz... Kormos Jóska is így gondolhatta... Én már megszöktem...

Hümmögve bólintott az öreg. Tán a lányára gondolt, anyámra — aki a határ tulsó felén ment férjhez, s aki most ott fekszik a kis falusi temetőben, rozmaring és árvácska alatt.

Elgondolkodva rázta a fejét, s egyre csak azt hajtogatta magában: — Tudhatta volna az utat, ostoba kölyke... tudhatta volna az utat a nádason keresztül...

— Pista bátyám — szólt halkan a legény, — maradhatnék magukkal?

Az öreg fölkapta a fejét, meghökkenve beletekintett

a legény összekarmolt képébe, azután elfordult s szótlanul bodorgatta pipája füstjét.

— Kezére járnék. Látom, elkell ide a segítség. Eszti gyereklány még. Férfi kell maga mellé. Megférnénk itt hárman, békességben.

Csönd volt. A tó síma, fényes hátán apró, fekete pontnak látszottak a vadkacsák. Sirály körözött a nádas fölött, olykor-olykor nagy vijjogással, csiviteléssel átcsaptak fejünk felett a seregélyek.

— A falúban jól ismerik Pista bátyámat. Egy-két szót elejthetne az érdekemben a csendőröknél. Nem mintha barangolnék, csavarognék engedély nélkül. Megülök itt a tó partján csendesen. Úgy érzem: féllábbal valahogy még otthon vagyok!

Sokára szólt az öreg. Előbb gondosan kiveregette pipájából a hamut, a csenevész akácfa törzsén, beléje fujt kettőt-hármat, két ujjal megpödörte lelógó, hoszú bajuszát, csak azután nézett a legény arcába.

— Felőlem maradhatsz! — mondta csendesen, s feltápászkodva leballagott a tóhoz.

* * *

— Úgy összeszoktunk, mintha mindig együtt éltünk volna. Ezentúl Miska járt öregapámmal halászni; alkonyatkor széles körben leeresztették a hálókat a tó vizébe, hajnalban kieveztek, s összeszedték őket. Nem tudom Miska hozta-e a jószerencsét, vagy bőséges haljárás volt azon a tavaszon, de én soha olyan jó fogást nem csináltam, mint ő. Az öreg jókedvű volt azokban a hetekben, többet pipázott, kevesebbet ivott, s olykor-olykor eltünt a faluba, egy kosár szőlőlevélbe göngyölt hallal, s hol a bíróné, hol a csendőrőrmester asztalára tette szótlanul. Miskát egy este, irodazárás után, behívták a csendőrségre, kikérdezték, elbeszélgettek vele, azután visszaküldték iratok nélkül. — Ne mutatkozzék sehol — ezt mondta a csendőrőrmester, — majd meglátja, mit lehet érte tenni... Öregapám hallevesre s kisüstösre hívta ki hozzánk akkor este az őrmester urat.

Azt hiszem akkor éjszaka jöttem rá először, hogy szeretem. Igaz, szerettem azóta, amióta váratlanul belebotlott a nádasból az életünkbe, mióta velünk volt, leszakadt rólam az egyedüllét, mint valami rongyos gúnya. Nevettünk, tréfálkoztunk a parti házban, boci szeműnek hívott, s azt mondta, több a szeplőm, mint egy pulykatojásnak. Esténként, amikor már a tó mélyében pihentek a varsák s elfogyasztottuk már a szalonnát, vagy a krumpli kását, s az öreg az akácfának támaszkodva, pipázva nézte a csillagokat, Miska maga mellé ültetett a nádas szélére, s mesélt nekem a távoli tengerekről. Idegen országokról, ahol soha nincs tél, s olyan picinyke madarak élnek a fákon, mint egy bibictojás, de szebb a színük a szivárványnál.

— Honnan tudod mindezt? — kerekedett rá a szemem, miközben szerelmes békák kuruttyoltak eszeveszetten a nádasban. Gyakran úgy éreztem, mintha Jóska bátyámmal lennék, nem hiányzott egyszerre olyan keservesen az otthon, amelyből egy éjszaka váratlanul és véglegesen kiszakadtam.

A tó titkait én mutattam meg neki először. A nádi rigó kerek kis fészkét a picinyke nyílással, amely úgy himbálódzott, ringott a szélben a kicsinyekkel, mint a legkényelmesebb bölcső. A vadkacsák buvóhelyét, a seregélyek letaposott, összepiszkított otthonát a nád között egy tisztáson s a vizisikló földalatti buvóhelyét a mocsárban. Én mutattam meg neki először a teknőstanyát is, ahol éjjel, füttyel hívják egymást a teknősbékák.

Ezek a cammogó, titokzatos állatok a part zsombékos részében élnek, belefúrva magukat a széltől odafújt, fekete homokba. Sötétbarna csonthátukon fényesen csillan a nap, ahogy a hepe-hupás földbuckák közül kicammognak a tóhoz, míg nyomorékul kifordult lábuk éles körme, hajszálvékony nyomot karcol a nedves homokba.

Miska először kinevetett, amikor elmondtam, hogy füttyel hívják egymást. — Ez is az álmaidhoz tartozik, — mondta — mint a szárnyas halak, vagy a virágszirmú meduzák.

A csendőrőrmester látogatásának napján, öregapám többet hajszolt a kelleténél. Kedvetlen voltam, mint a vasárnapi borozás után, a főfájós ember. Semmi sem állt a kezemhez úgy igazában. S akkor váratlanul eszembe jutottak a teknősbékák.

— Kiviszlek ma este, míg öregapám s a csendőrőrmester az üveg fenekére néznek — szóltam a legénynek, s hirtelen jókedvre derültem.

Titkos, tavi neszektől teli tavaszi éjszaka volt. A Göncöl rúdja magasan a fejünk fölött mutatta a hazafelé vezető utat. Egy rekedt öreg béka kuruttyolására, szemtelen vékonyhangú békalányok feleseltek. A tó fekete vizében ficánkoló hal csobbant, fészkén ülő madár neszezett a nádasban, — azután ismét az a mély, szinte tapintható csönd.

Kézenfogva mentük a sötétben, lépéseinket felfogta a puha homok; messzire kerültünk az öreg háztól, egészen oda, ahol a tóba hegyesen beékelődik egy darabka, zsombékos földnyelv. Ezt a helyet hívták a faluban teknőstanyának.

Szorosan egymásmellé ültünk egy füves homokbuckának támaszkodva. Szoknyámat lábszáram köré csavartam, kendőmet átvetettem a vállamon, s rátámaszkodtam Miska karjára.

Vártunk. Az éjszaka halk zörejein túl a csönd súlyosan pihent a tavon. Ilyenkor cammog elő a szerelmes hímteknős, felemeli lazabőrű, ráncos nyakát a csillagok felé s hívni kezdi a párját!

Egymáshoz símulva figyeltünk. Éreztem, hogy reszketek.

Váratlanul egy finom, tisztán hallható fütty hangzott mellettünk. Meghatározhatatlan, valami a madár és az ember hangja között, mintha egyszerre kiáltana és fütyülne valaki. Végigfutott hátamon a hideg. Belemarkoltam Miska karjába. A fütty kétszer-háromszor megismétlődött, — s rövid, feszült csend után — messzebbről, halkan felelt rá egy másik ugyanolyan finom válasz.

A két szerelmes állat sokáig kereste, hívta egymást a sötétben. Nem tudom meddig, — csak arra a halk,

érzelmes hívásra és feleletre emlékszem az éjszakában.

Amikor csönd lett, ráborultam Miska karjára hangtalan zokogással. Minden nehéz, keserű órám, minden rövid, boldog pillanatom összekeveredett bennem, s elemi erővel tört ki belőlem. Miska magához ölelt, csittító, csendesítő szavakat suttogott a fülembe, s mint egy beteg gyermeket gyengéden ide-oda ringatott. Könnyeim végigfolytak arcomon, bele a nyakamba, összenedvesítve a fiú arcát is. Két karomat görcsösen nyaka köré kulcsoltam, forró, könnyes arcomat szinte belefúrtam az arcába, zokogó hangom sírás, kérés és panasz volt egyszerre, ahogy tizenöt évem árvasága, egyedülléte fájt kimondhatatlanul.

Sokára csendesedtem. S akkor, mint akit partra mosott a hullám, erőtlenül nyúltam el a fűben. Mintha tartalék könnyeimet, felgyülemlett keserűségemet, ellenállásomat kimosta volna belőlem az a belső, kegyetlen vihar. Miska szorosan mellémfeküdt, erős karjával magához ölelt, száját forró nyakamra szorította, — úgy feküdtünk szótlanul, fejünk felett a hunyorgó csillagokkal.

* * *

Nyár derekán jártunk, amikor egy napon, a déli órákban, eljöttek érte. A csendőrőrmester s egy ismeretlen, rosszképű ember a városból.

— Öregapádat keressük — szóltak be a nyitott konyhaajtón. Az őrmester úr erőltetett vidámsággal felemelte a tűzhelyen melegedő lábos fedőjét, s beleszimatolt az ételbe: — Juhturós kása! — csettintett a nyelvével. — Éppen jókor érkeztünk.

De az ebédnek nem akadt gazdája. Egyik sem gondolt az evésre, ahogy fel és alá járva hadonásztak a parton. Öregapám a pipájával, az őrmester úr a sipkájával, az idegen, rosszarcú ember, türelmetlenül, bosszúsan a kezével. Akkor már tudtam, hogy elviszik a Miskát.

Ebéd nélkül távoztak. A juhturós kása ott száradt a födő alatt, — nem bírtam volna még megkóstolni sem. Ültem a küszöbön, könyökömet két térdemre támasztva,

száraz szemmel bámultam a tóba. Mázsás súly nyomta a gyomrom. Kétségbeesett, gyilkos szándékok születtek bennem. Szerettem volna utánuk szaladni, s megfojtani a városi embert. Mozgósítani a falusiakat, hogy kiszabadítsák Miskát, az idegen kezei közül... De ugyanakkor tudtam, hogy mindez hiábavaló oktalan gyerekvirtus, Miskáért nem tehetek semmit. Ha nem segítettek az őrmester anyjának asztalára tett kövér tavi halak, ha nem segített az sem, hogy nem csavargott, nem mutatkozott a faluban, akkor már nem segíthet semmi. Valami kérlelhetetlen erő kinyúlt utána, s senki, semmi nem tudja azt visszatartani. A rövid, felcsillanó boldogság után, ismét egyedül maradtam...

Estére sem tért vissza az öreg. Alkonyodott, amikor egy falusi gyerek meghozta az üzenetet: menjek fel a csendőrségre.

Fiatal csendőr várt az irodában. Cigarettát sodort nagy gonddal, nem nézett az arcomba. Óvatosan megtöltötte a hajszálvékony papirt, a finomravágott, illatos dohánnyal, megnyálazta, vigyázva, gondosan összecsavarta, megnyomkodta, megigazította a két ujjával, végül a szájába dugta. Csak akkor nézett a szemembe.

— Öregapádat a legénnyel együtt a városba vitték. kihallgatásra. Lesz most nagy muri... Hogy szorítja az őrmester úr lábát a cipő!... — Nagyot szippantott a cigarettából, kifújta az orrán a füstöt, s barátságosabb hangon folytatta. — Ne félj! Öregapád megjön holnapra. Hanem a legényt menekülttáborba dugják, ahogy az dukál, Ez kellett volna hogy legyen, rögtön az útja, módja. Most azután nem lehet tudni, hogy rendelkeznek vele. Ott fönt — cigarettájával bizonytalan mozdulatot tett az ablak felé — nem szeretik a szabálytalanságokat. Na szervusz! Most mehetsz!

Nem mentem haza, lekerültem a tónak a teknőstanya irányába. Telihold vöröslött a nádas fölött, kutya ugatta feltartott orral egy udvarról. A legelőről lasan, egymásután ballagtak haza a tehenek. Elől egy nagyhasú barnafoltos, fehér tehén, széles kolomppal a nyakában. Szelíden, engedelmesen követte a többi. A szürkületben fehé-

ren szállt fel mögöttük a por, s megrekedt a szélcsöndes, langyos estében.

A tó mellett harmatos volt a fű lemosta mezítelen lábamról a port. Könnyedén, nesztelenül ugrottam egyik zsombékról a másikra, lehajtott fejjel keresve, kutatva a helyet, ahol utoljára együtt voltunk. De a sötétbehajló szürkületben egyik homokbucka olyan volt, mint a másik...

Hanyatfeküdtem a földön, két karomat szorosan összefogva a mellemen. Erősen behunytam a szemem, nehogy kibuggyanjanak könnyeim. Mozdulatlanul, megmeredve vártam, hívni fogják-e egymást a teknősbékák. De a halk elfojtott neszezésben, amivel az éjszaka lélegzett körülöttem, nem szólalt meg a hívó fütty.

Sokáig feküdtem így, kétségbeesett akaratos várakozással. Végül kinyujtottam két karom az opálos, átlátszó fényben a csillagok felé, s halkan, finoman füttyentettem. Ujra. Azután ujra...

(1961)

SZERELEM ROZSDASZÍNBEN

Délelőttőnként jött, magányosan, zöld kabátban, lapossarkú cipőben, összeszíjjazott könyvekkel a hóna alatt.

Furcsa, bolond ősz volt. Már vagy húsz esztendeje kertészkedem, de soha ilyen vad, lángoló színekre nem emlékszem. A platánfák úgy vörösödtek, mint a gutaütött ember arca. A kékes-fekete fenyők között kénsárga gesztenyefák hullatták szárazon kunkorodó leveleiket. A galagonyabokrok lila bogyóit lecsipkedték a torkos verebek; a nyírfák megszőkültek, mint nyáron a szeplős kamaszlányok. Szeretem az őszt, de ez olyan féktelenül tört ki a természetből, mint egészséges emberből az alattomos láz.

Haragszom a szomorú fiatalokra... Azt tartom, mindennek eljön az ideje. A szomorúságnak is. Minek korábban hívni, úgyis megérkezik, mint a hivatlan rokon, s akkor hűséges társként el nem hagyja az embert egy életen át a zsábás derékkal, a hasogató lábfájással együtt. Igen, mindennek eljön az ideje. A szomorúságnak is. De egy fiatal teremtéssel mit kezdjen a szomorúság...?

Ez a lány magányos volt és szomorú, mint egy beteg veréb. Csak a haja nem illett sehogysem a szomorúságához. Szőkesége versenyzett a nyárfalevelek színével.

Delet harangoztak, amikor elkészültem a munkámmal. Árvácskákat ültettem ki a gyep szélére. — Meg kell még etetnem a vadkacsákat — jutott eszembe, miközben ledörzsöltem a tenyeremre tapadt nedves, fekete földet.

A vadkacsák korlátjához támaszkodva találtam. Összeszíjjazott könyveit a nedves kőpárkányra fektette, nem láthattam az arcába, előrehulló hajától, ahogy lábujjhegyen, kíváncsian áthajolt a korláton.

— Azt a három dohányszínű kacsát, most hozattuk Norvégiából, — szólaltam meg a háta mögött, miközben kinyitottam a ketrecajtót, s a vaslépcsőn lemásztam a víz partjára.

Összerezzent, mintha megütöttem volna.

— *Tadorna ferruginea* a nevük. Még idegenek a többiek között. — Kinyitottam a ketrec felső ajtaját, s kiszedtem egy zsák darát. Onnan alulról egyenesen az arcába láthattam. Hogyan is hasonlíthattam egy beteg verébhez: keskeny arca egy fehér galambtollra emlékeztetett.

— Ennek a zöldbóbitájú bitangnak olyan szép a neve, mint a színe: *aix sponsa*. Mexiko a hazájá. — Kimostam az etető tálat a tóban, majd teleöntöttem a nedves darával.

— Miért nem hagyták a hazájában? — szólt meg váratlanul.

Hirtelen nem tudtam mit feleljek. Megdöbbentett kemény, csattanó hangja. Keskeny, fehér arca is megkeményedett. Lassan, elgondolkodva kevertem a nedves darát.

— Majd amikor itt megszoknak, akkor ez lesz a hazájuk, — feleltem békitően s nem néztem az arcába.

— Soha! — kiáltotta megint azon a kemény, idegen hangon.

A kacsák hápogva tólakodtak a lábam körül.

— Pedig így van: ahol enni kapnak, az a hazájuk, — fogtam kezem közé egy zöldtarajos, pirosszemű kacsát. — Ennek itt, úgy hangzik a neve, mint egy megismételt csúfolódás: *tadorna tadorna*.

Hirtelen elnevette magát s a könyveiért nyúlt. Hogyan is hasonlíthattam egy verébhez?... Közeli s mégis elérhetetlen, idegen, s régtől, öröktöl fogva ismerős lett egyszerre. Nem bírtam elviselni, hogy magamra hagyjon, görcsösen gondolkodtam, mivel hívhatnám még vissza, mielőtt végkép eltünik...

— Holnap, ha korábban jön, beviszem a dámszarvasokhoz. Megetetjük őket együtt!

* * *

Éppen friss szénát szórtam a dámteheneknek, amikor megjelent, könyveivel a hóna alatt.

— Huszonnyolc fiatal tehén között egy öreg bika — intettem neki nevetve. — Itt még jó dolga van az öreg aggancsosnak...

Nem nevetett velem.

— Miért zárják ketrecbe a vadakat? Miért? — kérdezte megint azon a furcsa, dacos hangon, mint előző nap.

— Nem lehet meg minden az életben — igyekeztem tréfálkozni. Ezeknek az állatoknak mindenük megvan, csak a szabadságuk hiányzik.

Tágranyílt, rémült tekintettel nézett a szemembe. — Csak a szabadságuk? — kérdezte kétségbeesett hangon, s könnybe borult a szeme. — Mindenük megvan csak a szabadságuk hiányzik? De mit ér anélkül minden más...

Abban a pillanatban megvilágosodott bennem, kicsoda. Hirtelen megértettem a magányát, a szomorúságát, az idegenségét. Tudtam egyszerre azt is, hogy egy világ van köztünk, ami örökre elkülönít minket egymástól.

— Semmit! Valóban semmit sem ér... feleltem csendesen.

Hallgattunk. Az állatok egykedvűen ropogtatták a szénát, mit sem sejtve az elvesztett szabadságról, amit ez a lány oly kétségbeesetten akart kiharcolni a számukra. Egyik-másik kivált a többi közül, odajött hozzám, megbökdösött nedves, kis orrával, megszagolta a kabátomat, majd visszatért az etetőhöz. Ismertek. A mindennap hiánytalanul eléjükszórt, friss szénát jelentettem nekik, a békés, kényelmes rab életet.

— Mikor jött el otthonról? — kérdeztem csendesen.

— Három éve. Több, mint egy évig táborban éltem. Az volt a könnyebb. Kicsit úgy éltem, mint ezek a dámszarvasok. Gondolkodnom sem kellett, csak megenni az elébemrakott, silány ételt, ami az otthoni éhezések után, még mindig ajándéknak tünt... Nem akartam apámra gondolni, aki otthon maradt, a forradalom alatt meghalt

anyám sírját őrizni... A papírjaimat vártam... Meg azt, hogy melyik országnak kellek... Úgy voltam mint a maga bóbitás kacsái: meg kellett várnom, ki veszi meg a forradalom furcsa madarait... — nézett rám keserű kis mosollyal. — Két éve élek itt az ösztöndíjamból. Két hosszú idegen év... Ha letettem az utolsó vizsgámat — elhelyeznek. Ennyit ennek az országnak is megért a magyar forradalom. S aztán...? felhúzta a vállát s elnézett a vöröslő fákon túl, a tóra.

— Aztán férjhez megy, gyermekei lesznek, s egy napon, — talán nemsokára — majd hazamehet, — válaszoltam erőltetett vidámsággal.

Türelmetlenül megrándította a vállát.

— De itt minden és mindenki más, egészen más, mint amilyen én vagyok. Az uj kalap, a részletre vett mosógép, a szomszédasszony pletykája, a barátnő véleménye... S főleg a pénz. Pénz, mindig pénz!...

Hallgattunk a rozsdaszínű fák alatt. Nem tudtam mit válaszolni.

— Ilyenkor ősszel, jobban mint máskor, olyan kétségbeejtő honvágy gyötör. A fák nem hazudnak. Otthon is ilyenek, ilyen haragos vörösek, szikrázóan sárgák novemberben, mint itt. Reggel dér csillog a füvön. Ismerősek a szagok. A színek. A levelek rajza. — Előhúzott a zsebéből egy összegyűrt, vörös platánlevelet. — Tele van velük a szobám. De nem segít. Ez sem segít. Az emberek mások. Más az élet is.

Felemelte a fejét, belenézett a szemembe. Cirmos, barna szeme volt, mint otthon a kismacskámnak. Felső ajka reszketett, mint aki a sírását fojtja visza.

— Meg kell hogy mondjam — szólt elfulladt hangon, s lesütötte a szemét — valamiképpen az apámra emlékeztet...

* * *

Aznap este, otthon, a « tulsó oldalról » jött szemével néztem az életünket. Az egyszerű, de kényelmes lakást, az évek alatt felgyülemlett csecse-becséket, amelyeket

az asszony gyűjtött össze, a gyerekeket, s végül az asszonyt is. Húsz éves munkám gyümölcse, szinte kézzelfoghatóan érett be a kezem között: a nyugdíj, az életbiztosítás, a betegsegély a jövőt biztossá, kiegyensúlyozottá tették. Meg tudnék-e halni holnap egy eszméért, ha úgy adódna, — tettem fel magamnak a kérdést; ha ketrecbe zárnának, mint a dámvadakat, fölborítanék-e mindent a szabadságért?

Furcsa, soha sem ötlött fel bennem ez a kérdés, még akkor sem, amikor mindnyájunkat úgy megrendített a magyar forradalom. Biztosan tudtam, hogy az asszony sem gondolt rá soha, s a két fiú sem, pedig abban a korban voltak, mint azok, akik egy Molotov palackkal a kezükben estek el az utcákon az orosz tankok tüzében.

— Meg tudnátok-e halni, ha bejönnének holnap az oroszok? — kérdeztem, minden átmenet nélkül vacsora közben, s sorba az arcukba néztem.

— Stefan, ne szürcsöld a levest, — szólt a kisebbik fiúra az asszony, s még egy darab kenyeret tólt a tányérom mellé.

— Mama, ma este Elvis Preslyt adják a moziban. Elmehetek? — kérdezte teleszájjal a nagyobbik.

— Én is! Én is! — hadonászott Stefan, s izgalmában feldöntötte a vizespoharat.

Az asztalra csaptam.

— Nem hallottátok mit kérdeztem? Meg tudnátok-e halni a szabadságért, ha erre holnap szükség volna!?

Három arc nézett velem farkasszemet. Ámulatot, visszautasítást s egy csepp gúnyt olvastam ki belőlük.

— « Besser rot als tot », — vigyorodott el hirtelen a nagy, majd gyorsan hozzáfűzte: — ezt az épületes mondást nem én találtam ki... A német tanár mondta multkor az órán.

— Én egy fa mögé állnék és végig géppuskáznám őket, — ugrott fel a kicsi s egy láthatatlan ellenségre láthatatlan gépfegyvert emelt: Prr... prr... prr... prr...

— Őrizzen meg az Isten minket, minden vérontástól, — szólt elkomolyodva az asszony, s telemérte káposztás kolbásszal a tányérom. — Stefan, Thomas, elég legyen!

Ha rendesen viselkedtek, vacsora után elmehettek a moziba.

Furcsa: az ember csak él, él, dolgozik, mint a hangya, gyűjt, mint a méh, s egyszerre tíz, húsz, harminc év után elkezd gondolkozni. S akkor mindaz, amit tett, mindaz, amit gyűjtött hirtelen feleslegesnek tűnik egyszerre. Így jártam én is azon az estén, miután a feltett kérdésemre nem kaptam feleletet.

Úgy éreztem — az asszony a hibás. Zsugori anyagiasságot, önző féltést éreztem ki a gondoskodásából. Más szemmel néztem rá, mint eddig, vagy talán évek óta most néztem rá valójában elősször...?

Lompos külseje, fáradt tartása idegesített. Kopott, színtelen volt, mint egy szürke veréb. Fiaimat is másképp láttam: mohó kis állatoknak tüntek, mint általában a mai fiatalok. Meg tudnának-e halni egy eszméért, úgy, ahogy azt « odaát » tették, tűnődtem el a sötétben, az alvó asszony mellett. Valóban több az élet annál, mint amit eddig éltem, csak azért, mert találkoztam egy menekült gyermekkel, aki kemény, hideg hangon lerántotta rólam a biztonságot...

* * *

Hamar rádöbbentem, hogy a vérembe szívódott, azzal a makacs lázzal, amivel az ősz emésztette a haldokló leveleket. Szerettem a nedves esőszagú földet, - nap, mint nap a kezem között. Szerettem a símatükrű tavat a fehérhasú sirályokkal, a csillagos homlokú, örökké éhes fekete szárcsákkal. Szerettem a barátaimat, egy pohár habos sör mellett, a füstös levegőjű söntésben. Szerettem a törvényt, a rendet, a biztonságot, ami irányt szabott mindennapi életünknek. Egyenes, egyszerű embernek tartottam magam, mint azokat általában, akik a természetben dolgoznak. Mi volt hát ez a fullasztó nyugtalanság bennem, ami mindig elfogott amikor láttam, s ami szinte az őrültségig fokozódott, amikor nem volt mellettem.

Más ember lett belőlem: felszabadultabb, mint aki végre megtanult élni, felelőtlenebb, — de ugyanakkor boldogtalanabb is. Ez az új élet körém zárult, mint valami hajszálvékony tojáshéj, — nem sejtettem mikor fog összeroppani a törékeny, védőburok.

A kert volt a világunk. A nyári zenepavillon zárt ajtajában csókoltam meg, miközben finom őszi eső hullott reánk.

Hűvös volt az ajka, hideg az arca, az esőköppeny felhajtott csuklyájában. Sűrű szempilláin apró, kerek esőcseppek csillogtak, ahogy lehunyt szemmel símult a karomba. Ujra meg ujra végigcsókoltam az arcát, kétségbeesett, mohó szomjúsággal. Szám forrón tapadt hűvös bőrére, amely hideg és síma volt, mint a márvány. Két ember küzdött bennem: a védeni és a venni akaró, — s az egyik gyűlölte a másikat...

A madarak ketrece felől sikító hanggal hívta párját a fekete hattyú. Kellemetlen, idegen kiáltás volt. Elengedtük egymást.

— Ki gondolná, hogy ilyen rikácsoló egy hattyú hangja — szólt csendesen, s két hideg keze közé szorította kidolgozott, erős kezem.

Nem válaszoltam. A szemét néztem, vizesen csillogó szempilláival, cirmos, barna szembogarával.

— *Cignus atratus.* Úgye jól megtanultam a leckét? Ausztráliai hattyú, piros csőrrel, koromfekete tollal. Ezek itt nem teljesen fajtiszta példányok, amiatt a kis fehér folt miatt a szárnyukon. — Eltólta a kezem, megrázkódott, mintha fáznék. — Utálom a hangjukat.

A nyári pavillon dísze Sokrates márványszobra volt, oleanderek és hortenziák félkörébe zárva. A város féltett műkincsei közé tartozott. A görög filozófust a halál pillanatában ábrázolta, ültében elnyúló testtel, mellére csukló, ősz fejével, két oldalt lecsüngő, elernyedt karjával.

A lány a kinyújtott márványsarus lábra kuporodott, s fejét a halott Sokrates térdére fektette. Mozdulatlan teste oly reménytelenségét fejezett ki, hogy kettőjük között ő látszott a halottnak. Kihalt volt a kert. Magunk voltunk.

— Holnap B.-be utazom. Levizsgáztam. Megkaptam a megigért állást. Itthagyom ezt a kertet, a fekete hatytyukkal, az örökké éhes szárcsákkal. Nem nézem többé a ketrecbezárt dámvadak etetését sem. Itthagyom Sokratest. Téged is itthagylak.

— Ezért hagytad, hogy megcsókoljalak?

— El akartam búcsúzni tőled.

Hatalmas törzsű, évszázados fa állott a szobor fejénél. Egyetlen ritka példánya a kertnek. Fehér zománctábla hirdette a nevét: *fagus sylvatica laciniata*. Háromszor, négyszer elolvastam a nevet, anélkül hogy felfogtam volna, mit is olvasok. Furcsa, zsibongó fájdalmat éreztem a gyomrom táján.

— Ne fogadd el! — mondtam gépiesen, s letéptem egy nedves oleander levelet.

Megrázta a fejét, s ráfektette arcát a nedvesen csillogó márványra.

— Kell! — felelte, szinte könnyedén. — Ez volt az ára, hogy idejöhettem. Nem élhetek többé az állam költségén.

— Veled megyek!

Rám nézett. Sötét szomorúság borongott a tekintetében.

— Szegény barátom, — símogatta meg Sokrates térdét, mintha neki beszélne. — Jobb lesz, ha elmegyek. Neked ittmaradnak a tulipán hagymák, amelyek tavasszal virágba hajtanak; a bokrok alja, ahonnan a rothadó leveleket el kell gereblyézni. Ittmaradnak a zsemlyét majszoló gyerekek két iskolaóra között; itt marad a vasárnapi kártyacsata a kertészcimborákkal; fiaid suszterszámlája, s a karácsonyi bevásárló segély. Ittmarad az élet, ami nem változik, még ha mi talán meg is változtunk...

Egyszerre ő volt az erősebb, ő vigasztalt. Csodálkozva, fájdalmasan láttam, milyen könnyen, szinte észrevétlenül rövid idő alatt felcserélődtek a szerepek:

Csak annyi kellett, hogy megszeressem...

(1961)

Utinaplók

SZELLEMIDÉZÉS

(Burgenlandi jegyzetek)

I.

1960 *Július hó*

Későn érett be idén a gyümölcs. Esős, hűvös tavasz után, megkésett a nyár... A kertek alján most pirosodik a korai cseresznye, vadmeggy. Sárgarigó csipte forradás csúfit minden egyes szemet. Káposztalepkék táncolnak a fehér krumplitáblák fölött, — « lepke szállt le a virágra és virág repült tova »... Most virágzanak a hársfák. A magasba nyúló, terebélyes fák mindegyike egy-egy élő, zsongó kaptár. Bőséges mézszüret igérkezik őszre. Az akácfákon fürt fürt mellett szorong. A sárguló vadrepce táblákon szorgalmas méhek, torkos darazsak szüretelik a mézet.

A szederfákkal szegélyezett zsinóregyenes országutakon mezítlábas, vidám csapat tömködi zsákba a selyemhernyók napi adagját. Alig cseperedett fiúnép kúszik macska ügyességgel az ágak között, s kopasztja a fák koronáját. Perkálkötényes kislányok létráról ágaskodnak felfelé; nevetés, nótázás csendül a déli napban...

Kétoldalt a földeken kerepelve dolgoznak az aratógépek, szabályos csíkot hasítva a szőke gabonából. Nagyot változott a világ. Hiába is keresném az alföldi aratások szép emlékét ezeken a burgenlandi buzatáblákon. Életrekelt ősállatként csapkod hatalmas vas-csápjával a gépszörny, lekaszálva, kévébekötve, s egyenletes so-

rokba kidobva az érett gabonát. Matematikai művelet, mérnöki precizitás, megtakarított munkaerő: ez az új gépesített gazdálkodás. De mennyi népi hagyomány, nemes mozdulat tűnik el a könyörtelen egyhangúsággal dolgozó gép nyomán.

A nyár, ontja, önti bőséges termését csűrökbe, szérűskertekbe, — mégis alig-alig látni egy lovat. Mintha az ember verejtékes aratásával együtt eltünt volna munkájának hűséges társa is. Teherautók, gyorstraktorokkal vontatott csapágyas kocsik, jeepek durrognak, pöfögnek a poros földutakon, a szénaszagú nyári estében. A gulya kint legel a falu szikes legelőjén, távolabb mélyszügyű fehér bika bámul komoran a messzeségbe. Bogáncsos puli vicsorog körülötte.

Tépettmellű libák csipkedik az árokpart száraz, poros füvét; megszikkadt faluvégi tócsákban tollukat mossák sárga csőrükkel a tarka kacsák. Két fiatal vadnyúl kergetődzik a réten, pofozzák egymást, incselkednek, mitsem törődve az országúton zúgó gépkocsikkal.

Szakált vetett már a kukorica. Hideg, savanyúszagú komló lugasodik kifeszített drótján. Messzebb, szalmakalapos napszámoslányok kapálják sorokban a cukorrépát. Fiatal akácerdő szélén magányos gémeskút. Az egész magyar múlt fölsír bennem. Kioldom a láncot s lököm a himbálódzó favödröt a mélybe. Hűvösség csap meg alulról, a mélyből tenyérnyi ég tükröződik vissza. De hol a magvas, vörösbélű görögdinnye, hogy hűsiteni ereszteném le a vödörben...

Nyárfák mögött bukik le a nap, nyugszik, csöndesedik a táj. Ember, állat pihenni készül a bővérű nyári nap után. Egerésző macska oson a növekvő szürkületben, lassú szárnycsapásokkal fészkükre térnek vissza a gólyák. Az első esti csillag egy magányos, öreg cserfa fölött ragyog fel: azon túl van Magyarország...

II.

Ruszt

Mintha valami öreg metszettből vágták volna ki házastól, templomostól, utcástól! Kései osztrák barokk keveredik széles homlokzatú, hegyestetejű paraszti ízléssel. Sváb levegőjű város, tiszta, takaros, szűkmarkú, akárcsak a gazdái. Ami magyar ízű benne, az a Fertő ölelése és a gólyák...

Ebben a büszke, rátarti Szabad Királyi Városban minden egyes « ponzüchter » féltékenyen őrzi a maga igaz jussát, tömött erszényét, hűvös borpincéjét. A gólyák hozták a szerencséjét, a gazdagságát pedig a száraz illatos ruszti bor s a fertői halászat. Vasabroncs feszül a sötétvörös téglakémények körül, arra települ a kelepelő világ, sokszor két-három család egy házon. Az idei költés ovodakorban van még, most nyújtogatják a szárnyukat, libbennek a fészek szélén, s mohón, a kicsik önzésével kapják ki anyjuk torkából a békát. Kelepelni tanulnak. Nem hangzik ügyetlenebbül, mint amikor négy-ötéves gyerekekkel énekelteti a tanitókisasszony a Himnuszt!

Csodálatos, hogy egy falúnak nem az emberek, hanem az állatok adnak igazán életet. A hazatérő gólyák szárnycsattogása, kelepelése, a kicsik püppögése, kurrogása, az az állandó mozgás surrogás ami a levegőben rezeg, valóságosabbá teszi az életet, mint bármilyen emberi beszéd vagy mozgás.

A tóra járó s hazatérő gólyák suhanó árnyékából szövődik össze ennek a városnak sajátos, egyedülálló képe.

Három templom tárja kapuját az imádkozónak. Két katolikus és egy luteránus. Az utóbbi boltíves egyszerűsége oly méltóságos, mint valami veretes, ószövetségi zsoltár.

A Fertő piócaként tapad a város vállába, bólogató nádasának sűrűjéből. Halászcsárda kinálja magát, akárcsak egy helyrevaló, csinos menyecske. Faragott asztalok és padkák fölött megbarnult hálók, száraz kukoricacsö-

vek, sárga dísztökök, hagyma és pirospaprika koszorúk. Egyik sarokban nádirigófészek kerekedik, meghajló nádszálon.

A pörkölttől — galuskával — a töltött paprikáig, s a tejfeles halpaprikásig, minden magyar étel kapható. Erős, muskotályízű Szent Lőrinc-ivel illik leöblíteni. Túlcsordul a jókedv, akár a vigyázatlanul teleöntött pohárból a bor. Felcsap a nóta, — a vidámat szomorú váltja — már amint a magyar kedvből buggyan szeszélyesen. De a szomorú a gyakoribb... Hátha áthallik a Fertő tulsó partjára...

III.

Kelenpatak

Poros, libapiszkította falusi téren, vizetmerítő öregasszonyt szólítunk meg a kút mellett, magyarul: — Néném! merre van a plébánia?

Németül válaszol, de látszik megértette a kérdést. — Csak egyenesen, egyenesen, — int a fejével — az a fehérre meszelt nagy ház... — ezt már magyarul mondja, fogatlan mosollyal.

A takaros kőház szégyenkező hivalkodással emelkedik a falu szegényes meszelt házai között. Csöngetünk.

Maga a plébános nyit ajtót, ingujjban. Nagydarab, magas ember. Horvát parasztfiú, magyar szívvel.

A tikkasztó meleg után megcsap az elsötétített dolgozószoba hűvössége. Rend. Tisztaság. Az iróasztalon szerteszét dobált írások, vastag latin, francia könyvek, súlyos szótárak. Ez a mosolygóarcú pap a szamaritánusok nyelvét és eredetét tanulmányozza. Most készül doktorátusára a bécsi egyetemen. Amikor a munkájáról beszél nevető arca elkomolyodik, s olyan lefojtott tűz perzsel minket, amit csak egy nagy szenvedély tud kiváltani az emberből. — Csiszolom a francia nyelvtudásomat, — mutat egy gondosan teleírt füzetet, — sok időm rámegy, de a szakkönyvek legtöbbje francia.

Végigvezet a plébánián. Az egyszerűség, a tisztaság mögött a nőtlen férfi igénytelensége érződik. Különösen a konyhában érzem ezt. — Reggel, este magam készítem el az ennivalót. Délben a szomszéd kocsmából küldik át az ebédet. — A konyhaszekrényhez lép, borospoharakat vesz elő, üvegtányérra kalácsot, szárazsüteményt halmoz. — Lemegyek borért a pincébe. Tessenek leülni odabent a hűvös szobában.

De már kint nézelődünk az udvaron. Hosszúkás kikövezett belső pitvar mögött a kert nyilik elénk. Derékig érő, felmagzott fűben gázolunk, sűrűn ültetett gyümölcsfák roskadozó ágai alatt. Aprószemű sárgabarack, s korai szilva érik. — A cseresznyét éppen két napja szedték le az iskolásgyerekek, — mondja szinte bocsánatkérően.

Paradicsomi szabadságban, szertelenségben nő itt fa, bokor, virág. Inkább érintetlen vadonnak, mint konyhakertnek tűnik. — Nincs időm rendbentartani, — int türelmetlenül. — Na gyerünk, mert megmelegszik a bor...

Szomjasan isszuk a pince hűvösét őrző illatos rizlinget. Barátunk felnyitja rádió-gramofon szekrényének tetejét, s feltesz egy hanglemezt. — Nem rég kaptam, — mondja hamiskás mosollyal, s máris felhangzik egy behízelgő, olasz férfihang: « Marina, Marina, ti voglio sposar... ».

Könnyen csúszik a fehér, száraz bor, könnyen oldódik a szó a hűvös szobában .

— ...Nem, itt a faluban nincsenek magyarok. Egy kettő még ért valamit. Horvátul és németül prédikálok. Jó emberek. Beszélni kell tudni a nyelvükön. Persze azután bajom is van velük. Most törte el egy 84 éves nénike a csipőjét. Nem enged magához orvost hívni. Tán ha korházba vinnék, még elélhetne. Igy két-három nap mulva meg fog halni... Most voltam nála meggyóntatni.

— ...Hogyne, van a plébániának egy kis birtoka. De sokkal lejebb, délre. Időnként leszaladok a kocsimmal, s utánanézek a dolgoknak. Onnan két kilóméter a határ. A tulsóoldal már az apámék falujához tartozik. Tariszнyámmal sokszor kiülök egy dombtetőre s nézem a szor-

gos öregeket a mezőn. Még a vonásukat is felismerem olyan közel vagyunk egymáshoz. Igy tudom meg, hogy élnek...

Hallgatunk. Az űrhajók, a rakéták világában, amikor szinte nincs távolság többé az ember előtt, két kilométeres keskeny mesgye elérhetetlenebb mint a Hold! Néhány száz méter széles határsáv függönyén keresztül lopva lehet csak bepillantani egy lezárt, idegen, s mégis oly fájdalmasan ismerős világba. Ki értené meg ezt jobban, a maga tragikus valóságában, mint az, akinek egy anya, apa, vagy testvér arca csillan fel olyan közel, s mégis elérhetetlenül...

IV.

A vasfüggöny

A vasfüggönyhöz megyünk plébános barátunk, s a falu jegyzője, Gomb úr kiséretében. Ez a fehér, poros országút az az artéria amelyen jócskán elfolyt Magyarország vére. Egyenes, jól-rosszul kikövezett út, kétoldalt megdolgozott földekkel. Kétszázezer ember közül, legalább a fele ezen az úton hagyta el azt a földet, amely születni látta, s a legtöbbje keservében még vissza sem fordult...

Ezen az úton eddig csak kifelé jöttek, befelé nem megy senki, néhány megbízható határőr, vámtiszt kivételével. Szemközt az úttal erdős domboldal, szélén magas, fülkés őrtorony. Háború előtt szerényebb faépítményről lestük a vaddisznót alkonyatkor. Ma nemesebb vadra vadásznak ezen a környéken. Változnak az idők...

— Kérem tessenek csendben lenni, — figyelmeztet a jegyző. — Előfordult már, hogy gyanutlan sétálókba belelőttek a határőrök. Soha nem lehet tudni...

Kinek van kedve beszélni...! Szótlanul megyünk az úton. Hat-nyolcszáz méterre a magyar határállomás fehérlik. Élesre töltött puskával fel-alá sétálnak a katonák.

Sehol egy lélek. Szibériában lehet ilyen embertelenül kihalt a táj, mint itt a vasfüggöny tövében.

Letérünk a főútról egy gyalogösvényre. Bárányfű, kutyatej, margaréta, zsálya virágzik a füves árokparton, vadrózsa kúszik a töltésre. Félig kidőlt karójú, elrozsdásodott drótsövény állít meg hirtelen. — Tovább, csak tovább. Ez a régi vasfüggöny, — mondja a plébános. — Ez nem volt elég áthatolhatatlan, húsz méterrel arrébb, felhúzták az újat. Most a senki földjén járunk.

Nézem a senki földjét a cipőm talpa alatt, omlós, jó dunántúl föld, minden megteremne benne, amit belévet az ember. Gyermeket lehet oly gyengédséggel szeretni, ahogy ezt a földet... Szótlanul lépdelünk rajta, mégis mindegyikünk tudja, hogy ez a senki földje itt, mindnyájunké...

Elérjük az új vasfüggönyt. Büszkék lehetnek rá, odaát, ez valóban hermetikusan zár: acélcölöpökre felfeszített, hármas drótsövény, méteres távolságra egymástól. Felásott, felgereblyézett hármas földsáv rejti az ujabb, érzékenyebb szerkezetű aknákat. Mögötte leborotvált fák, bokrok nyoma, — a gyülölet és a félelem kimart itt mindent, mint a lúgkő!

Alkonyodik. Tehénbőgés, kutyaugatás hangzik a csendes estében. Nem messze tőlünk, kigyulladnak a határállomás villanylámpái.

Szótlanul nézzük a tájat, amelyre halotti lepelként ráborul a sötétség. Az útszéli árok dombján, szemközt az acélcölöpös, aknás drótsövénnyel, frissen felállított primitiv kőkereszt.

A kétszer felfeszített Krisztus, — gondolom magamban, s könnyeimtől már nem látom az együgyűen kifaragott Istenember szenvedő arcát...

V.

Gomb úr a határlátogatás után «poharazásra» hív meg magához. Délután tapasztalt segítő jóindulatát nem akarjuk visszautasítással megsérteni.

Besötétedik mire visszatérünk a falúba... Akácfás, nyitott parasztudvarból panaszos mekegés hallatszik az esti csöndben. Belépek. Bibliai jelenet. Lobogó rőzsetűz mellett fejkendős, öreg parasztasszony áll, kezében virágos cseréptál, s hosszú hegyes konyhakés. Két férfi küzködik a tűz mellett egy fehér kecskegidával. Az egyik a gida két-két lábát tartja erős marokkal, míg a másik lenyomja a rángatódzó állatot a földre, hogy elnyeshesse a nyakát. Az asszony egykedvűen nézi a jelenetet, idegeiben, vérében generációk asszonyainak gyengeséget nem ismerő józanságával. Farkcsóváló komondor a tanúja a kivégzési jelenetnek.

Gomb asszonyság a konyhában fogad mindnyájunkat. Gömbölyű, hervatag fehérnép, falusi méltóságának teljes tudatában. Mosolytalan arcából épp úgy nem tudok olvasni, mint egy üres lapból.

A « díszszobába » tessékelnek bennünket. Feszes ünnepiességgel teszünk eleget a kívánságnak. Megterített kerek asztal köré ülünk. Mögöttem magas « kredenc », közepén nagy porcelán kutya. Cseh ólomkristály vázában olcsó művirág, mellette népviseletű posztóbaba; a polcokon kínos rendben üvegpoharkák. Egyik sarokban külön kis asztalkán, rádió. A kisebbik « kredencen » különböző fajtájú likőrös, boros, pezsgős poharak. A « poharazás » kiadósnak igérkezik...

Olasz Stregával kezdjük, ragadós, édes mint a méz! Fülemben szüntelenül hallom a leölt gida panaszos mekegését, s szinte magam előtt látom hogyan ömlik vére a színes cseréptálba. Sült. hagymás-vér lesz ma a két férfi vacsorája... Émelyegve megborzongok, s egyhajtásra kiiszom a ragadós italt.

— Tessék még egy pohárral, — kedveskedik Gomb úr. Utolsó percben húzom el a poharamat.

A likőrös bevezető után ruszti fehér borral folytatjuk. Hűs, száraz, szinte csókolja a szájpadlásomat. Szertartásszerűen koccintunk, iszunk. Ma felejteni szeretnék...

Gombné a díszszoba s a konyha közt jön-megy. A házaspár időnként összesúg, az evés-ivás pontos tervének lebonyolítását tárgyalják meg suttogva. Tányérok, kések,

villák kerülnek kiosztásra, a poharazásból « kostoló » lesz, jelenti be szerényen a háziasszony.

Hatalmas tányér felvágott foglalja el hamarosan az asztal közepét: sonka, szalámi, füstölt szalonna, parizer, keménytojás, kovászos uborkával körítve. Egy másik tányéron vaj, zöldpaprika, reszelt torma, liptai túró. Fonott kosárban rozskenyér.

Borjúnagyságú farkaskutya kéredzkedik be a szobába. Gombék gyermektelenek, ő ház kedvence. Kezdem megérteni az asszony zárt, kifejezéstelen arcát... Gomb úr, a ruszti bor nyelvoldó hatása alatt, olaszországi élményeiről mesél. Gombné, a frissen főt gőzölgő virslistál fölött szól bele a beszélgetésbe. Látom a tekintetén, hogy ezeknek a nyaralásoknak egy-egy tüskéjét hordozza még magában...

A csipkefüggönyös, nyitott ablakon keresztül szunyogok hada lep el bennünket, egy-egy korty, egy-egy falat között elszántan hadakozunk az apró vérszívók ellen. Gomb úr elérkezettnek látja az időt a vörösboros üveg felnyitásához. Ujabb tányér felvágott egészíti ki a « kostolót ». Erőtlenül tiltakozunk. A rámerőszakolt szalámit, virslit az asztal alatt ügyesen a farkaskutyának csúsztatom. Szeretném megkérdezni plébános barátunkat, vajjon a tormától, a bortól vagy a szunyogcsipéstől könnyes a szeme... De az is lehet, hogy már nem jól látok...

A pezsgőnek egyedül már csak Gomb úr örül. Fáradtan, kimerülten készülődünk. Az est meghitt hangulata, jókedve is, mintha elmúlt volna...

Ragyogó, csillagos nyári ég alatt köszönjük meg a szíves vendéglátást. Nem nézek a fényszórós határsáv felé... Fáradt, zugó fejemben összekeveredik az erőszakkal lefogott, megölésre szánt fehér kecskegida, s egy elaknásított vasfüggöny mögé zárt, kiszolgáltatott nép reménytelen képe...

VI.

Mosontécső

Jelentéktelen poros falu, alig különbözik bármelyik alföldi nővérétől. Vérszegény páros akácfasor jelzi a főutcát, sápadt muskátlik kókadnak az ablakokban. Üresek az utcák. Aratás ideje.

A temetőt keressük. Szűk, gödrös földutakon huppan a gépkocsi, — a sűrű porfelhő megreked a nyomában. Fényes, zöld legyek ülnek a friss tehéntrágyán, — baromfiszag fullaszt a kegyetlenül tűző napban. Por, piszok aszal, emészt fel itt embert, állatot.

Csak a halottak világa vigasztaló. Belépve a vasból kovácsolt, cifra temetőkapun, virágoserdő tárul elénk. Ezüstös nyír, szomorúfűz árnyékolja be a sírokat, csönd, tisztaság fogad, mintha a túlvilági békéből egy karéjjal ide is jutott volna...

Lépten nyomon magyar neveket fedezek fel a sírokon, az első és a második világháború hősi halottainak valódi vagy jelképes sírján. Ki Oroszországban, ki Doberdoban, ki Norvégiában, ki Hollandiában adta életét. Kiért? Miért...? A hazáért?... De ezen a darabka átjátszott földön ki meri ma megmondani, hogy negyvenöt év alatt hol végződött a haza, és hol kezdődött egy nagyratörő, önző politika, vagy őrült ideologia? Miért hallgatnak meg egy nemzetet a hatalmasok, és miért utasítják vissza, büntetik meg, vagy felejtik el a másikat? Miért tartozik az egyik iskolákkal kisebbségeinek és miért nincs joga nemzeti kultúrájához a másiknak? Ami az egyiknek jogos jussa, miért nem az a másiknak is...? Csupa kérdés, mely válasz nélkül marad itt a halott Pisták, Jánosok és Ferencek között, — csupa seb, mely annyi más mélyebb, fájóbb sebbel együtt begyógyulatlan marad...

Rezeda, árvácska, tátika, bazsalikom ontja illatát. Fehér kőből, cirádás vasból, erezett márványból, kereszt kereszt mellett, gondozott, ápolt sírok fejénél.

Kevés az elhanyagolt sír. Vékony fadeszkából öszetákolt keresztről betűzöm a nevet, kopár sírhant fölött.

Orosz katona. Odébb egy lengyel nevű halott nyugszik. Egy cserép muskátli pirosodik a száraz földben.

Virágos sírhant fejénél vaskereszt. Négyszögletes kis tábla hirdeti: Itt nyugszik K....y Ferenc. Meghalt a magyar forradalom alatt, 1956 decemberében.

Az Isten útjai kifürkészhetetlenek. Miért kellett ennek a fiúnak elszöknie otthonról, hogy azután télvíz idején, megfagyjon menekülés közben? Szüleinek egyetlen gyermeke, talán, ha otthon maradt volna, ma is élne...

De mint annyi miértre, erre sem találja meg az ember a feleletet, hacsak abban az imában nem, amit ezelőtt a legfrisebb magyar sír előtt mondunk el meghatott, csöndes szomorúsággal.

Ismét a plébánián kopogtatunk. Kedves, nyíltarcú parasztasszony fogad. Végigtörli a konyhaszéket, hellyel kínál, s egy korsó jéghideg tejet állít az asztalra.

... — A plébános úr éppen szabadságon van. Két hét mulva jön haza. Igen! A Ferike sírját ő ápolja. Minden héten kimegy a temetőbe, s kigyomlálja a gazt, meglocsolja a virágokat. Úgy imádkozik Ferikéért, mintha az anyja volna, — köténye csücskével megtörli a szemét. — Szegény asszony. Mennyit gondol reá... Ahogy ő gondozza ennek az ismeretlen halottnak a sírját, talán az ő fiának a sírját is gondozza valahol egy ismeretlen, orosz asszony...

Együtt sírunk... A könnyek — nemzetiségi, társadalmi különbség nélkül — minden anyának egyaránt öröksége...

VII.

Fraknó

Krudy Gyula lapjairól előlépett nyíregyházi takarékpénztári igazgató, vagy középiskolai szakfelügyelő lehetne... Fecskefarkú, bő kabátja, csokros Petőfi-nyakkendője, végiggombolt, sötét mellénye csak külső jelei régimódi s ugyanakkor bohém gondolkodásának. Borongós homloka fölött, magasan fölfelé fésült haja a nyaká-

ban hosszabbra nő a kelleténél, patetikus ünnepélyességgel beszél, hüvelyk és mutatóujját mellénye zsebébe dugva.

Egy gyengéje van, mint Ádám ivadékainak általában... Az ital! Ahhoz hű egy életen át, kívánja, reszket utána, gyűlöli s megveti egyszerre. Színtelen, szomorú szemű felesége soha nem tudott olyan szenvedélyt kiváltani véréből, idegeiből, mint az alkohol.

Ismerős, megszokott jelenség a falu ivójában. Nyáron, az iskolai szünet alatt, már kora délelőtt az ablak mellett ül, két-három könyvvel, négy-öt üres kupica pálinkával az asztalán. Egyedül szeret inni, elmélázva, elgondolkodva, az ablakfélfának támaszkodva. Télen, a levegőtlen tanteremben, ahol a vörösen izzó kályha melegében, az esőtől, hótól átázott kabátok rossz szagú gőzölgésében aszalódik az osztály, lopva az órájára pillant olykor-olykor, mert idegeiben valami már türelmetlenül követeli a maga megszokott jussát. Egyenlő ez a küzdelem: nem bír az itallal, de az ital sem bír vele. Soha nem részeges, nem hangoskodó. Lelkiismeretes tanár, született pedagógus, — kollégái mégis rosszul titkolt szánalommal, ellenszenvvel tűrik, mint olyan embert, akit gyógyíthatatlan szenvedély őröl. Felettesei kérlelhetetlenül mellőzik évek óta, s amikor a városi iskola igazgatójává egy nála kevesebb szolgálati időt betöltött fiatalabb kollégát neveztek ki, az öreg tanító a maga bölcs pesszimizmusában nem is lázadozott. Úgy fogadja az életet, ahogy jön; tudja, amit nagyon szeretünk, azért fizetni kell. Ő az italért fizet. Családja pedig őérette...

Németnevű, magyar érzésű, magyar gondolkodású ember. Egyre visszasírja azokat az elmúlt időket, amikor közigazgatásilag még Magyarországhoz tartozott a vidék. Nem politizál csak amennyire a szíve diktálja, — s a szíve nem Bécshez húz, bár vérség szerint osztráknak mondhatja magát. Megbotránkozva beszél a kisebbségben élő, elszórt magyarok teljes elnémetesítéséről.

Mint a neofiták, magyarabb a magyarnál. Idegen kiejtés nélkül, szebben, választékosabban beszél magyarul, mint mi, akik már könnyelműen elkoptattuk anya-

nyelvünket. Amikor fiamnak szivességből adott német órákért hálából Petőfi összegyűjtött költeményeit adjuk át neki, elfutja szemét a könny. Piroskockás teritővel letakart asztalnál ülünk, a söntés hátsó szobájában, savanyú borszagban, pálinkás és sörösüvegek között.

— Áldja meg az Úristen Önöket — mondja ünnepélyes hangon, — s vezesse vissza, minél hamarabb hazájukba, a szép Magyarországra. Érthetetlen, erőszakos világban élünk, — borongó tekintete a falu poros utcáján túl, a messzibe vész, — aki jót érdemelne, azt rosszal fizeti az élet, s megfordítva...

Önmagára, miránk, vagy arra az országra céloz, amely a történelem folyamán mindig a keservesebb sorsot húzta, — míg a szerencse azokhoz szegődött, akik könnyelmű szívvel nem tudták azt eléggé megbecsülni...!

VIII.

Nagymarton

Berecki néni rongyszőnyeg boltja Kismarton főutcájára nyílik. Széles plakátról piros-kék betük csalogatják be a vevőt a szerény kis üzletbe: « Művészi rongyszőnyegek jutányos áron kaphatók. Nagy választék! ».

Berecki néni mozgékony, napbarnította asszony. A forradalom után hagyta el Magyarországot, hozzátartozói ma is Sopronban élnek. Csendes magabiztonsággal beszél munkájáról, mint akinek nem kenyere az álszerénység. A rongyszőnyegek « művészi » megnevezése semmiképpen sem túlzás, de én elsősorban ezt az egyszerű, egyenestartású magyar asszonyt tartom művésznek. A művészetnek vannak ugyanis könnyen felismerhető jelei épp úgy, mint bizonyos betegségeknek, vagy építészeti stílusoknak... Ahogy ez az asszony leakasztja számos rongyszőnyeg közül az egyiket, s kissé eltartva magától, nem is annyira nekünk, mint önmagának sorolja fel mindazokat a tényeket, amelyek ezt a rongyokból összedolgozott szőnyeget művészivé

teszik, azzal egy műalkotó árulja el magát... — Tessék ezt megnézni, hogyan emeli ki a szürke ennek az acél kéknek a mélységét, míg a közéjük dolgozott fehér darabok tompa árnyalatot adnak az egésznek. Vagy ez a gyenge rózsaszín a szürke és kék keveredésével, milyen puha, milyen eredeti. Ezek közül bármelyiket egy szalonba is ki lehet tenni. Tessék megvenni ezt a különleges gyapjúpamutból készült szőnyeget a pici kék pontokkal! Hálószobába való, ágy elé. Nem drágák az áraim. Ilyen minőséget, sehol sem tetszik kapni, enynyiért... — Egy szőnyeg felé fordul, szinte símogatja, becézi tekintetével. — Ezt az összeállítást nem csinálhatom többé, — mondja fájdalmas hangsúllyal — mert ezt a kék anyagot sehol nem kapni már... Ez az egyetlen ilyen szőnyeg, amit varrtam...

Az életéről kérdezzük: nehezen indultak. Minden magukkal hozott értéküket belefektették a vállalkozásba. Most már túl vannak a kezdet nehézségein, bár a gondok sem hiányoznak. — Idegeneknek tekintenek bennünket — mondja gondterhelt arccal — így kénytelenek vagyunk a helybeli kereskedőknél olcsóbban adni az árút.

...Magyarország? Visszatérne, ha lehetne... Ki tudja mikor lesz az... Minden hónapban egyszer felül a soproni vonatra, miután hozzátartozóit előre értesítette. Az osztrák vasútvonal ugyanis keresztülvágja egy darabon a magyar területet Sopronnál, hogy azután ujra visszakanyarodjék Ausztriába. A magyar határnál a kommunista államrendőrség felszáll a vonatra, bedeszkázza, beszegezi az ajtókat. A forradalom után egyideig még szabad volt az ablakon keresztül futólag beszélgetni egymással. Ma már puskatussal verik el az ablaktól az utasokat s pénzbüntetéssel sujtják azt, aki csak kinéz.

— Olyan szellemvonat féle — mondja keserű gúnynyal. — Éppen csak hogy átrobog azon a darabka földön, amit úgy őriznek, hogy szinte még egy pillantást sem szabad vetni rá...

— Mit szólnak ehhez az itteniek? — kérdeztem

döbbenten, mert ez a bedeszkázott, beszegezett, puskákkal őrzött « szellemvonat » a mai világ minden meglepetése mellett is szinte hihetetlennek hangzik.

— Semmit! — vonja meg a vállát. — Először is, már megszokták a dolgot. Másodszor, meg nem az ő tyúkszemükre lépnek...

Talán senki sem foglalta össze még a kommunizmus iránt érzett nyugati közömbösséget ilyen kifejezően, mint ez az izmos, barna magyar asszony, akitől meghatott szavakkal búcsuzunk, — hónom alatt a megismételhetetlen mintájú « művészi » rongyszőnyeggel!

IX

Léka vára

...« Köszöntöm Kendet, szeretett Hugomasszony, ezek közt az omladozó, kifosztott falak közt. A nyárfákkal szegélyzett kaptatón agyagos, sárga föld tapad a cipője talpára, mintha csak dunántuli talajon járna... De hisz ez az agyagos föld minden talpalattnyi része a miénk. Hányszor hallgattam a kőszegi harangok bús kondulását, azokban a szégyenteljes időkben, amikor a biggyedtajkú Miksa császár egy tollvonással a kétfejű sas karmai közé szorított minket... Kanizsay uram holtteste még a sírjában is megfordult erre az orcátpirító hírre; ismertem, bővérű, nyakas magyar ember volt a megboldogult, szívből utálta a hofburgi kamarillát. Ez a magányos, gőgös vár itt a Gyöngyöspatak medrében, örök magyar fricska az osztrák urak orrán! Ma papucsot húzhatnak lábukra a cvikkeres polgárok, s kiengedhetik a nadrágszijjat: guzsbakötötték a magyar öklöt! Soha nem harcolhattunk eleget a tarfejű török, németajkú « atyafiaink », s egymás ellen... Látta-e Hugomasszony a lovagteremben azt a horpadt, szöges buzogányt, amelyet két kézzel lehet csak megemelni? Egyszer olyat lódítottam vele, — (már magam sem tudom melyik harc folyamán, málik az emlékezetem,

mint ezek a vastag kőfalak) — hogy egy kockafejű, széles állkapcsú német gróf szétcsapott darabjait úgy szedték össze a jámbor ágostai rendű szerzetesek... Megkövetem, kedves Hugomasszony, lám megint csak összezavartam magamban az időt. Ma a lovagterem kopár, roskadozó falai között nagyhasú pók les áldozatára, s a szúette gerendás menyezetről szunnyadó denevérek csüngenek alá... Felfeszítették a berakott tölgyfa padlózatot — hányszor dobbant szattyán csizmám poharazás közben, egy-egy szóváltás hevében! — kiverték a kerek mária-üvegablakokat, csóvát dobtak a faragott fapadokra. Szedett, vedett rongy idegen dúlt itt, most is, mint akkor régen, amikor a toronyból figyeltük a kifosztott, felgyújtott falvak rőt lobogását az éjszakában.

Magányos vártámnak csak a hársfatetején rikoltozó kuvik, s az emlékezet a társa... No meg az a nyughatatlan, nyírottfejű, mezítlábas szentsír lovag, aki olyan papfélének tartotta magát, s aki azért nem tud a kripta köve alatt békében nyugodni, mert egyszer felindultában, Krisztus sírjának védelmére szentelt kardját egyik szerzetes testvérének oldalába döfte. Talán látta, kedves Hugomasszony, azt az elmosódott vérfoltot, a nedves lovagterem falán? Nem zavar ez a jámbor lélek, csak éppen nyughatna már... Éjszaka, a csillagok tompa fényében, az erdő álmosító zúgásában kísértenek legerősebben az emlékek! Idestova három évszázada, hogy a föld alá kívánom ezt a bolygó, megkínzott lelket!

Kanizsay Orsolya képét tán megtalálhatja Hugomasszony, valamelyik régi foliánsban. Barnaszemű, barnahajú, harmatosarcú fehérnép volt. Gyöngyös főkötője alól kiszabadult, fényes hajfonatának súlya alatt kissé meghajlította fehér nyakát. Nádasdy Tamás uramat választotta hites társának, az Úr 1532-ik esztendejében, — Isten tudja miért nem azt, aki annál a hetyke, nagyorrú fickónál jobban szerette... Ezzel a barnahajú asszonnyal halt ki az utolsó Kanizsay, s a bécsi udvarral kacérkodó Nádasdyak, majd Esterházyak kezére került ez a dacos, magányos vár.

A déli harangszó előtt, hímzéssel az ölében, az udvar fölé boruló vén hársfa alá ült ki nap, mint nap. Lába mellé ültem, hallgattam a hangját. Semmiről, s mindenről beszélt egyszerre gyerekes hangján, miközben fehér kis keze szaporán huzogatta ide-oda a csillogó brokátban, a fényes selyemszálat. — Gyöngyöspatak! — mordultam időnként, mint valami öreg medve, s fölnéztem az arcába. Ilyenkor rámemelte meleg tekintetét, s kissé zavartan, némi bűntudattal elkacagta magát. Gyöngyöshangú Kanizsay Orsolya!...

Egy nap azután végkép összezördültem azzal a hetykeorrú, éretlen urával. Vadászni készülődtünk, a kopók már az udvaron nyüszítettek, a kürtök öblös hangját visszaverték a távoli dombok. Ködös, téli reggelre virradtunk. A lovászok címeres kötőféken vezették a felnyergelt, nyugtalan lovakat. Nádasdy Tamás az asszonyát ölelgette a sötét lépcsőházban. — Asszonyláncon tartott, mézesmadzagot szopogató medve! — vágtam hozzá a szót indulatosan. Elvörösödött a nyaka, mint a kanpulykának. Kardjához kapott, de Kanizsay Orsolya puha, erős keze visszafogta. — Tamás! álljon meg! — sikoltotta s felémvillant a szeme. — Kend pedig Draskovics János uram, hordja el magát innen! — pattogott a hangja, de tekintetéből szomorúság sírt. Mennem kellett, nehogy ez a szomorúság fészket rakjon abban a meleg szempárban. Belévágtam sarkantyúmat a lovam szügyébe, s kivágtattam az udvarból. Akkor láttam Nádasdyné asszonyomat utoljára...

Igy, csendes emlékezésben telnek az évszázadok, kedves Hugomasszony ahogy most Kendteknek, ezen a darabka eltulajdonított, magyar földön. Ott a domb vállába épült templom kriptájában, a Nádasdy és Esterházy sírok között, egyik sírkamra az enyém. Megismerheti Hugomasszony a címeremről: ezüst griff felemelt jobbjában az aranygolyó... A halál összezárt minket abba a szűk kriptába: Kanizsay Orsolya asszonyomat, Nádasdy Tamást, s engem, egykori barátját s örök ellenségét.

De kérdem Kendet, van-e nyugalom a halálban?

Ahogy az a mezítlábas szentsír lovag nem tud megnyugodni, s minden éjjel sorra járja a vár kifosztott, nedves termeit, keresve azt a bizonyos vérfoltot, — úgy járok én itt, ezek között a falak között, keresve valamit, ami az enyém lehetett volna... Éjféltájt kikönyöklök a bástyafokra, s átnézek Kőszeg felé... Nem hallom a harangokat. Ott túl, minden néma. Kanizsay Orsolya hársfáján panaszosan rikolt a kuvik, lent a völgyben, a falú elszórt házaiban, megcsillan egy-egy lámpafény. A viharvert vár széles, komor falai mintha felnyúlnának a csillagokig. Tudja-e, hogy a csillagokat kérdezem, faggatom minden éjszaka...?

Ha eszébe jutnék egyszer, kedves Hugomasszony, ott a domb oldalában meghúzódó falusi templomban, az üres sír előtt mondjon el értem egy rövid imát...! »

X.

Bécs, Szent István dóm

Lehetne mese, — pedig igaz történet: magyar sors, isteni gondviselés.

1675-ben kezdődött... Csigri László tekintetes uram, máriapócsi bíró, megrendelt egy képet, a helybeli parochus öccsénél, Pap Istvánnál. A festő, az első kezeügyébe kerülő deszkára meg is festett hat forintért egy szomorúszemű Szűz Máriát. Csigri uram megnézte a képet, de sokallotta érte a hat forintot. Nem vette át a rendelést. Ott hagyta a festőt, a deszkára festett Szűz Máriával együtt.

Élt a faluban egy Hurta Lőrinc nevű jámbor ember. Átvette a szomorúszemű Szűz Mária képet, kifizette érte a hat forintot, s odaajándékozta a festményt a falu templomának.

Mint a gonoszt a mesében, Csigri uramat attól a naptól kezdve súlyos betegség gyötörte. Nem tudta se falusi orvos, se vajákos asszony, mi bántja az addig életerős, virgonc embert. De hogy valami nyavalya

ette, emésztette, az biztos volt. A helybeli tanító Deák Simon, istenfélő ember lévén, többször emlegette Csigri uramnak: — Kendet az Isten büntetése gyötri, mert nem vette át a szomorúszemű Szűz Máriát. — Csigri uram csendesebb, alázatosabb lett az emésztő lázak alatt, s többször elgondolkodott, amikor se a füstölt szalonna, se a pipafüst nem izlett már neki. Csak nyomta az ágyat, heteken, hónapokon át, s hol didergett, hol meg égett valami ismeretlen nagy lázban, s még az Istent sem merte segítségül hivni. Végül mégis megfogadta Deák Simon tanító tanácsát. Megigérte, hogy ha meggyógyúl, ujra megfesteti a Szűz Anya képét, s azt most már — lesz amennyi lesz — de kifizeti!

Igy kezdődött a történet, csak nem mese lett belőle, hanem élő valóság. A deszkára festett, szomorúszemű Szűz Mária, Hurta Lőrinc ajándéka, a templom oltárán 1696-ban könnyezni kezdett s november 4 és december 8 között 16 napig könnyezett.

A tizenhetedik században könnyen szárnyalt a nép fantáziája. A protestánsok és katolikusok közti elkeseredett vallási harcok idején úgy burjánzott a mindenben csodát látó öregasszonyok képzelete, mint eső után a gyom! Fennessy György, akkori egri érsek, bizalmatlanul hallgatta titkára jelentését a pócsi csodahirről. Rosszkedvű volt, se ideje, se türelme nem volt vénaszszonyos mesékkel törődni. Szigorú vizsgálatot rendelt a pócsi könnyező Mária ügyében s többé nem gondolt a kósza hirekre.

De a csodák szaporodtak. Egy kálvinista katona megvetéssel érintette a képet. Hirtelen forró láz kezdte gyötörni. Lelkében megrendülve azonnal megtért. Egy vak gyermek a templomban váratlanul visszanyerte látását. Egy másik gyermek, amikor anyja a könnyező Máriához imádkozott, haldoklásából hirtelen erőre kapott. Ritka hideg tél volt abban az évben Magyarországon. Még a misebor is megfagyott a kehelyben. A könnyek azonban csak folytak a szomorú Szűz Mária szeméből s nem fagytak meg.

A vizsgálat 25 napig tartott. Az 53 kihallgatott tanu között Corbelli János gróf tábornagy, a császári és királyi hadseregek főparancsnoka is szerepelt, aki aláírásával és pecsétjével bizonyította, hogy a könnyeket nemcsak hogy látta, hanem érintette is.

A csoda híre eljutott Bécsbe. — « Nocsak valami érdekes, onnan a messzi, poros és nyugtalan magyar provinciából... » ásítottak fogukat piszkálva a bécsi urak, amikor meghallották a hírt. Lipót császár és felesége látni óhajtották a csodatevő képet. Igy történt, hogy császári parancsra Bécsbe vitték a máriapócsi Könnyező Szűzet. Egy szegény ország szegény népe kisérte, búcsúztatta Nagyasszonyát faluról falura, az országhatárig.

A képet nagy ünnepségek keretében elhelyezték a dóm főoltárán. De akkor valami történt, amivel se a bécsi urak, se a vallásos szívű császár és császárné, se a képet sirató magyar hívek nem számoltak. A csodatevő Szűz a bécsi Szent István dómban soha többé nem könnyezett. Hiába égtek a fogadalmi gyertyák az ezüst és arany gyertyatartókban, hiába húzták meg a bécsi templomok harangjait, hiába térdepelt az egész császári város népe a kép előtt, a szomorúszemű Mária száraz szemmel tekintett le a főoltárról.

Pócsra azalatt a képétől megfosztott templomba egy másolat került. S ime: 1715 augusztus első, második és ötödik napján a Szent Szűz bőséges könnyeket hullatott.

A vizsgálatok elölről kezdődnek: Bolgár Anna, nagykárolyi asszony Veronika lánya esővizes dézsába fúl. Ott jajgat az egész szomszédság Bolgárék portáján, amikor Anna asszony hangosan a pócsi könnyező Máriához kezd imádkozni. A kislány, — akárcsak a naimi ifjú — hirtelen visszanyeri életét. Ma is látható a templom falán ennek a jelenetnek a története.

Gyulajban gyilkosság történt. A megvasalt, halálraitélt gyilkos ártatlannak mondja magát. Utolsó kívánsága, hogy Máriapócsra mehessen. S ime: a könnyező

Szűz előtt lehull csuklójáról, bokájáról a súlyos vasbilincs. Ezek a bilincsek ma is láthatók a templomban.

Bangó András nagykállói kálvinista sokat szenvedett a köszvénytől. Káromkodott is eleget, amikor hol a derekába, hogy a karjába nyilallott bele a fájás. Valaki azt tanácsolta neki, káromkodás helyett zarándokoljon el a pócsi Máriához, hátha meggyógyítja. Bangó András uram kocsiba fogatott, nagy káromkodások között felcihelődött rá, s sziszegve, fujva átkocsizott Pócsra. Egy kas méhet igért gyógyulás esetén a Szűz Máriának. A templomban hirtelen elhagyták a fájdalmak, ismét hajlította a lábát, mozgatta a karját, mintha soha sem fájt volna semmije. — A méhek most már csak maradjanak otthon — gondolta elégedetten, — meggyógyultam. — Alighogy hazaért, látja ám, hogy a méhek kiszállnak az otthoni kasból, s egyenesen Máriapócs felé repülnek. Ott beköltöztek a templom északi oldalába, a felső és alsó ablak közt található repedésbe. Azóta is — megmagyarázhatatlan módon — ott élnek, azon a naptalan, hűvös helyen.

Hosszú lenne tovább mondani a történetet. Harmadszor 1905-ben is megsiratta népét az isteni Asszony. S most, hogy a bécsi Szent István bazilika pócsi Mária képe előtt állok, — az eredeti előtt, aki azután soha többé egy könnyet sem hullatott ebben a templomban — hálás imádság szakad fel a szívemből.

KESERŰ BABÉR

(Görög utinapló)

1.

Athinai 1961

Úgy láttam meg először a görög vidéket, ahogy az Isten pillanthatott a világra, amikor a sötétségtől elválasztotta a világosságot.

Alig ezer méter magasan repülünk. Alattunk a hűnyó nap fényében szikrázó, narancsszínű tenger, — s elszórt, kopár, fekete szigetek. Lidérces fény — magukra hagyott, néma hegycsúcsok. A világosság és sötétség harcának heve még izzik a tájon. Isten teremtő tekintete megpihen az öblök mély ölén, a hegyek csiszolt térdén, a völgyek sötét ágyékán, s látja, hogy jó, amit alkotott. Atyai tekintete először talán éppen erre a földdarabra esett, a ragyogó vízben szétdobált, magányos szigetekre, büszke hegyfokokra, s ezzel az első pillantásával megszerette az anyagi világot.

Alázatos Ikaruszként szállok át ezen a titkos tájon, ahol minden név, minden szó egész gondolatsort indít meg bennem. Kerkyra, Paxos, Ithaka, Lepanto... Az a sziklafok tán Leucadia meredek fala, ahonnan Saffo vetette magát szenvedélyesen a halálba? S nem Ulyssesé, az a vitorlás ott a vizen, a számtalan hontalan között az örök hazátlané?

Már a korinthusi öböl felett repülünk, pillantásom éppen csak súrolja a meredek sziklafalba vájt csatorna keskeny pántlikáját. A tenger narancsszíne megbarnul, akár a hűlő láva. A Parnasszus felől sötét felhőkolosszu-

sok törnek elő, mintha haragos istenek szilaj ménese vágtatna át az égen. Esni kezd. Pireus már esőfüggöny mögé rejtőzik. Gépünk, mint fáradt, ázottszárnyú madár, ereszkedik le a repülőtér szürkeségébe.

2.

« *Son et Lumière* »

Sóvárgó nosztalgiával szeretem, mióta hallottam róla. Mióta tudtam, hogy van, s talán, talán el is érhető számomra. Évek óta vártam a pillanatot, az elsőt, amikor majd szemben állunk egymással és szavak nélkül is beszélgethetünk.

Sokszor ilyen találkozások döntik el az ember sorsát. Valami váratlanul megszületik a lélekben, s attól kezdve egész élete ahhoz az egyetlen élményhez igazodik.

Az éjszakában a város csillogó lámpafüzért vont a sötét magaslat köré. Tudtam, hogy ott rejtőzik. Tücskök ciripeltek eszeveszetten az oleander bokrokban, törpe olajfák guggoltak a völgyben, amely úgy nyílt közénk, mint valami szakadék. A zene — meleg, bugyborékoló forrás — az olajfák közül buggyant fel hirtelen... Az oleanderek sűrűjéből megszólalt egy hang, s váratlanul hófehér fénnyel gyúlt ki a füzérrel körülfont sötétség.

Elfullaat a lélegzetem. A szépség sokszor jobban kínoz a fájdalomnál. Hosszú évek nyugtalan sóvárgása fájdult bennem, ahogy néztem hófehér oszlopait, tündöklő homlokzatát, csillogó köveit. Hányan csodálták elragadtatva, megkívánva, vagy írigykedve... Áldozatnak szánt tömjén, s robbanó ágyúgolyó füstölgött oszlopcsarnokában; a hófehér falait megszentségtelenítő török minarettből, évszázadokon keresztül szállt égnek a tarfejű ellenség idegennyelvű imája; harminc ezüstpénzért tulajdonították el a kultúra nevében homlokzatának domborműveit... Mégis: sem idő, sem barbár-

ság, sem kizsákmányoló mohóság nem bírt vele, ember kapzsisága, vágya nem ért fel hozzá, még mindig az, aminek alkotója megálmodta: az anyagot formává alakító szépség megtestesülése.

A zene feláramlik a völgyből, a mély, ünnepélyes férfihang lassan ejti ki semmitmondó, szegényes szavait. A fény elmélyül, vörösen izzik, felgyújtja a márvány oszlopokat. Törpékként gubbasztunk, akárcsak a nyomorék olajfák, s álmélkodó tekintettel bámulunk az égre. Mert ott magasodik. A város fényfüzérét lábára csavarja, éjszaka csillagkoronát tűz homlokára, s hajnalban a nap válla mögül tekint a világba. Elérhetetlen, de tudom, hogy már megtaláltam.

Mégis, amikor búcsúzunk egymástól, mindketten tudjuk, nem ez volt igazi találkozásunk.

3.

Athén egyetlen katolikus temploma csúnya barokk utánzat. Az Egyház egyetemességének nagy ereje: ma, bárhol a világon, ugyanígy hallgatnám a szent misét. Olasz asszonyok morzsolják mellettem a rózsafűzért, a templom mellékoltárain ízléstelen gipsz-szentek, ex votók, viasz-virágok. Amennyire bosszant máskor ez az olcsó szentimentalizmus, úgy megnyugtat most. Megszokott egyformaságával valahogy az otthonosság érzését kelti bennem. Az idegenség, a honvágy a küszöbön rekedt.

Csak az üvegablakok szólnak görögül: Hagios Petros, Hagios Joanes...

Kelet és Nyugat, Róma és Bizánc... a görög főváros latin templomában eszembe jut a sok százados vita Péter székének elsőbbségéről. Századok viharos hullámai kegyetlenül mállasztották a Péter sziklájára épült szentély falait. Ám a viharvert falak között ma is felhangzik a *Kyrie eleison*, s a nagypénteki liturgia görög feljajdulása a Megfeszített felé: *Hagios ho Theos. Hagios ischyros. Hagios athanatos, eleison hymas.*

Az annyira óhajtott vallási egység felé sokféle út vezet. Addig, amíg megvalósul, számtalan ellentétet kell még elsimítani. De talán a közös könyörgés meglévő láncszemével nem lehetetlen összefűzni a szétjelszakadt többi láncszemet...

4.

Az Estiatorion kis udvarán csenevész narancsfák, kockás abrosszal leterített asztalok, kerek szökőkút aranyhalakkal. Három hatalmas bérház tartja védőn a hátát körülötte.

A tulajdonost megmosdatva, felöltöztetve, bárki Onassisnak nézhetné. Ugyanaz a merész orr, sötétbarna arcbőr, sűrű, kemény vágású szemöldök, széles, inkább alacsony termet. Kedves, mégis megközelíthetetlen, avval a keleti tartózkodással és kedvességgel, amely a büszkeség és a hízelgés keveréke. Szemöldökének indulatos villanásával irányítja pincéreit. Nem érdekli a demokrácia: akié a pénz, azé a hatalom...

Az étlapon: arnaki. Bárány. Sütve, főve, roston, töltve, mártással. Az enyém fehér citrommártásban úszik, kellemesen pikáns, üdítő az íze. Paradicsomsalátát tálal mellé a pincér. Soha nem láttam ilyen piros, húsos paradicsomokat. A rezinás bor kellemesen tapad szájpadlásomra. (Nem Dionysos mosolyog gúnyosan az egyik narancsfa mögül?) Különösen ízletes a csípős, fehér juhsajt. A nyugaton töröknek hívott forró, édes kávé méltó befejezése az ebédnek.

5.

Akropolis

Niké templomának márványlépcsőjén ülök az Akropolison, s félfüllel hallgatom francia vezetőnket. A szent

hegyet úgy ostromolja a turistacsoportok megszervezett tömege, mint dagálykor egyik hullám a másik nyomán a partot. A bábeli zűrzavarban időnként felcsendül egy-egy fáradt vezető udvariasan egykedvű hangja: Come on, ladies and gentlemen, come on... s szakszerű türelemmel hajtja, vezeti az engedelmes tömeget újabb márványcsodák felé.

A tömeg olyan heterogén, amilyet csak a szépség forrásánál talál az ember! Német diákok, szorosan körülállnak egy elpuhult alakú, barnára sült, idősebb férfit, akinek tartásáról, öltözködéséről, fáradt, unalmas hangjából már messziről lehet sejteni dekadens szokásait. Kékrefestett hajú, meghatározatlan korú amerikai özvegyasszonyok, stilizált fátyolos kalapokkal, kattintgatják a kötelező fényképeket, elcsépelt jelzők és standarizált sikolyok kíséretében. A skandináv turisták szakszerű felkészültségét csak tárgyilagos modoruk és nyugalmuk múlja fölül. A franciák őszinte érdeklődése és az átlagost meghaladó műveltsége meglepi a görög vezetőket, míg az olaszok, önkicsinylésüket titkolva, dölyfösen támaszkodnak a márvány oszlopokhoz s keletet hóditó Cézárnak képzeli magát mindegyik.

Semmi sem tud úgy elkülöníteni a tömegtől, mint maga a tömeg. Az ember csak emberek közt érzi igazán magányosnak önmagát. Ez a hegy, amely mint a szépség lángoló fáklyája felnyúlik az égbe, imposztorok és tudósok művészlelkek és szellemi parvenük, vámosok és kiválasztottak találkahelye. A szépséget lehet betegesen kívánni, elárulni, eladni. Mint mézespapírra a légy, úgy ragad rá a középszerű, a jelentéktelen, a silány. Nem mindenkinek magasba lendítő erő — s kevésnek életcél! A szépre éhes nyárspolgár, miután öncélúan telefalta magát vele, megelégedetten rúgja le otthon dagadt lábáról a cipőt. Mint sütkérező pimasz bolha az alvó oroszlán sörényében, úgy érzi, — miután jóllakott — ő a teremtés királya...

6.

Theseion

Krisztus előtt 440-ben épült, 267-ben tűz pusztította. Mintha még érezném a füstszagot? Lehetséges: több mint kétezeréves füst és koromszag facsarná az orrom? Nehezebb elhinni, mint azt, hogy nemsokára a Holdba utazunk. Tökéletesen ép, s ezért valahogy magányos, a kiváltságosak magányosságával. Olyan mint egy pompás kis ékszerdoboz a Parthenon hatalmas méreteihez viszonyítva, egyedül, árván, a romokban heverő Agora félreeső árnyékában.

Theseion. A neve zene, méretei a görög építészet klasszikus méretei. De a szépség túlnő a mértani számításon és mérnöki kalkuláción: az matematika, harmónia, lélek egyaránt.

Hephaistos és Pallas Athéne közös temploma. A sánta kovácsisten, s a szűzi értelem istennőjének kissé meglepő találkozása. Nekitámaszkodom a füstös falnak, lehúnyom a szemem. Hephaistosra gondolok, az aranyműves istenre, Aphrodite csúnya férjére. Szinte hallom az olympuszi istenek hangos kacaját, a sánta, de gazdag férj s a szépasszony láttán. Az istenek humorérzékében nem volt hiány...

Bicegő lépésekkel közeleg valaki felém a félhomályból. Megrezzenek. Tán nem maga Hephaistos jön el megbüntetni? Ijedten kémlelem a homályt. Alacsony férfi közeledik. Sánta. A múzeumi őrök szürke egyenruhájában. Magyaráz valamit. Tétován intek: nem értem. Ő is int: maradjak. Azután bicegve eltávozik. Mi ez? Ismét lehúnyom a szemem. Álmodom? Füst és koromszag mar az orromban, kint csend van, fojtogat a félhomály. Ismét az a kisérteties kopogás. Jön, jön Hephaistos, keze tele oleanderekkel. Fehér, rózsaszín, piros szirmok buggyannak ki érdes ujjai közül. Megáll előttem. Rámnéz. Elmosolyodik. Kezembe nyomja a virágokat. Mutatja: ne lás-

sak semmit, magyarázza: ne szóljak semmit, s nyitja a táskám, s gyömöszöli bele a virágokat.

Térképpel kezemben baktatok haza a sötétben. Azon tünődöm, véletlen játéka-e Hephaistos templomában a sánta őr, vagy pedig olyan tökéletes, művészi rendezés, amely hű akar maradni hagyományaihoz?

7.

Parthenon

Szemerkélő eső, szürke felhők, sápadt világítás. Gyöngyházszínű a márvány, akár egy kagyló belseje. Valami megmagyarázhatatlan titokzatosság bujkál a levegőben, szinte várom, hogy Apollo, a jósok sugalmazója megszólaljon.

Márványerdőben járok... Szertedobált, szertehullott márványoszlopok maradványai, méteres kövek darabjai, törmelékei, tompa, sejtelmes fénnyel csillognak körülöttem, mintha derékig állnék a tenger tarajos hullámaiban.

Élnek ezek a kövek. Egyiken hajszálvékony erek csillognak ezüstösen, mintha egy ficánkoló hal hasa villogna. A másikra pókhálóként tapad az idő zöld lehellete. A harmadik fehérsége rózsaszínűvé lágyul, mint a hajnal rózsás ujjai nyomán a pirkadó ég, mielőtt Helios aranyszekerének lánglovai átrobognának rajta. Emez itt olyan omlósnak, puhának tünik, mint a frissen tépett gyapjú, szeretném megmarkolni, de gránitnál keményebb, hiszen évezredek vasfogának is ellenállt. A szürke számtalan árnyalata kisért: a galambtoll lágy színétől, egészen a kemény acélig. Beszélnek ezek a kövek: istenekről és halandókról, s kopott bőrsaruban hegyet-völgyet járó, faragott botú pásztorokról. Győzők és legyőzöttek léptei koppantak ezeken a köveken, filozófusok vitatkoztak itt a Logos értelméről, s Athéne szűz papnői körmenetben vitték a szent tüzet a márványtemplom szentélyéig. Az Erechteion kariatidái könnyed gráciával tartják már-

ványterhüket s nyugodt tekintetük túlnéz az időn. A Parthenon oszlopsora a foszforeszkáló, szürke fényben anyagtalannak, szinte papírkulisszának tűnik. Az örök fedél alá húzódtak az eső elől, nincs senki, semmi csak a felhőktől terhes ég, erre a sziklára épített márványerdő, s kísérőtársam: a múlt. De az élettelen anyag mögött él, dobog valami, szeretném körmeimmel kivájni, megtalálni a titkot. Kövek, kövek. S mégis, amihez érek, az él! Mi van mögötte? Mi hív, mi sír ebből a rengetegből, amely Klingsor kertjénél ezerszer titokzatosabb? Phidias lángelméje kísért, vagy az isteni tűz, amit Prometheus lopott el? Az ember soha olyan nagyot, olyan fenségeset nem alkotott, mint itt, soha olyan közel nem járt a végső csodához és soha úgy nem aljasodott le apa-testvérgyermekgyilkos dühében, mint a szépség e csarnokában. Mi az ember? — kérdezem sorra a fehér, szürke, rózsaszínhúsú köveket, miközben a felhők finoman szitálják rám a könnyű esőt. Mi mozgatja a vésőt, amely ezt a hófehér oszlopot kifaragta, s mi lökte a fiú kezét a tőr után, hogy apját keresztüldöfje? Semmi sem megfejthetetlenebb magánál az embernél, s az istenek titkára csak az ember megfejtett titkán keresztül lehet rádöbbenni.

A gomolygó esőfelhők a horizont alján megszakadnak, narancssárgán buggyan ki alóluk a lenyugvó nap utolsó sugara. A tenger, — mint eldobott óriási aranypajzs — felcsillan, a színek összekeverednek, s még utoljára ráhullanak a Parthenon márványhomlokzatára. A szürke, papírkulisszának tetsző templomot hirtelen rózsaszín melegség járja át, felizzik, fellángol, mint óriási áldozati oltár, azután a tűnő színekkel együtt lassan hűlni kezd, végül a növekvő sötétségben, hunyó zsarátnokként, végkép kialszik...

8.

Agora

Az oleanderekkel és babérbokrokkal benőtt terrasz ráhajlik az Agora négyszögletes terére, mint egy páholy

a színpadra. Az Akropolis oldalából kiásott térség Athén és Európa bölcsője egyaránt. Ez a szűk Agora, olyan zárt és teljes, mint egy anyaméh, amely érleli és élteti magzatát. Ha Európa eltünik egy fekete vagy sárga népvándorlás sodrában, itt, bölcsője helyén kellene hogy álljon a sírja is.

Kis tábla hirdeti: Socratestől Szent Pálig, az ókor nagyjai itt tanítottak, filozofáltak, vitatkoztak. Nézem a szűk teret, a gőgösen felfelétörő Akropolis oldalában, s megdöbbentem érzem a kereszténység lázadó eszméjét, amely, mint valami lándzsa, átdöfte a nagyszerű, de nagyon is elméleti görög életeszméntyt a *kalokagathiát*. Látom Pál csúnya arcát, a görög életszépség emlőin nevelt fiatalok között, amint az érzékien tökéleteshez, az emberi harmóniához szoktatott hedonista életeszmény piacán meghirdeti a kereszt üdvösségét. Micsoda belső meggyőződés, micsoda hit kellett ahhoz, hogy ne érezze nevetségesnek nyomott alakját, húsos, hajlott orrát, viszontagságoktól gyürött arcát ezek között a szkeptikus, kifinomult vagy elpuhult hallgatók között. Minden tétele botrányos ellentmondásként kellett hogy csattanjon az athéniek meggyőződésén, amikor Krisztus kereszthalálát és a szenvedést állította, mint életeszményt hallgatói elé. Ez nem Spárta stoicizmusa, ez felfoghatatlan valami, amikor azt követeli, hogy szeresd ellenségedet, s ha megbotránkoztatott a jobb szemed, vájd ki és vesd el magadtól. S hogy az Isten Fia azért jött a földre, hogy szolgáljon. Melyik görög polgárnak jutott eszébe, még csak álmában is, hogy a rabszolga is ember, s hogy a mennyei Atya előtt mindnyájan egyformák vagyunk!

Európa méhébe ez a görbelábú, harcos zsidó hírnök új magot vetett. Ki hitte volna, hogy megfogamzik? Csak az a néhány fanatikus, aki Jeruzsálemből jött. Ha van csoda, amely minden emberi számítást és józanságot brutálisan keresztülhúzott, akkor az itt, az Agorán teljesedett be.

9.

Keramikos

Furcsa: temetőben érzem legerősebben az élet ellenállhatatlan erejét, míg az emberek nyugtalan élniakarása emlékeztet legvalóságosabban a halálra!

Keramikos. Máig se tudok róla többet, csak ennyit: a legderűsebb, legfestőibb temető! Elfelejtett. Elhagyott. Se útikalauzban, se a vezetők programjában nem szerepel. Még az őr sem volt található a nyitott kapu előtt. Tán hazaszökött egy rövid délutáni alvásra.

A délutáni alvás gondolata kétségkívül ott kisért az álmosító forró napsütésben. Leülök egy gránátbokor tövébe. Vékony galyja földig hajlik három lilás-piros gyümölcsének súlya alatt. A termékenység s a halál együttes szimboluma. Heranak, a születés istennőjének, s Persephonénak az alvilág királynőjének gyümölcse. Mily csodás egyszerűséggel keveri a görög az életet az elmúlással. A termékenységnek és a halálnak ugyanaz a jelképe.

Méhek zümmögnek a levegőben. Egy kövér gyík lustán sütkérezik egy időmarta, meleg kövön. Látom, hogy dobog finomvonalú torkában az ütőér. Menta és babérillat párolog a meleg levegőben, ezüstösen csillannak az olajfák.

A sírok fölött magasan egy haragos, leszegettfejű márvány bika uralkodik támadásra kész erejének szépségében. Vajon Zeus tiszteletére állították, amikor bikává változva elrabolta Phoinix király leányát, Európát, s a tengeren átúszva, Kréta szigetére vitte? Vagy Phasiphea szerelmének tárgya ez a félelmetesen szép állat, amelynek gyümölcse azután a Minotaurus lett? Kérdéseim válasz nélkül maradnak az álmosító délutánban, az istenek némák, csak a természet felel megszokott zsongásával és zümmögésével.

Megállok egy síremlék előtt. Eredetijét már láttam az athéni Nemzeti Múzeumban. Fiatal nő, peplosza lágyan körülöleli testét, finoman metszett arca elgondol-

kodó melankóliával néz ékszerdobozába, amelyet szolgálója tart elébe. A szolgálólány arcán is ugyanaz az elgondolkodó, szelid szomorúság. A halál tiszteletére öltözött fel fiatal urnője s most választja ki, melyik gyűrűt húzza az ujjára. Az elmúlás szomorúsága harmoniába menekül. Nincs kétségbeesés, csak csendes elfogadás. Az elmúlás is szép, csak görög szemmel kell nézni.

Sorra járom a sírokat. A mai fényképek helyett márványba vésett figurák. Egy családi sírbolton négy ülő alak. Egy másikon Szent György pogány őse. Vértezett lovon pajzsos, sisakos katona. Hosszú lándzsáját földrebukott ellenségén készül keresztülszúrni. Csodálatos a ló rostélyának, a katona pajzsának finom, aprólékos kidolgozása a márványban. S megdöbbentő a földrebukott, a halál küszöbére taszított, ellenfél arcának fájdalmas kifejezése.

Meghatva állok egy sír előtt. Idős férfi búcsúzik egy fiatal leánytól. Érzem a visszafojtott, szívszorongó fájdalmat, ahogy az apa két kezébe fogja leánya kezét s szinte a halál küszöbéig kiséri gyermekét. Mert itt a leány megy el, az öreg még marad. Eszembe jutnak az Agora múzeumában látott pici korsók, kötőtűk, amelyeket egy kislány sirjában találtak. Ennek a fiatal leánynak mit tennének a sírjába? Rokkáját, ékszerdobozát, tükrét, mécsesét?

A temető egyik sarkában, sűrűn egymás mellett hengeralakú, felfelé állított vaskos kőtömbök. A pineák és olajfák árnyékot borítanak a szürkés kövekre. Bámulva nézem. Kik nyugszanak itt? Rabszolgák temetkezési helyét mutatnák ezek a névtelen, szerény jelek? Titokzatos nyelven beszélnek, amelyet képtelen vagyok megfejteni, akárhogy is keresem ösztöneimmel a megoldást. A múlt csak szimbólumokon keresztül mutatta meg magát. Kapuja zárva. De már avval is gazdagodtam, amit a csukott ajtószárnyakra hajolva, a másik oldalról felfoghattam...

10.

Socrates börtöne

A hegybe vágott, rozsdás ráccsal elzárt sziklabarlangról nem sejtheti az idegen, hogy micsoda. Se tábla, se felírás nem magyaráz meg róla semmit, mégis érezni, hogy ez a hely több, mint akármilyen nedves grotta.

...A Delosba küldött szent hajók visszatértét meg kellett várni. A kivégzésre ítéltek harminc napot nyertek...

Nézem a keskeny, alacsony nyílást a hegy gyomrában ahol egy magas termetű férfi fel sem tudna egyenesedni, s még nagyobb csodálat fog el, ha rágondolok. Nehéz a lélek halhatatlanságáról ilyen kényelmetlen helyzetben, nedvességtől gémberedett tagokkal vitázni. De a szobrász és a bábaasszony fia nem adta meg magát ennyiért. Még a halál sem riasztotta vissza, — hogyan ijedt volna meg hát egy kis testi szenvedéstől.

Socrates ellen az volt a vád, hogy Görögország legveszedelmesebb szofistája; hogy a régi istenek tiszteletét csendes, de maró gunyjával aláássa, s új, ismeretlen istenek imádására tanít. A középszerűség, a konformizmus lázadása a lángész ellen. Meletus, Lykon és Anytus, amikor felléptek ellene, saját sikertelenségük miatt akartak bosszút állni. A középszerű költő, a gyenge szónok, s a jelentéktelen bőrkereskedő vak dühhel belemartak abba, aki több volt náluk, de aki ugyanakkor felette állt a világ ambicióinak, sikereinek. Amikor Socratesnek inditványt kellett tennie büntetésére nézve, « méltónak vallotta magát a nép hálájára és arra, hogy közköltségen eltartsák a prytaneumban ». Micsoda finom, de öngyilkos gúny! Ennél biztosabban senki sem hívhatja ki maga ellen a halált. A nyárspolgár egyet soha nem tud megbocsájtani: ha saját, horizonttalan, egoista életének korlátait a szellem erejével feszegetni kezdi valaki.

Socratest minden korban halálra ítélték volna. Az ókorban a bürökpohár jutott neki (még volt annyi « nagyvonalúság » hóhéraiban, hogy választani engedték a ha-

lál neme felől); a középkorban valószínűleg az inkvizició máglyáján égett volna meg, a tizenkilencedik században a « materialista tudomány » nevében végezték volna ki. A huszadik században a szellemi élmunkás nagydíját kapta volna, hogy azután Szibériában, egy büntetőtáborban végezze be életét.

Minden kornak megvannak a maga Meletusai. De Socrates Kr.e.399-ben nem félt meghalni a szellem szabadságáért. Nem félne meghalni ma sem.

11.

Az apostolok temploma

Úgy gubbaszt az Agora és az Akropolis között meghúzódva, mint fészkén ülő aranyfácán. Valami egészen különös és kivülálló a márvány főnixek társaságában: egy fészekalja középkor az ókor csillogó porondján.

A 11. században épült, az Apostolokról elnevezett kis templom számos metamorfózisa után, végre 1957-ben újra visszanyerte eredeti alakját. Márvány törmelékek közt vezet fel az út. A lépcső az Agora márványdarabjaiból készült. Korintusi oszlopfejeken, hófehér frizeken, csonka márványdarabokon kúszik át a folyondár, oleanderek virágzanak ókori foglalatú vázákban, rozmaring tolakszik elő a babérbokrok alól, pogány bujasággal tombol a természet. Arab irással díszített téglafala meleg, barna színnel világít. Kerek kupoláját körben megtámasztják a félkörű apszisok, s a román ívben végződő ajtók és ablakok fölött csipkeszerű az arab díszítés.

Belépek. Mosolygó görög asszony köszönt. Dallamos lágysággal pereg ajkáról a szó. A görög kereszt alakú templomot korintusi stílusú oszlopok tartják. A kupola alatt négyszögletes mozaikdíszítés. Nyolc különböző görög márványfajtából van összeválogatva.

A fehérre meszelt falakat itt-ott megtöri a 17. századbeli freskók elmosódó finom foltja.

Az ókor világából egy más világba léptem. Az asszony mosolyogva kezembe nyom egy vékony viaszgyertyát.

Hosszúkásarcú, bizánci Madonna képe elé tűzöm. A fellobbanó fény kísértetiesen megvilágítja a félhomályba borult kis templomot. Sokáig állok a kép előtt, gondolataimba merülve. Melegen csillog az aranyfoglalatú ikon: szomorúan mosolyog a Madonna. A félezer évig tartó török elnyomás borzalmaira gondolok, amikor az Akropolis tetején lófarkas zászlót lengetett a pireuszi szél. s ez a kis templom is idegen hit csarnoka lett. A gyertyát népemért gyujtottam, a barbár megszállást jól ismerő görög földön. A gyertya kísértetiesen lobban, jelzi az idő múlását. Sorsunkat egyedül Isten ismeri. De az elnyomók ideje is fogy, akár a forró viasz. A Madonna mosolyog és bíztat szomorú szemével...

12.

Delphoi

A természet a legtökéletesebb rendező. Ahogy felvázolja végeláthatatlan távlatait, völgyeket hajlít a felhőkbe vesző hegyek lábához, sziklára sziklát tornyosít, színt színnel kever, annyira élő és utánozhatatlan, hogy az ember, pantheista álmaiban, minden időben hajlamos volt magával az istenséggel azonositani.

Delfi olyan, mint maga a görög ősistenség — vagy az ősisten változott volna át Delfivé? A görögök érezték ennek a kérdésnek megfejthetetlen aktualitását, amikor Delphoit már kezdetben Gaia isten orakulumának tekintették, s a *chtonos* imádásának szolgálatába állították. A meztelen puszta ősanyaghoz, a földhöz tértek vissza, hogy megmagyarázzák a táj félelmetes, isteni szépségét. Később, amikor Apollo legyőzte a Pythont, a legnépszerűbb, legszebb görög isten szentélye lett a hely. Ebbe a phaidriadesi hegyfalba vágott sasfészekben világít titokzatosan a « világ köldöke », ahol a kékes-fekete sziklák nedves mohája, a magasból lezuhanó kastáliai forrás sötétzöld vize, a százados babérfák fekete levele, a tá-

tongó barlangok sárgás-barna köve, mintha a megölt, s lenyúzott Python bőrének egy-egy darabja volna...

Arakova után még jobban összeszűkül az amúgyis keskeny hegyiút, felmagasodnak a Parnassus kopár sziklái, elmélyülnek a völgyek, — a természet komor figyelemmel egyesíti erőit a végső színtérre.

Viharfelhőkkel takaróznak a közeli hegycsúcsok, kékesen sötétedik a meredek völgy. Tengerszem? — nézem a mozdulatlan mélységet. Nem. Ezer és ezer hatalmas, vén olajfa kéklik ott lent, egymásba nőve, fonódva, s görcsös gyökerükkel kétségbeesetten kapaszkodva a sovány talajba. Megcsavart, gyötrött ágaik alatt évszázadokkal ezelőtt, lófarkas sátrat vertek a török hódítók. A hódítókat — csak zászlójuk változik az évszázadok folyamán, az elnyomást ugyanaz a gonosz erő szüli — elfújta a történelem; dió nagyságú kerek olajbogyók feketéllenek a kékes-szürke levelek között.

A csuszamlós sziklák mélyéből bugyborékolva forrott föl a föld gyomrának súlyos lehelete... Apolló fehér oszlopai között, a föld felöklendezte féltett titkait, míg a keserű babérlevelet rágcsáló, kábult Pythia igyekezett megfejteni azokat. A kereső, nyugtalan ember soha nem tudott belenyugodni a jövő lezárt ajtajának tudatába, s ilyen dadogva elmotyogott szavakkal próbált rést törni rajta. Az isteneket azonban nemcsak imával, hanem kincsekkel kellett szóra bírni. Ahogy végigmegyek a « szent úton », amely Apollo templomához vezet, sorban olvasom a görög városok és tartományok adományait egy márvány kincses ház falán, egy letöredezett fal poligon kövén. Spárta, Arkadia, Athén, Sicynia... az adakozók listája messzi Kisázsiától Egyiptomig, Tráciától fel a Feketetengerig megtalálható itt. Az út olaj és babérfák között kigyózik egyre feljebb, bele a sziklafal gyomrába, Apollo templomáig. Előttem a kerek « márványköldök », sárgás parnasszusi kőből vágott oszlopok félkörébe zárva. Friss vér szárad a fehér márványon.

— Egy német turista a térdét törte itt ma reggel, — szólal meg mögöttem az őr, — a tört csont átszúrta

a bőrt. Idecsurrant a vére. Aligha fog járni tudni. Csúnya törés.

— Vajjon hogy történt? — kérdezem a friss vértől borzongva.

— Apollo tudja. Tán vétette valamit e föld ellen, s a föld most megfizetteti a tartozását... — hallom a szavát, mint valami ókori ítéletet.

A delfi amphitheatrum nyitott tengeri kagylóként simul a sziklába. Mögöttem a hatalmas, merőleges hegyoldal, mint egy kút simára csiszolt fala. Előttem az olajfás völgy, jobbra az iteai tengeröböl. Itt fent tragédiák súlyosítják a levegőt, sziklák nyomják a vállamat, belesápadok a komor színekbe. De lent már simogat a természet, mintha érezné, hogy az ember túlságosan törékeny ahhoz, hogy ennyi tragikus nagyságot elbírjon. A *heimarmené* önkényes hatalmával szemben kell a remény, hogy élni tudjon.

Lehajtom a fejem a márványlépcsőre. Hideg, mint ezek a néma istenek...

13.

Delphoi, Múzeum

Aránytalanul hosszú az alakja, de csak azért, mert hiányzik előle a könnyű versenykocsi! Homlokán arany abroncs: a győzők diadaljele. Kezében gyeplő, de izmai nem feszülnek, hanem könnyedén tartják az ujjaira csavarodó rézszalagot. Vége a versenynek, — ez már a diadal köre, ujjongó, kendőt lengető tömeg között. Szája puha, felengedett, de tekintetében még az átélt mérkőzés fegyelme összpontosul. Soha nem láttam ilyen élő tekintetet. Túlnéz rajtam, mégis él, keres, követel. A fiatal győző büszke, s ugyanakkor mégis szerény tekintete. Ez nem álmodozik, mint Praxitéles fáradt istenei. Erős vállán izmos férfinyaka, ovális arcán kerek, erősakaratú álla, lágyan duzzadt szája. Tarkóján izzadtan gyűrűzik

rövid, göndör haja, szinte látom az aranyos izzadtságcseppeket s nyugodt, mély lélegzetét. Görög ruhája hosszú, egyenletes redőkben hull le bokájáig; — hogy repülhetett, loboghatott a könnyű anyag a verseny rohanásában! Lent a völgyben, a Marmaria dór oszlopai, a Tholos fehér és kék márvány temploma mögött nyílt a versenypálya; évszázados olajfákat áldoztak fel érte. A mérkőzés előtt, tán épp ilyen büszke és alázatos tekintettel állt az istenség lépcsője előtt, ahogy itt áll most a múzeum fehér falai közt, zöldes-aranyos ragyogásában, míg Delphi feketés-kéken sötétedik a magasban.

Az istenek földjén ez a fiatal, győztes isten! Ha másért nem, érte érdemes volt ide zarándokolnom.

14.

Peloponnesosi félsziget, Korinthos

Attika partja a Peloponnesosi félszigettől egy kőhajításnyira van. A korinthusi csatorna kék pántlika csupán, amely erre a keskeny csuklóra tekeredik. Mégis: ez a keskeny határvonal két különböző világot elválasztó, áthidalhatatlan szakadékká mélyül. Az odaát a fegyelmezett, harmonikus szépség bölcsője, az emberi szellem és a természet keretekbe szorított mértéke. Ez itt vad, szertelen táj, szörnyű legendák földje, kegyetlen istenek, s még kegyetlenebb történelem játékának véres színhelye.

Nem egy Peloponnesos van! Megszámlálhatatlan! Ez a sótól mart, görcsös, bütykös kézre emlékeztető sziget, öt ujját belemártja a Földközi-tenger langyos vizébe, mintha le akarná mosni istenek, félistenek, hitvesek és vérfertőző fiaik gyilkosságának évszázadok alatt körme alá száradt vérét. Pelasgok, achájok, dorok csavarták ki egymás kezéből a hatalmat. Lykurgos Spártája más, mint Lysandrosé, a római megszállástól a bizánci császárságig más-más az arca ennek a szigetnek, mint ahogy más a frank, a velencei és a török hódoltság is ezen a földön. Maga a természet tanította az embert erre a vad szerte-

lenségre, amikor úgy válogatja és dobálja elénk ezerféle arcát, mint egy szeszélyesen forgatott kaleidoszkóp színes képeit.

Non licet omnibus adire Corinthum... — mondta a régi közmondás. Amikor a keskeny hídon, amely az alig negyven méter széles csatornát összeköti átmegyek, nem erre az ókori mondásra, hanem arra a tehetséges és ismeretlen magyar mérnökre gondolok, akinek érdeme, hogy ez a csatorna megszületett. Periandrostól kezdve Néróig, Capo d'Istriásig, sokan foglalkoztak ezzel a gondolattal, de megvalósítani 1881-ben Gerster Béla valósította meg, amikor a panamai földszoros átvágásánál híressé vált magyar mérnököt megbízták: szerezze meg az engedélyt és dolgozza ki a tervekek. Melyik görög, vagy melyik magyar tud erről? S nem található-e meg mindenütt zsenialitásunk gyümölcse? A világ mit tud erről? Semmit! Modoros, rossz filmek olcsó szentimentalizmusán, naiv regények általánosító, banális ábrázolásán túl, alig ismernek valóban bennünket. Belebámulok a sziklába vájt csatorna keskeny vizébe s megkeseredik a szám...

Hellas legvirágzóbb és legnépesebb kikötővárosának kapujára ezt a sok használattól elkopott mondást lehetne felírni: *Sic transit gloria mundi...* Mi maradt a 300.000 lakosú városból? Néhány vörösesbarna márványoszlop, s az Akrokorinthus veres pora, amelynek árnyéka valamikor « két tengerre esett ». Ami ma lélegzetelállító ebből a márványmaradványból, az a színek változata. Vöröses lila szinfoniája a színeknek, ahogy a márványoszlopok felragyognak, izzanak, majd ismét összeolvadnak, aszerint, hogyan változik a nap járása, a felhő árnya, vagy a szemlélődő helyzete. A foszforeszkáló déli hőségben mintha felgyulladna a vörös sziklahegy, amelynek csúcsán, 575 méterre a tenger felett, bugyog a Pegazus patája nyomán fakadt forrásvíz. Korinthus nem görög, — kozmopolita város volt. A legrafináltabb, a legkéjencebb. Ezek közé a festett oszlopok, festett kurtizánok és papnők, kényurak és elpuhult gazdag kereskedők közé kiáltotta bele Szent Pál a szeretet himnuszát. Ez a kiválasztott osztály, a pénz és a testi öröm arisztokráciája,

világhírű versenylovakat tenyésztett, rabszolgáinak száma meghaladta a félmilliót, ércöntési művészete olyan híres volt, hogy az nevét is tőle kapta, Ázsia és Afrika gazdagságát szúfolta villáiba, s kapcsolataival felkeltette Athén féltékenységét és így előkészítette a több évtizedig tartó peloponnesosi háborút, — ez az élet és örömhajhászó társadalom nem volt más « csak zengő érc és pengő cimbalom ».

A mai Neo-Korinthus szegényes házaival, igénytelen üzleteivel, rosszúl öltözött lakóival csupán alázatos szolgálólánya ennek a pusztulásban is gőgösnek, arisztokratának, érzékinek maradt város-emléknek.

15.

A falu nemcsak kivonul elénk — ennél sokkal több történik: kivonultatja kecskéit! Mindenki a kis téren szorong, szűk helyet hagyva szabadon az állatoknak. A szegényes, mésszel tapasztott kő-házak előtt feketekendős, feketeruhás asszonyok. A szegénység szeret feketébe öltözni. De az is lehet, hogy ebben az országban, ahol a feleség eszményképét Andromachéról mintázták a költők, a gyász egy életen át tart! Félkézzel gyereket dajkálnak, vagy az állatot tartják hosszú kötélen, a másikkal szünet nélkül pergetik a kézirokkát. Ilyen feketekendős öreg, fonó asszonyoknak képzelem a párkákat.

Európa tej- és kecske-szakértői sorra vizsgálják az állatokat. Nagy a mekegés, sok a beszéd. Egy szépségverseny nem lehetne izgalmasabb a falusiak szemében ennél a hivatalos vizsgálatnál: melyik kecske a fajtiszta, melyik a legjobb tejelő, a leghúsosabb — s nekem: a legrokonszenvesebb! A szakértő kérdez, a tolmács fordít, a bíró magyaráz, a kecske kényszeredetten áll a forró napsütésben, tűri, hogy tapogassák, inyét felhúzzák, s tőgyét megnyomkodják. Egy hosszúszőrű, fekete-fehér, hatalmas tőgyű anyakecskét két pajkos gidájával, úgy fényképeznek az idegen professzorok, mintha valami díjnyer-

tes « Miss » lenne. A filozófus, a kéjenc, az álmodozó, a szadista arcát sorra felfedezem egy-egy kecskében. Csak a bakot kerülöm. Még a kötéltől is bűzlik a kezem, amit egy pillanatra megérintettem.

Nézem a szegényes falusi házakat, ezt a szikkadt, sziklás földet, amely fukaron adja ajándékait. Egyetlen kecske: életszükséglet. Kettő-három: már kis vagyon. Melyik más állat tudna itt, ebben a kopár, víztelen, növénytelen természetben élni? A hancurozó, feketére sült gyerekek mindennapi tejétől, a nagy-nagy ritkán élvezett húsig, a csipős, száraz sajtig, a bélésnek, takarónak használt szőrméig, a feldolgozott szarúig: ez a féltve őrzött vagyonka. Talán van még néhány tő szőlő, öreg olajfa, ha az asszony hozományt hozott, egy tenyérnyi köves föld, néhány bárány, egy szamár, — de ez már több, mint amire az átlag paraszt számíthat.

A szegénység kiáltóbb, mint bárhol Európában. De itt a föld a szegény, az ember csak megosztja azt vele. De ugyancsak osztozik a természet nagyvonalúságában is. A görög paraszt, legyen akar milyen nehéz az élete, utánozhatatlan belső méltósággal tud adni. Egy darab falusi kenyeret, egy pohár rezinás bort, vagy ebben az esetben: édesen hűsítő, nagyszemű, vörös korinthusi szőlőt. Feketeszemű, vékony derekú, egyenes tartású parasztlányok, virágos cseréptányérról kínálnak bennünket ott a kecskék között, a déli napsütésben. Egyik-másik arcélét mintha már láttam volna: egy mykenei cserépvázán, valamelyik múzeum márvány frizén... Szépek! De ez kevés. Ennél sokkal többek ezek a görög asszonyok, férfiak, itt körülöttem: emberek! A nyugat mesterkélt, kétszínű, fásult világában, ahol az értékek lassan, de biztosan felcserélődnek, ez a szó olyan üdén és frissen hat, mint ebben a melegben és porban a fanyarul édes korinthusi szőlő.

16.

Mykene

Amint belépek Agamemnon palotájának keskeny oroszlán-kapuján, fojtott hangok ütik meg a fülem. A déli hőségben fehéren izzanak a kiásott palota falának mázsás kövei s fejünk felett az istenektől, esőtől megvert, kopár hegyorom. Nem figyelek a suttogásra, fogvatart ez a kegyetlen látvány. De a hangok erösödnek...

« A máglyát figyeld, ember, a tüzet, amely a Várvavárt érkezését jelzi... Két arany üti a markod, rabszolga, amikor jelented: Argoliszba is elérkezett a tüzes üzenet, s fellobban az utolsó máglya az éjszakában... ».

Borzalmas láncreakció született ebből a máglyás üzenetből! Agamemnon visszatér. Ezt jelzi az Ida hegycsúcsán — a porig leégett Trója fölött — fellobbanó első máglya, az első láncszem. Utána sorra felgyulladnak az üzenetadó hegycsúcsok. Klytemnesztra szíve vadul megdobban. « Jön, jön, tíz év elmúltával, jön a leszámolás órája... ».

A hangok ezekből a bélpoklos színű kövekből susognak: « Készítsétek a fürdőt, asszonyok! Hozzátok az áldozatra szánt állatokat. Köszönjük meg Zeusnak, hogy hazatérhetett a király! ». Rabszolgák sietős léptei dobbannak a márvány köveken, súlyos selyemkárpitok hullanak alá türelmetlen kezek rántására, fröccsen a feláldozott galambok vére, a füst egyenesen száll fel az égnek. « Jó jel, Aegisthus, jó jel! Az istenek kegyesen fogadták hódolatunkat ».

Dobogó szívvel kapaszkodom fölfelé a kiásott palota töredezett lépcsőin. Valami készül! Érzem az idegeimben. A hegy gyomrából szakad föl a sikoltás: « Kassandra kint maradt palotád kapuja előtt, Uram! Nem lépi át küszöbödet. Üveges szemmel, merev tagokkal, sikoltva szakad ki belőle a szó. Vérszagot érez! ». — Valami készül. Klytemnesztra szépséges arcán jéghideg mosoly: « Jöjj, Uram! Ma én leszek a te rabszolgád ». Valami bűzlik. Hiába csillog arany, alabástrom, jáspis, gyöngy-

ház, hiába a keleti fűszerek csipős, nehéz szaga, hiába a kárpitok mögött játszó ábrándos, halk zene, ez a szag fojtogat. — « Hozzátok be hozzám Kassandrát... Ikreket szült nekem... itt a helye mellettem Törődött vagyok, asszony. Belefáradtam a győzelembe. Jó ez az illatos, forró fürdő... » — « Hadd töröljem végig fáradt tagjaidat, Uram! Nézd, két karom ölel, s rádteríti a puha gyolcsot. Én szőttem... én hites feleséged, míg vártam rád, tíz hosszú éven keresztül... ».

Valami fojtogat. Embervér. Térdig gázolnak benne a gyilkosok, ebben a márványpadozatú, aranyosfalu mészárszékben. Iszonyat morajlik fel a hegy gyomrából, s a kiáltások, hörgések, halálsóhajok belevesznek a kopár csöndbe.

Amikor Schliemann feltárta ezeket a király-sírokat, feltárta a bosszúk és vérbosszúk szövevényét is. Homeros, Aischylos, Sophokles, Euripides halhatatlanná vált jajongásain keresztül gyászol vigasztalanul a táj. Csak a kopár, meztelen romok s a borzalmaktól megihletett költők beszélnek.

Az ásatásoknál talált kincsek legtöbbje az athéni múzeumban, üvegszekrény alatt csillog élettelenül. A vér, a gyűlölet, az átok itt maradt ezekre a kövekre tapadva. Azok: egy letűnt, híres kultúra maradványai, ezek itt: a szenvedélyeknek kalodájába zárt ember örök sorsának reménytelen, megkövesedett képe.

17.

Olympia

Ha Delphi a sötét sejtelmek, a megváltozhatatlan sors, a tragikus élet szimbóluma lehetne, kékes-fekete színeivel, Olympia a béke, a harmónia, a derű otthona. A magas pinea-fenyők könnyű tűlevelén keresztül átszűrve hull a napfény a barna romokra, s a bokáig érő füvet pettyező piros és fehér százszorszépekre. Fény és árnyék

játéka, — amelybe úgy illeszkedik bele ez a kiásott város, mintha szerves része volna magának a természetnek.

Nincs terv, nincs rendezés, itt a természet vette át az uralmat. Babércserjék támaszkodnak a dór oszlopokhoz, vadrózsák, szederindák kapaszkodnak erőszakosan a tornacsarnokok falába, a papok házát benőtte a fű és a menta, a kincstár mozaik-kövét vadsóska és paraj feszegeti. Nimfák, szatirok, faunok, szilének találkozó helye ez a szentelt berek. Pán sípja hivogat az Alfios homokos partján nőtt mogyoróbokrokból, s a kiszáradt folyó vérszegény erecskéjében hűsülő, hosszúszőrű fekete-fehér kecskéknek egy driád a pásztora. Itt minden fűszálnak, minden fának, minden bokornak mitikus lelke van. Egy villanás, — s testet öltenek, kecskelábat, hegyes kis szarvakat, sunyi, ravasz pofákat, s egymásba kapaszkodva hancuroznak, táncolnak a hétágú syrinx vad, éles zenéjére. Érzékien pogány ez a táj, amely jobban napfényre hozza a görög mitológia szerves kapcsolatát a természettel, mint a legokosabb könyv. Ezek alatt a susogó, hullámzó pinea-fenyők alatt, ebben az álmósító, langyos napsütésben, a romok barna ragyogásában a föld szívdobbanását is hallani, — s az istenek úgy keverednek össze az emberekkel, úgy harcolnak, szeretkeznek, féltékenykednek, mint bármelyik közönséges halandó.

Az Altis — a szent berek — középpontja a dór stílusban épült Zeus-templom. Itt állt a 12 méter magas, aranynyal és elefántcsonttal berakott szobor, Phidias remekműve, amely a világ hét csodája közé tartozott. Krisztus után 475-ben Konstantinápolyba került és ott elégett. A fanatikus II. Theodosius parancsára, 426-ban fölgyújtották a szent berket. De a hatalmas templom nem emberkéz áldozata lett. A természet féltékenyen visszavette azt, ami az övé volt, miután egy földrengés ledöntötte. Amikor Theodosius barbár katonái betörtek a szent platánok és olajfák közé, a templom mint sebzett ősállat már elnyúlva feküdt előttük. A gigantikus, több részből összeállított dór oszlopok eldőltükben is megtartották formájukat. Egymás mellett fekszenek ma is a puha, hu-

muszos földben elnyúlva, s várják Herkulest, hogy egy könnyű mozdulattal ismét talpra állítsa őket.

Kezdetben az olimpiai játékoknak vallási értelmük volt. Pythagoras eszméje, hogy a lélek a test harmóniája, itt kapcsolódott tökéletes természetességgel a *kalokagathia* eszményébe. Hellas legszebb és legképzettebb atlétái találkoztak ezek között a falak között, vallásos ihlettől vezetve ahol egy tökéletesen megszervezett város állott rendelkezésükre. Mégis — ahogy végigjárom a szent berket — nem ezeket a beolajozott bőrű, homokos testű, tökéletes alakú fiatalokat képzelem magam elé itt a fák alatt, hanem egy másik, mitikus világ láthatatlan lakóit, a dionizoszi öröm pogány tobzódásában.

18.

Olympia, Múzeum

Vannak szobrok, amelyek csak a négy fal között élnek, ott tudnak valóban kibontakozni, kint a természetben elvesznének, hatásuk szétmorzsolódnék, megszünnének azzá lenni, aminek alkotójuk megálmodta őket. Mások ellenkezőleg, puszta anyagtömbbé válnak, a hideg falak tompa fényében, szükségük van levegőre, a nap erős fényére, a fák zöld távlatára.

Két ilyen szobrot fedeztem fel a múzeum kopár, alacsony termében. Két szobor, két különböző világ.

Az első Paionios Niké szobra. Eredetileg Zeus temploma előtt állott, majdnem azt mondhatni: lebegett, mert a művész az istennőt abban a pillanatában örökitette meg, amikor leszáll a földre, s meghozza a győzelmet.

A fehér márvány női testre — fél mellét szabadon hagyva — szorosan rásímúl a könnyű anyag, kidomborítva hosszú lábszárát, s szépen formált csipőjének lágy vonalát. A köntös — a síma, domborodó előrésszel ellentétben — hátul sűrün ráncosodik, mintha a tenger felől támadt szél lebegtetné. A szobor lendülete ugyanaz, mint a samothrakei Nikéé. A győztes istennő diadalmas,

ellenállhatatlan jövetele! Ellentétben azonban a Louvreban látható Nikével, Paionios szobrára, vékony vasdróttal egy letöredezett, arcnélküli fej van erősítve. A vasdrót, mint egy lerágott gégecsont meredezik a fehér márványtest és a törött fej között. Ez az ostoba múzeumi rendezés szinte megtöri az istennő testének gyönyörű lendületét s kiáltó sértésként hat. A fénylő pineák közé képzelem, ahol életre lobbanna a fehér márvány, a leomlott Zeus-oszlopok gigantikus körvonalába, a rozsdaszínű kövek s a fehér virágok természetes szépségébe. Érzem türelmetlen remegését, amely a sarkától duzzadó, fiatal melléig átjárja, két csonka karja kinyúlik, az anyagon keresztül szimbolizálva a szellem lendületét. Két kitárt, fehér szárnya az Alfios sárga homokjában, vagy egy pinea-fenyő görcsös gyökere alatt porlad. De szárnyall a szellem, amely őt megteremtette, s életre hívta ebből a csillogó márványból.

Praxitéles Hermes szobra sztatikus s éppen ebbe a kis szobába illik, ahol egyedül áll, a fehér falak hidegségében. A művész a test harmóniájára, szépségére fordította teljes figyelmét, a lezárt tér korlátai között minden izom, minden hajlat klasszikusan hangsúlyozott. A szobrot arccal a homokba temetve találták, amely a fehér párosi márványt meleg, élő színűvé pácolta, de ugyanakkor megőrizte a víz málasztó hatásától.

Szépségének és erejének teljében lévő férfi, hosszú, izmos lábszárával, csipőjének talán kissé tulságosan kidolgozott, majdnem nőies vonalával. A fiatal isten arcán a görög szobrokon ritkán látott melankólia. Tekintete túlnéz a karján ülő gyermek Dionysoson, szájának lágy vonalában megbúvó fáradtság. Ez nem a ravasz, az istenek eszén túljáró, de ugyanakkor rokonszenves, fiatal, csibész-isten, aki Apollót, Zeust, s a százszemű Argost rászedte; ez nem a szárnyas hírnök, az ezermester, a tolvaj, az életművész. Minek az íze keseredik a szájában, mit lát a messzeségben fátyolos tekintettel? A halványan megbarnult márványtesten látni izmainak játékát, a húsréteg alatt csontjainak vonalát; csipőjén feszül a bőre, lüktet a vére, combjának kemény vonala érzékien élő —

s mégis valami meghalt ebben az istenben... Nem életöröm — szomorúság árad belőle. Mintha titkos sejtelem gyötörné, hogy a halhatatlan olimpuszi istenek mégis halandók, s egy tragikus « istenek-alkonya » van eljövendőben, amelynek kaoszából az örök egy Isten képe fog végleg kibontakozni. Mintha a napsütötte pinea-fenyők, a virágzó menta- és rozmaring-illatban, a sárgálló homokban feketéllő kecskék között egy kiáltást hallana, amelybe beleremeg a természet. Mintha a nimfák, szilének, faunok világába betört volna a tenger felől a nem várt, a nem hihető hír, amely őt is megremegteti: « Gyászoljatok! Gyászoljatok, emberek! A nagy Pán halott!... ».

20.

Athinai

Az út enyhe emelkedővel, fiatal olajfák között vezet fel a hegytetőre. A kis erdőben csönd, — csupán a messzi város zsong, mintha távolról egy láthatatlan, nagy méh döngicsélne.

Hirtelen elmaradnak mellőlem a hajlékony, ezüstös gyermekfák, s néhány méter kapaszkodó után fent vagyok a csúcson. Alattam hatalmas bezárt körben fehérlik a város. A modern Athén szabályosan körülzárja az Akropolist, — óriási Pandora-szelenceként, — amelynek márvány-gyümölcse a kiismerhetetlen múlt.

Messze a háttérben az attikai hegyek, velük szemben a csillámló, fénypikkelyes tenger. Akármerre fordulok, a kör vonala önmagába visszatér. Bűvös varázslat. Nem tudok kiszakadni belőle.

A búcsúzás fájdalma sajog bennem. Valamit örökre itt hagytam magamból, ami most eggyé válik ezekkel az időmarta kövekkel, kékes-zöld hegyláncokkal, magányos, fekete szigetekkel. De valamit magammal viszek, ami most már örökre az enyém, mert soha senki el nem veheti azt tőlem.

Lekuporgok a földre s végigsimítom tenyeremmel a

langyos, érdes sziklát. Delejes erejét szeretném utoljára magamba olvasztani. A múlt ajándék s felelősség egyaránt. Tartozom ennek a múltnak, hiszen emlőin nevelkedtem, mint európai és magyar. De ez a tartozásom iszonyúan nagy. Elköteleztem magam valamire — aminek megfelelni annyi, mint a legtöbbet adni önmagamból.

Az erős déli fényben sárgás-fehéren ragyog az Akropolis márványerdejéből a messzi Parthenon. Már nem tudom megérinteni valószínűtlenül sima márványoszlopait, talpam nem gyökerezik hatalmas talapzatába, már csak innen, a messziből iszom szépségét szomjasan, azzal a fájó tudattal, hogy felejthetetlen emlékeiből fogok élni a élet sivárságában.

Egy rövid hét megszámlálhatatlan élménye erjed bennem, mint hordóban a csipősen fortyogó must. Évek kellenek, mig letisztul s beérik illatos, nemes borrá. Ez a szigetekre szaggatott, girbe-gurba határvonalú ország túlvezetett a jelen reménytelenségén. Öntudatára ébresztette bennem az európait, amikor kitárta kimeríthetetlen multjának kincsesházát s belepillantást engedett abba. Ami ma érték ezen a süllyedő, haldokló kontinensen, ami ma a kereső embert hamarosan a csillagokig röpíti, s a gépek bonyolult és materiális világából visszavezeti onnan gondolkodó elméjének rejtelmébe, az itt kezdte embrió-életét. Ma se filozofálni, se számolni, sem építeni nem tudnánk európai ember módján enélkül a múlt nélkül. Ha a szépségnek, a harmóniának, a logikus gondolkodásnak, a tiszta demokráciának analógiáját keressük, ide jutunk vissza. A kör nemcsak ezt a várost zárja be szabályos, mértani precizitással, hanem az európai ember szellemtörténetét is. S hogy ezt vesztett háborúk, hamis eszmék, süllyedő nemzeti öntudatok ellenére is megértsük, ide, ebbe az egyetlen nagy kecskelegelővé szegényedett országba kellett eljönnünk.

De a mai görög nemcsak klasszikus, ókori múltjára büszke, hiszen azt nem is tekinti kizárólag a magáénak. Az mindnyájunkké, akik születtünk belőle. A görög akkor érezte magát leginkább görögnek, amikor mint önálló sza-

bad nemzet nem létezett Európa térképein. Amikor visszaszorították megszállói saját templomaiba, aranyosfoglalatú ikonjai közé, fekete szakállas, szép magas pópáinak szűk birodalmába, s egyházi zenéjével, imájával, tanításával építette fel azt a szellemi gátat, ami azután minden hódoltság ellenére is megtartotta őt görögnek. Amikor leigázták és elnémították, akkor ragaszkodott a legmakacsabban önmagához. S ez az időszaka viharos, kegyetlen történelmének egyedül az övé! Erre a legbüszkébb, mert ezen keresztül érzi, mit jelent megmaradnia görögnek akkor, amikor a világ ezt a fogalmat már-már elfeledte.

Ez a példa messze túlmutat a jelen reménytelenségén, túlmutat ennek az országnak határain azok felé az elnyomottak felé, akik ma állandó életveszélyben élnek, csakhogy megtarthassák nemzeti öntudatukat. S a népek sorsán keresztül kibontakozik előttem az ember egyéni sorsa, amely sokszor éppoly érthetetlen és igazságtalan, mint ahogy az egyik népé az, s a másiké nem. Lázadó, keserű gondolataim kavarodásában, hirtelen, mintha egy mély hang szólna lassan, méltóságteljesen ezekből a sziklákból. « *Eónok zúgtak, tengerek száradtak, hogy a lelked: legyen. Császárok vétkeztek, seregek törtek, hogy megkapd azt a hűt, amit meg kellett kapnod...* » Tekintetem túlszárnyal a hófehér város-körön, túl a napsütötte tengeren, túl a magányos, sötét szigeteken, miközben arcomon végigfolynak könnyeim. A lélek görög katharzisa. « *Mert ne gondold, hogy annyi vagy, amennyi látszol magadnak...* » Igen! Plato él bennem és Rilke, Phidias és Dante, Pindaros és Rodin, mind, mind akiket a szellem nyugtalansága gyötört és éltetett. « *Mert mint látásodból kinőtt szemed és homlokod, úgy nagyobb részed énedből, s nem ismered föl sorsod és csillagod tükörében magadat* ». Homéros vagy Babits mondja ezeket a sorokat, vagy az önmagát kereső névtelen ember? Eggyé olvad bennem évezredek nagysága és tragikuma, s mégis magam vagyok fájón, tragikusan magam, zárt és végtelen, mint ez a város-kör, amelyből kiléphetek, de

emberségem véges határaiba minduntalan beleütközik szellemem szárnyalása.

Gyötrődő kérdéseim apadó könnyeimmel együtt lassan, lassan elcsendesednek. A táj békét sugárzik, opálos színein keresztül. Mégegyszer megsímogatom ezt a földet; ujjáteremtett, mert megérinthettem, mert kapcsolatot találhattam vele. Sok válasz van a vergődő lélek kérdéseire, s mégis, csak egy horgonyozhatja le a szárnyaló szellemet. « *És nem sejted, hogy véletleneid belőled fakadnak, és nem tudod, hogy messze Napokban tenyen erőd ráng és a planéták félrehajlítják pályád előtt az adamant rudakat...* ».

TARTALOM

A CSIZMA

A csizma 9
A kereszt 16
Ilus 20
Bajtársak 26
A Sikló 31

AZ ÖNGYILKOS

Az öngyilkos 41
Lázár feltámad 46
A póruljárt szent 51

TEKNŐSTANYA

Karácsony 56
Teknőstanya 62
Szerelem rozsdaszínben . . . 75

UTINAPLÓK

Szellemidézés . 85
Keserű babér . 106

Finito di stampare il 22-11-1962 dalla
Lirotipia - Tipografia Dario Detti -
Via Girolamo Savonarola, 1 - Roma